AZ ALFÖLD PROBLÉMÁJA

IRTA

KAÁN KÁROLY

1929

DUNÁNTÚL EGYETEMI NYOMDÁJA, PÉCSETT

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

AZ ALFÖLD PROBLÉMÁJA

IRTA

KAÁN KÁROLY

TISZTELET PÉLDÁNY
A SZERZŐTŐL

Országos Erdészeti Egyesület
Wagner Károly Erdészeti Szakkönyvt
Leltári szám: 59/2009.
Csoport szám: I.
Raktári jelzet: S.III.II.

OEE Könyvtár
ÁII.EII. 2020

1929

DUNÁNTÚL EGYETEMI NYOMDÁJA, PÉCSETT

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Csak tőlünk függ, virágzó kerteket, szorgalmasan működő gyárakat és szabad embereket állítani oda, hol ma róka és farkas lappang, szomorú jószág teng és szolganép henyél.

(Stadium.) *Gróf Széchenyi István.*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

TARTALOM.

Oldal

Előszó 7

1. Visszapillantás a multba 9

2. Mammut-falvak, tanyavilág 17

3. Egyéb kedvezőtlen körülmények 26

4. A kivánatos öntöző berendezések 33

5. Erdők, fasorok és egyebek hiánya 47

6. A vasútak és útak égető kérdései 57

7. Népgondok és boldogulási nehézségek 69

8. A kormányzat szándékai 90

9. A megoldás egységes tervéhez 96

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
/1866/

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

ELŐSZÓ.

Az Alföld kérdése hova-tovább a magyar gazdaságpolitika érdeklődésének a középpontjába kerül.

Napilapok és szaklapok úgyszólván állandóan foglalkoznak az Alfölddel, mert mind jobban a köztudatba szivárog az a meggyőződés, hogy boldogulásunk egyik sarkköve a nagy magyar róna, talpraállásunk és megerősödésünk egyik elsőrendű feltétele az Alföld problémáinak a megoldása.

A „Magyar Alföld" címen két év előtt közreadott gazdaságpolitikai tanulmányom megírásában is ilyen meggyőződés vezetett; ez a munka is a megoldás kérdését tekintette közérdekű feladatának.

Bizonyos visszhangot is keltett ez a könyvem, mert az abba foglalt érveléseim azóta gyakran kerülnek szőnyegre, elég sokat foglalkoznak velük.

Egyik napilap az e munkámban kifejtett irányelvek megvitatására ankétet rendezett s a részemről felvetett aktuálisabb kérdésekre nézve mindenek előtt is kikérte a kormányelnök álláspontját.

Bethlen István gróf a részletekbe menő, kiterjedtebb interjujában megértéssel nyilatkozott érveléseimről, és állásfoglalásomat végeredményben a kormány szándékaival egyezőknek ismerte el.

Megszólaltak azután különböző szemszögből kiindultan többen is és ezekkel kapcsolatban egy cikksorozatban megszólaltam én is. Tettem ezt azért, hogy egyes észrevételekre megadjam a választ, s egy-más téves nézőpont meg nem felelő alapjára rámutassak.

Ezekkel az értekezéseimmel mindezen felül az is volt a célom, hogy a szóbanforgó kérdéseket továbbfejlesszem s főleg a gyakorlati megoldás feltételeit az eddiginél behatóbb, egynémelyiknél pedig, eddig nem alkalmazott megvilágításba helyezzem.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Kisebb részben ezeket, nagyobb részben azonban az azóta ugyanilyen céllal írt és ezúttal közreadott fejtegetéseimet tartalmazza ez az újabb, az előbbinél kisebb terjedelmű könyvem, amelynek anyaga, — ha „A Magyar Alföld" című munkámmal egyazon tárgykörben is mozog, — mégis jórészt más képeket tár az olvasó elé, az ott vázoltakat pedig új beállításban, más megvilágításban is bemutatni igyekszik.

Az 1. cím alatt, mintegy a könyv bevezetőjéül, jónak láttam az előbbi munkámban taglalt bizonyos dolgokról, különösképen gróf Széchenyi alföldi nagy koncepciójáról néhány lapra terjedő kivonatos ismertetést adni. Tettem ezt azért, hogy azoknál, akik az Alföld történeti vonatkozásait kevésbbé ismerik, ez a körülmény a könyvbe foglalt kérdések elbírálásánál a világosan látásnak akadálya ne legyen. Tettem másfelől azért is, hogy ez a kivonatos ismertetés magyarázatul szolgáljon egy és más, a könyvem többi fejezetében alkalmazott idézetnek és hivatkozásnak.

Ennek a könyvnek a megírásánál egyáltalán nem az volt a célom, hogy az Alföld minden kérdésével foglalkozzam, hanem azt tüztem feladatomul, hogy azokat a dolgokat fejtegessem, boncolgassam és világítsam meg, amelyek meggyőződésem szerint nyitját adják a nagy probléma megoldásának, s egyben előfeltételei, előkészítői és megteremtői egy egységes gazdasági és kultúrális kialakulásnak. A megoldás végrehajtásához az egyes kérdések és feladatok elintézésének módjait megállapítani, azután már másodrendű feladat.

Mint olyan, aki pártpolitikával nem foglalkozom, ezzel a könyvemmel sem kívánok semmiféle pártpolitikai célt szolgálni. Egyedül az a törekvésem vele, hogy az Alföld egyes bajaira nyiltan rámutassak, s ezzel, valamint a hozzáfűzött javaslatokkal, előbbre vigyem annak régóta vajudó s közgazdasági érdekekből sürgős megoldásra váró kérdéseit.

Tehát hazafias célzattal, kizárólag a közügy szolgálata sarkalt könyvem megírásánál. Hinni merem ezért, hogy jó szándékú ilyen igyekezetem megértésre és — amit jogosan elvárhatok, — megbecsülésre is számíthat.

Budapest, 1929. évi szeptember hó. *A szerző.*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

1. VISSZAPILLANTÁS A MULTBA.

A XV. és XVI. században hazánkban virágzott és annak határain túl is üzött az a nagyarányú állattenyésztés, amelynek középpontja az Alföld lett, s mely egy jómódú és nagyszabású magyar tőzsérség kialakulására is vezetett, az egy ideig kedvező közgazdasági kihatását ott több tekintetben éreztette.

Ilyen körülmények között ebben az időben az Alföld egyes, még lakatlan részeire tulajdonosai szívesen fogadják, sőt nem egy esetben jelentékeny kedvezmények nyujtásával csalogatják és le is telepítik az akkor elég sűrűn jelentkezett és nagyrészt állattenyésztéssel foglalkozó bevándorlókat.

A mérhetlen legelőkön ez időben rengeteg az állat, az alföldi városokban, községekben és más lakott helyeken viruló az élet, az útakon sűrű a forgalom.

A török vész azután végigperzselte a Duna-Tisza közén a falvakat s a birtokos osztály, mely onnét elmenekült, oda többé vissza sem térhetett. Az el nem pusztult, vagy rabigába nem került lakosság jórésze pedig az Alföldről az idők során fokozatosan elköltözött.

A török ugyanis megszüntette a meghódított részek addigi birtokjogát és minden elfoglalt földet a foglaló zsákmányának tekintett. A köznépet formailag meghagyta birtokában, a reája kivetett adókat pedig személyes szabadsága és vagyona váltságának tekintette. A nemesek, különösképen pedig a nagybirtokosok azonban kénytelenek voltak elhagyni birtokaikat, mert a magyar jog szerinti nagybirtokot egyáltalán nem ismerte el a török.

Nem egy birtokos már ekkor végleg megvált tulajdonától, sokan pedig a városoknak zálogosították el, vagy adták bérbe földbirtokaikat.

A városok határa az ilyen bérletek, zálogok, vagy vételek útján ez időben ideiglenesen, vagy véglegesen már is számottevően gyarapodott!

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

A török adórendszer is jelentékeny befolyással volt az alföldi helyzet további kedvezőtlen kialakulására.

A városok a szultánnak adóztak s az adószedők a megállapított adókulcs korlátait nem igen hágták túl. A hűbérül kapott falvak lakosságát azonban a szpahik az adókkal leírhatatlanul zsarolták.

A mindenképen agyonsanyargatott nép ezért és a folyton szaporodó rablók károsításai elől hova-tovább a városokba, vagy a megnem szállt részekre menekült. Mások a lápok, ingoványok és rétségek között rejtőztek el és kerestek menedéket.

Fogytak ekként a falvak az idők során és gyarapodott a városok lakossága, de a határa is!

Ami kevés község pedig a másfélszázados török iga nyomorúságain által mindennek dacára is fennmaradt, az a hosszan tartott felmentő harcok során semmisült meg.

Ezeket a teljesen letaroltan és lepusztítottan a töröktől visszahódított lakatlan részeket azután Bécs „új szerzemény"-nek tekintette s a jus regium címén rendelkezett velük.

Közel 170 év után az Alföld annak idején volt tulajdonosai közül természetesen kevesen akadtak, akik az egykori tulajdonjogokat az „új szerzeményi bizottság" előtt a kívánalom szerint igazolni tudták volna, s e kevesek közül sem volt mindegyiknek a császárhűsége igazolt.

Az Alföld egykori nemesi családjai közül ekként alig néhányan jutottak újra ősi tulajdonukba, míg a többi birtokot egyesített nagy komplexumokban Bécs császárhű idegenek között osztotta ki. Egynémelyiket pedig az alföldi városoknak adta el.

Nem törődött azután senki azzal, hogy az annyit szenvedett s lassan visszaszívárgott népet, valamint az új településre jelentkező idegeneket a latifundiumok tulajdonosai kívánják-e, s hol és hány helyen kívánják községek kialakításával letelepíteni. A tulajdonosoknak pedig annál kisebb gondjuk volt ez időtájt a községek létesítése, mert minden forgalmi eszköz és népesség híjján még az egykori szántók hasznosítása is legfőképen legelőgazdasággal, meg legelőbérletekben kínálkozott jövedelmesnek. Egy újabb ellenséges támadás esetében pedig az állatokkal való menekülés igérkezett a vagyonmentés szemszögéből is a legcélhozvezetőbbnek. Végül pedig, mert a valamikép

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

kialakítható új községek nagyobb része a lakosság szegénysége folytán anyagi támogatás nélkül boldogulni nem is lett volna képes.

Ilyenre pedig a gyarmatszerű hasznosítás szemszögéből elbírált Alföldön a birtokosok nem, Bécs pedig, s benne az államhatalom még kevésbbé gondolt!

Ilyen körülmények között azután csak igen kevés község alakult ki az Alföldön, s ez a szám azután sem gyarapodott meg számbavehetően. A városok és községek mérhetetlen nagy határai területén pedig úgyszólván egy község sem létesült.

Ez a magyarázata azután annak, hogy Csongrád vármegyében, ahol a Hunyadiak korában Zsilinszky Mihály[1] szerint közel 140 falu volt, reánk csak 16 falu és 4 város maradt, s hogy Békés vármegyében, ahol Haan Lajos[2] egykori 130 faluról írt, ma csak 25 község és 2 város van. Egyebütt pedig hasonlóképen. Bécs politikájának bélyegét, s az Ausztria gyarmatává sülyesztett ország ilyen rendeltetésének legjellegzetesebb képét viselte tehát magán az Alföld és szomorú nemzeti és nyomasztó közgazdasági körülményei között ilyen különleges és sajnálatos helyzetében érte meg Széchenyi korát.

Amikor pedig a Legnagyobb Magyar felrázta nemzetét letargiájából, s a magyar faj kiválásának, nemzetisége kifejlésének, s mindezzel a magyarság boldogulásának érdekében annak gazdasági megerősödésén fáradozott, elsősorban is az Alföldet jelölte meg mint olyant, amelyen mindenekfölött sürgősen kívánatos egy nagyarányú és sokoldalú kultúrális tevékenység.

„Vessük figyelmünket — így ír — legelsőbben is azokra a vidékekre, melyek a magyarság bölcsőjének tekinthetők. Minden segítség, amelyet anyagi és szellemi tekintetben oda viszünk, ha tán később is, de bizonnyal megtermi reánk nézve is hasznos gyümölcsét." Fejlesszük ki csak egészégesen — így folytatja — „az organizmus kútforrását" és majd elárad „a nem mesterkélt, hanem egészséges pezsgés", az egészséges gazdasági és kultúrális fejlődés „a többi erekbe is!"[3]

A magyar nemzetiség kifejlesztésére s ehhez az Alföld

[1] Dr. Zsilinszky M.: Csongrád vm. története.

[2] Békés vármegye hajdana.

[3] Gróf Széchenyi István: Eszmetöredékek különösen a Tisza-völgy rendezését illetőleg. 12. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

gazdasági boldogulásának megalapozására és előmozdítására irányuló ilyen szándékait azután hatalmas koncepcióba foglalta.

A részéről „pezsgés" szóval megjelölt gazdasági fellendüléshez nagy elgondolása végrehajtásának kezdő és alapvető teendőiként, nagyon sok egyéb mellett és mindenekfölött a forgalmi eszközök fejlesztését és a vízrendezési munkálatok végrehajtását jelölte meg első feladatokul!

Ezek előfeltételével, s az utánuk következő, részben pedig már velök párhúzamosan végezni kívánt sokirányú egyéb munkálatok végrehajtásával hitte ugyanis megoldhatónak mindazokat a kérdéseket, amelyek egy nagy koncepció keretében az Alföld gazdasági előrehaladását biztos alapokra fektetni képesek.

Az ármentesítésekkel, a folyószabályozási és egyéb vízrendezési munkálatokkal ugyanis az árvízveszedelem elhárításának s vele egy nyugodt és zavartalan helybenlakásnak és gazdálkodásnak tervezte az alapjait lerakni. A posványos, ingoványos, vagy egyébként vízzel borított földrészeket kívánta termékenyekké tenni. Lelki szemei előtt ezenkívül az alföldi magyarság annyi boldogulásának elősegítése mellett annak számbeli meggyarapodását rontó bajok lekűzdése is lebegett.

Az is tárgya volt célkitűzésének, hogy a lecsapolásokkal s egyéb belvízrendezésekkel megszüntesse az annyira elterjedt maláriás bajokat, megapassza a gyermekhalandóságot és elősegítse ezúton is a magyarság szerinte is kívánatosnak tartott megsokasodását az Alföldön. Mert — mint írja — „a magyar vér miként szaporodjék, ha nagyobb és eredetibb része sátorát éppen olyan lapályokban üté fel, melyek napról-napra ahelyett, hogy kies kertekké varázsoltatnának — mire annyira ajánlkoznak — mindinkább a korlátlan vizek martalékává válnak s melyekben süppedékes és egészségtelen létük miatt, valamint a népesedés, úgy minden munka is valódi sisiphusi kárhozat!"[4]

Egyebütt pedig reámutat, hogy amíg általában, de „Magyarország némi hegyesebb vidékein is" gombaként nő, jóllehet alig van mit ennie" a „jobbadán inség és talán egyedül a hosszú téli unalom szülte nép csoport", — addig — így sóhajt fel — „dögletes vízáradási mirigyeink és még mérgesebb párolgású mocsaraink között ugyan hány kisded mulik ki, mielőtt csak egy

[4] Gr. Széchenyi István i. m. 12. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

szót is tudna rebegni?!" És megadja reá azt a szomorú választ is, hogy „valóban több, mint bármely más országban!"[5]

A csatornaépítésekkel és az öntöző berendezések révén a belterjesebb gazdasági művelést s vele a gazdasági fellendülést kívánta elősegíteni.

„Keblemet — így ír egyik hirlapi cikkében — semmisem tágítaná annyira, mintha mindazon jó magyar képek, amelyek a Duna-Tisza közt láthatók, egy új életet árasztó derék vízi csatorna mellett legnagyobb kéjjel éldelhetnék százszorta javított vidékük minden előnyeit."[6]

A csatornákkal és szabályozott folyókkal olcsó víziútat tervezett biztosítani egyfelől a gazdasági termékek szállításához, másfelől abból a célból, hogy a szenet olcsón tudja eljuttatni az Alföld minden részébe, s ezzel megakadályozza a szalmatüzelést és az Alföldön még meglévő kevés erdő és nem sok fa kipusztítását.

„Hadd éljenek a fák, — így ír — s hadd jöjjön napvilágra a kőszén, mellyel az egész ország beéri, s kimondhatatlan olcsón csak legyen az lakosai által Istentül rendelt céljaihoz bírva . . ."[7]

A Tisza-völgy szabályozásával számítása szerint legalább harmadfélmillió hold „leggazdagabb föld jut az eddigin felül művelésre". „E roppant földhódítmánynak — mint írja — éppen nincs a Tiszavölgy termékeny földjén a birtokosra nézve értelme, ha azok célszerű közlekedési eszközök által terményeiknek új piacot nem nyernek."[8]

Szükséges tehát egy nagy koncepciójú forgalmi hálózat megalapozása és fokozatos kiépítése, mely irányt ad majd a településeknek, s az új falvak kialakulásának is!

„A vasútak — így ír — sok vidéken új viszonyokat fognak alakítani, azok fogják pusztáinkra a telepedések irányát, gazdaságunk rendszerét elhatározni."[9]

Másutt pedig utal arra, hogy: „A közlekedési fővonalak határozzák el azontúl minden többi közlekedési eszközök irányát." Ezért „ha a fővonalakon vaspálya épülend, minden többi

[5] Gr. Széchenyi István i. m. 29. old.
[6] U. a. hirlapi cikkei. II. k. 571. old.
[7] U. a.: Pesti Por és sár. 127. old.
[8] U. a.: Javaslat a magyar közlekedésügy rendezéséről. 18. old.
[9] U. a. i. m. 19—20. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

vaspálya és kőút vonalaknak azokhoz kell simulnia, s mindennek együtt, összefüggő egészet képezni, az országos közlekedés rendszerében."[10]

Egy nagyszabású forgalmi hálózat lebeg szemei előtt, amelynek kifejlesztésére szerinte egyedül az állam s egyedül a közérdek szolgálatában hivatott. Ennek figyelemben tartása mellett kell azután szerinte a vasúti vitelbért is a gazdasági szükséglet igényei szerint megállapítani.[11]

„... ugyan mit ér — így ír — víztül megmentett sokkal több mező, mit a kifejlett műveltség által határtalanul nagyobb mennyiségben kiállított termés és árú, ha nem lehet a felesleget anélkül, hogy a fuvarozás által úgyszólván magamagát fel ne emésszе, — odébb szállítani? És vajjon lehet-e csak egy kis ép velővel hinni, hogy a hon, és a benne lakó nemzet valaha elérhesse általános egészségi pezsgőségét, mielőtt a honban és abbul a legszabadabban ide s tova nem foroghatni? Közlekedések nem egyebek, mint üterek, melyek, ha szabadok, a test is virágzik, midőn ha tespednek, lankad az egész organizmus is!"[12]

Gróf Széchenyi István az Alföld benépesedését s a gazdálkodás módjainak és eljárásának megváltoztatását és kifejlesztését ekként a hajózható folyók, a természetes vizeket összekötő csatornák, legfőképen pedig a vasútak és úthálózatok rendszerében, meg öntöző berendezések, erdőtelepítések és fasorok ültetése mellett egy jól kifundált, szépen megkoncipiált, tehát tervszerű és egészséges kialakulásban képzelte. Úgy fogta föl emellett, hogy amiként megrajzolta és végérvényesen leszögezte az ország főbb vasútvonalainak az irányát, s ennek utánna nyugodt lélekkel jelenthette ki egyik beszédében, hogy azok megállapításánál nem vett figyelembe „sem várost, falut, megyét, de legkisebb provinciális érdeket sem, hanem mindig csak a hazát" — azonképen lehet és kell majd az alföldi magyarság további elhelyezkedéséhez is a nemzeti célok s bennök az ország egyetemes érdekei szolgálatának is megfelelő s a közforgalmi eszközök hálózatához símuló lehetőségeket biztosítani, s mindehhez a kívánatos irányítást is megadni.

[10] Gr. Széchenyi István i. m. 16—19. old.
[11] U. a. beszédei 105. és U. a.: Javaslat stb. 108—109. old.
[12] U. a.: Eszmetöredékek stb. 35—36. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Eszményképül pedig, s egyben atyai örökségképen az így kialakuló falvak Tessedik elgondolása szerint lebegtek lelki szemei előtt. Atyai örökségképen azért, mert édesatyja gondoskodott Tessediknek az eszményi magyar faluról írt munkája lefordításáról; eszményképen ezenkívül azért is, mert meggyőződéses hive volt Tessedik irányának, aki szarvasi tevékenységével kíváló gyakorlati példáját igazolta be az írásaiba foglalt elgondolásai helyénvalóságnak.

Nem volna azonban kerek a Legnagyobb Magyar alföldi nagy koncepciójáról, s a szaporítani kívánt falvakban élni és gyarapodni hivatott nép boldogítására irányuló terveiről adott bármilyen rövid és vázlatos ismertetésünk, ha nem említenénk fel, hogy Széchenyi István a gazdasági, tehát anyagi megerősödést, a népnevelés fejlesztésével, a lakosság lelki kimüvelésével és szellemi előrehaladásával kívánta kapcsolatba hozni s a kettőnek együtthatásával az Alföld népe boldogulását elősegíteni.

Azt vallotta ugyanis, hogy egyedül az „anyagi lelket a dolognak nem ad; másrészről csupa szellemével sem lakik senki jól", „Karöltve kell tehát egyiknek a másikkal járnia."[13]

Azt vallotta, hogy nincs nagyobb hatalom, mint egy milliókra rugó nép szellemi fejlettsége, aminthogy nincs a nemzetgazdaságnak sem biztosabb és tartósabb alapja, mintha a lakosság értelmi színvonala elég magas fokon áll.

„Neveletlen, müveletlen néppel — így ír — oly nagyszerű kertet alkotni akarni, mily kertté a Tiszavölgyét kifejteni lehet, valóságos Döbrögi-féle elbízakodottság."[14] Míg az újabb elhelyezkedések során „csak tőlünk függ, virágzó kerteket, szorgalmasan működő gyárakat és szabad embereket állítani oda, hol ma róka és farsang lappang, szomorú jószág teng és szolganép henyél."[15]

Az alföldi magyarságon áll szerinte az új kialakulás és kifejlődés során a boldogulás, ha az alapvető alkotásokat, a munkára szövetkezések és társulások útján az állam támogatása mellett igyekszik végrehajtani. Ha a munkák biztosításához a társulás, a szövetkezés, a közös célok és érdekek szerint való egyesülés eszméjét honosítja meg.

[13] Gr. Széchenyi István i. m. 27—28. old.
[14] U. a. i. m. 27. old.
[15] Ugyanaz. Stadium. 247. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Mert szerinte ilyen szervezkedés nyomán államgarancia mellett beruházási célokra a külföldi tőke biztosítása sem ütközhetik már leküzdhetetlen akadályokba.

Az Alföld talpraállítása érdekében ezzel ő hangoztatja először a nagyobbszabású beruházások szükségességét, s azt a hitét, hogy kellő megszervezés esetében egy reális nagy koncepció esetében a külföld is készséggel járul a hiteligények kielégítéséhez.

Amikor pedig a boldogulás feltételeként a gazdasági élet minden ágára kiterjesztett érdektársulásnak, egyesülésnek szövetkezésnek szükségét hangoztatja és azt, éppen az Alföld érdekei szemszögéből teszi szóvá, hozzáfűzi még, hogy „csak oly egyesületekkel (értsd: szövetkezésekkel, társulásokkal) lehet nevezetesebbet kivívni, amelyekből egy rendnek (társadalmi osztálynak) kapacitása sincs kirekesztve." „Olyan egyesületekkel, melyek eddig még nálunk nem léteztek", — s mint tovább kifejti — „nem is lehetnek mindaddig, amíg mi nem szokunk ahhoz, hogy az ilyen szervezetekben a legalsóbbrendű nép-osztállyal is együttműködjünk."[16]

Milyen szép és ma is helytálló elgondolás kifejezői ezek a megnyilatkozások, az alkotásra, — a termelésre szövetkezések és az átfogó nagyobbszerű társulások szükségességének milyen találó körülírásai már ebben az időben!

Gróf Széchenyi István meg is kezdte széleskörű elgondolásainak, nagyszabású és mindenre kiterjedő terveinek végrehajtását, de — amint tudjuk — jelentékenyebb részének megvalósításához neki már sajnálatosképen nem jutott idő és alkalom.

A szabadságharc letörése pedig közismeret szerint egészen lesodorta a napirendről a Legnagyobb Magyar nagyszerű terveit. Az ilyen törekvések ugyanis szöges ellentétben állottak Bécs irányával és szándékaival.

Azután sem történt sok; és nem ilyen átfogó nagy elgondolás keretében, s nem az alföldi érdekek előtérbe helyezett szolgálatában. Annak kutatása azonban, hogy az anyagi erők hiánya, avagy az Alföld népének ellenzéki magatartása volt-e minderre befolyással, már nem a mi feladatunk!

[16] Gr. Széchenyi István: A selyemrül. Pest, 1840. 26. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

2. MAMMUT-FALVAK, TANYAVILÁG.

A gróf Széchenyi István koncepciója szerint az Alföldön átvont, s jórészt más országrészeket is összekötő vasúti fővonalak fokozatos kiépülte, s a folyamhajózás fejlődése az Alföld terményei értékesítésének egyes viszonylatokban már annak idején valamelyes lendületet adott. Megélénkítette bizonyos mértékig a kereskedelmet, s felszöktette a forgalmi eszközök közelében az addig alárendelt értékű földek árait.

Az anyagi boldogulás elég kedvezőnek indult lehetőségei azután a vasútakmenti városok és falvak fejlődését, lélekszámuk jelentékeny gyarapodását, s a közeli földek viszonylag belterjes művelését vonta maga után; míg a legeltetéssel üzött állattenyésztés hova-tovább hátrább, a távolabb eső részekre szorult!

A földek művelése ekként és eközben mind tágabb térre terjedt.

A közületek eladdig legeltetéssel hasznosított nagy határukból közkívánatra kezdenek egy-egy részt felaprózni, feldaraboltan árúba bocsájtani, bérbeadni vagy igényjogosult érdekeltjeik között felosztani. És megkezdik a darabolást és apró részletekben való földértékesítést és hasznosítást a más birtokosok is.

A távolabb eső és úttalan körülményeik között nehezen megközelíthető „messze földek"-en eközben mind több helyen, időleges használatra, nyári szükségletre, tanyák is épülnek, mert téli időre, — a rideg marha kivételével, — ember és állat visszavonul a mind jobban megduzzadó kiterjedt falvak födelei alá.

Állandó künntartózkodásra ugyanis ebben az időben rendszerint nem adott engedélyt és szigorúan tiltotta az ilyen célú lakóhelyek létesítését a Bach korszak közigazgatása.

Az alkotmányos éra elkövetkezésével azután több tekintetben megváltozott a helyzet.

Fejlődésnek indult a vasútépítés és fokozatosan épültek

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

a további első, majd a szétszórt falvakat a városokkal és a fővonalakkal összekapcsoló másodrendű vonalak; azok a helyi érdekű vasútak, amelyek létesítését a gondosan számító tőke jövedelmesnek találta.

A közforgalmú vasútak terén azonban összevéve és viszonylag nem sok történt az Alföldön. Az útak dolgában pedig még ennél is kevesebb.

Az alföldi magyarság vidékein ugyanis állami útakat nem igen építettek; a többi útkategóriák ügye pedig Széchenyi ettől óvó egykori bölcs tanításai és kijelentései dacára, az alkotmány visszaállítása óta a törvényhatóságok ügykörébe került, s az autonómiák efféle dolgok iránt minél kevesebb érdeklődést mutató zavartalan berkeiben süppedt el.

A vasútak bármilyen gyér hálózatának ilyen kiépülte révén, a külvilággal mégis kiágazóbb formában nyert kapcsolat, s vele a gabonaértékesítés lehetőségének a gyarapodása, valamennyire természetesen megélénkítette a kereskedelmet, fokozta a szemesek termelését és ezzel emelte a földigényt. Nagyban elősegítette a forgalom ereivel táplált szétszórt, egymástól messze eső lakott helyek rohamos meggyarapodását, egynémelyikének igen jelentékeny arányú kifejlődését.

A földigény, a földéhség siettette, a földárak és földbérek emelkedése pedig előmozdította a földek felaprózását s ezzel egyben a legelők további visszaszorítását is.

Minden birtokpolitikai koncepció és törvényes szabályozás nélkül folyt ez a földdarabolás. Nem volt ennél tekintet arra, hogy vele kapcsolatban az alföldi magyarság helyes telepedési, elhelyezkedési feltételeit biztosítsák. Az annyira kívánatos új falvak kialakulásának lehetőségeit elősegítsék. Úgy a közgazdasági, mint a kultúrális és szociális élet lehetőségeit megteremtsék.

Az új falvak kialakulását, a népmegoszlás ilyen és hasonló formáit egyébként különféle befolyások és érdekek érvényesülése folytán több helyen a törvényhatóságok közönsége, másutt a közigazgatási hatóságok is ellenezték és meg is akadályozták. Nem akarták a közületek az ilyen kialakulást azért, mert féltették nagy határaik széjjeltagolódását, egyes határrészeik leszakadását, adóalanyaik egyrészének elvesztését.

Különben a magánosok sem mutattak hajlandóságot és nem is gondoltak arra, de nem is kívánta tőlük senki, hogy a telek-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

felaprózás során a földarabolásra szánt területeikből egy kívánatos részt közszükségletre föláldozzanak, vagy megfelelő áron átengedjenek.

A forgalmi eszközök hiánya s a kiépítésük kilátástalan volta pedig a ritkás csomópontokban megsűrűsödött népet arra utalta, hogy a messzire eső és oly nehezen megközelíthető földek megmunkálásának megkönnyítése céljából azokon téli-nyári lakásra egyaránt alkalmas, tehát tartós használatra szánt épületeket emeljen, tanyákat verjen.

Az óriási határoknak sok esetben igen nagy távolságai forogtak szóban.

A helyzet ábrázolásához a sok közül példaképen nem érdektelen itt is leszögeznünk, hogy Szeged, Hódmezővásárhely, Debrecen és Kecskemét városok 3421 négyzetkilométer együttesen számbavett határa nagyobb Csonka Vasvármegyének 2 várost és 292 községet magában foglaló 3298 négyzetkilométer határánál.

Csonka Vasvármegyében tehát az ott szétszórt 292 községből és két városból volt lehetséges a 129 négyzetmérfölddel kisebb határ megművelése, mint a mennyi a tanyavilág kialakulása előtt a megnevezett 4 város lakosságára várt.[1]

Pedig a számok szembeállításával megvilágított ilyen vagy hasonló groteszk helyzet jellemezte akkor az egész Alföldet!

Arra sarkalta tehát a gazdasági érdekek és bizonyos anyagi előnyök expanziv ereje az e tekintetben eléggé magára hagyott alföldi népet, hogy a kultúrális és szociális szükségletek legelemibb feltételeiről való lemondás mellett, jórészt a maga egyszerű esze sugallata szerint és egészen rendszertelenül megszállja a „messze földek"-et.

Különben is csak erre az egy lehetőségre nyilott mód és alkalom, melyhez a közületek, a holtkézi és egyéb nagybirtokok a vele járt előnyök révén alkalmat is nyujtottak. A melyet az alkotmányos éra óta már a kormányok sem tiltottak. A közigazgatási hatóságok pedig annál kevésbbé elleneztek, mert a községi terhek velök úgyszólván semmit sem emelkedtek; az adóalanyok száma, a közületek jövedelme pedig jelentékenyen szaporodott!

[1] Kaán K.: A Magyar Alföld. 170. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Amiképen nem érdekelt abban az időben senkit, hogy a világforgalomba kapcsolódott s lakosaiban rohamosan gyarapodó néhány városon kívül, az egymástól annyira messze eső falvak minden technikai irányítás nélkül idétlen és célszerűtlen formákban duzzadnak meg, s milyen helytelen és helyre nem hozható formákban fejlődnek mammut arányokra: — azonképen engedték szabadjára az Alföld jó részében a kirajzó megtelepedést és elhelyezkedést is. Ennek eredménye lett azután, hogy a vasútaktól messzire eső, úttalan, elhagyott vidékeken jórészt minden irányítás és rendszer nélkül alakult ki a tanyavilág!

Teljesen téves alapon ítélik meg ezért azok ezt a kialakulást, akik „tanyarendszer"-ről írnak és beszélnek; — mert rendszer nincs a tanyák világában. Kevés kivétellel éppen a teljes rendszertelenség, és főrészt a teljes magárahagyottság mellett való tervnélküli kezdetleges kialakulás jellemzi a tanyavilágot.[2]

Teljesen téves azoknak a megállapítása is, akik a tanyavilágban egy sokszázados olyan települési módot vélnek felismerni, mely valamiféle ősi és különlegesen magyaros jelleget viselne magán.

Jórészt mintegy 6—7 évtizedes ez a sajnálatosan kényszerű és kezdetleges alakulás, mely magárautaltsága mellett úgy kifejlett, úgy elterjedt az Alföldön, mint valamiféle, a gondozatlanságban is szapora, a maga egyszerűségében és egymagában bár kedves, de a kultúrálatlan keretben, nagy elhagyatottsága mellett mégis csak szánalmas vadvirág.

Kecskemét mérhetetlen nagy határában 1845-ben összesen 177, jórészt csak nyáron használt tanyaszállás állott, míg az 1910. évi népszámlálás már 31.583 léleklakta 7275 tanyát talált, 1925-ben pedig már 8285 volt a tanyák száma, s alig csalódunk, ha a kecskeméti tanyák mai lélekszámát közel 40.000-re becsüljük.

Szeged város határában ma már 9274 tanyaház van 40.000-et meghaladó lélekkel, amelyek közül 1154 áll a várostól bérelt területen, a többi magántulajdoni telken.

És így tovább.

Az egészségtelen kialakulásra legjobban reá világít annak

[2] U. a. i. m. 195.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

megállapítása, hogy ma egymillió és egyszázezer lelket meghaladó magyarság él a tanyákon, s emellett az Alföldön 20 falu van 7—9000 lakossal, 23 falu 9—11.000 lakossal, 11 falu 11—13.000 és 12 falu 14—15.000 lakossal. Van azonban ott egy-egy falu 19—20.000, van egy-egy 24—25.000, sőt 28.000 lakossal is!

Az egész 41.901 négyzetkilométer Alföldön azonban összesen csak 697 község van, míg az 5059 négyzetkilométerrel, tehát 800.000 kat. holddal kisebb, 36.842 négyzetkilométer területű Dunántúlon 2042; tehát kerek háromszor annyi, mint az Alföldön. Pedig Dunántúl az 598.2 négyzetkilométer terjedelmű Balatontól el is tekintve, a kevéssé népes nagy birtokainak jelentékeny száma folytán és 5931.7 négyzetkilométer (1,039.630 kat. hold) néptelen erdejével éppen nem mondható községekkel sűrűn megszállt, népes földrésznek.[3]

A kevés, de jórészt mammut arányú faluval, valamint a sok és nagyobbára apró tanyával benépesült és mind emellett igen gyér s nem egy tekintetben igen gyarló közforgalmi hálóval felszerelt Alföld képének idétlen kialakulása ezek szerint nem a kultúrális haladás eredménye. Az a nagy rónaságra kiterjedő országrész lakosságának jórészt minden irányítás és kultúrcélok nélkül s jórészt a magára hagyottság sajnálatos körülményei között bekövetkezett kényszerű és kezdetleges elhelyezkedése.

Pedig elegen voltak és vannak még ma is, akiknek szemében egészen természetesnek látszott és látszik ma is a kevés falu torz-formás megduzzadása, vagy hosszan-nyurgán fejlett kinyulása. Helyénvalónak a fej nélküli tanyás kitelepülés, ideálisnak a tanyákkal ekként betűzdelt végtelen nagy rónaság.

Akik büszkék alföldi mammutfalvainkra, mert azok egynémelyikének több a lakossága, mint egyik-másik volt német fejedelemség fővárosának; amellett, hogy nehány alföldi nagy város határa külön-külön is fölér egynémely volt kisebb német fejedelemség egész területével.

Voltak és vannak ma is, akik okszerűnek, közgazdasági tekintetben megfelelőnek, sőt kívánatosnak tartják a tanyás település ilyen értelmű tovább fejlődését is. Akik a földmívelő kultúra egyedül helyes előrehaladásának, az Alföldön községek közbeiktatása nélkül kialakult tanyás helyzetet jelölik meg.

[3] Kaán K.: i. m. 176. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Akik azt elég merészen a holland viszonyokkal hasonlítják össze. Akik Hollandiára utalnak, mint az ilyenféle gazdasági és kultúrális fejlődés tökéletességére.

Nagy tévedésben vannak!

Hollandia 32.614·6 négyzetkilométer (3,261.457 hektár) területén 7,625.938 lélek lakik 1835 község (város, falu) kötelékében. Egy négyzetkilométerre tehát 233·8 lélek esik.

Ezzel szemben a 42.095 négyzetkilométer területű Magyar-Alföldet, mely tehát 9480 négyzetkilométerrel (948.000 hektárral) nagyobb mint Hollandia, Budapest beszámításával is csak 4,369.140 lélek lakja, s még ilyen számbavétel mellett is egy négyzetkilométerre csak 103·8, tehát félannyi lélek sem esik, mint Hollandiában!

Ha leütjük Hollandia lélekszámából az egyenként 400.000 lelket meghaladó lakosú ottani 3 nagy város (Amsterdam, Rotterdam és S'Gravenhage) összesen 1,722.905 lélekszámát, úgy a Németalföldnek e három város területével is apasztott 32.304·5 négyzetkilométerére egyenként, vagyis négyzetkilométerenként 182·8 lélek esik.

Ezzel szemben pedig Budapest nélkül a 41.901 négyzetmértföld területű és 3,440.144 lélekszámmal rendelkező Alföldnek egy négyzetkilométerére csak 82·1 lélek esik, tehát kerek 100 lélekkel kevesebb mint Hollandiában.

A lényeg azonban mindezen szembetűnő megállapítások mellett is főleg az, hogy amíg Hollandiánál 9480 négyzetkilométerrel nagyobb Alföldön csak 697 község (város és falu) van, addig a terület egy negyedével kisebb Hollandiában a 3 nagy városon kívül 1832, tehát közel háromszor annyi a községek száma.

Amíg Hollandia területéből 17·6 négyzetmértföldre (1760 hektárra) esik egy község, addig a magyar Alföldön 60·1 négyzetmértföldre (6010 hektárra), tehát több mint háromszor akkorára.

Amíg emellett Hollandia 32.304·5 négyzetkilométer területén a 11.675 kilométer közforgalmi eszközökből 2·77 négyzetkilométerre esik egy kilométer, addig a magyar Alföld 41.901 négyzetkilométer területén kiépített 9197·6 kilométer forgalmi eszközeiből 4·29 négyzetkilométerre esik egy kilométer. Tehát közel félannyi közforgalmú közlekedési eszköze van a magyar

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Alföldnek, mint az ezen felül még tengerrel is határolt s a vízi útakon a forgalomban rendszerint a fagy által sem korlátozott Hollandiának![4]

Ezek a számok is kézzelfoghatóan reávilágítanak tehát arra, hogy a magyar Alföldön a faluhelyekben és a forgalmi eszközökben van károsan nagy hiány, s ez a két sajnálatos jelenség a kívánatos fejlődésnek a legfőbb megakasztója.

Eltekintve Hollandia maritim klimájától és a tenger nyujtotta kedvező kereskedelmi lehetőségeitől, ott a közlekedésre is használt csatornák kiépültével, valamint az egyéb forgalmi eszközök sűrű hálójának kifejlesztésével, az egymáshoz közel fekvő falvak és városok lakossága szállta meg fokozatosan a messzire nem eső, időközben felaprózott és jól mívelt földeket. Azokat a termények akadálytalan értékesíthetésének, tehát a gazdasági boldogulás lehetőségeinek biztonságával, emellett pedig a kultúrális és szociális életfeltételek hiánya nélkül vehette mind belterjesebb és olyan mívelés alá, amilyenek révén ma a Németalföld tényleg egy hatalmas virágos kert lélekemelő benyomását kelti.

Gróf Széchenyi István alföldi nagy elgondolásának végcélja is az volt, hogy a kontinentális klima lehetőségei között, tehát ha más formában is, de eszmei virágos kertté alakuljon ki a nagy magyar róna!

Elakadt azonban — mint tudjuk — gróf Széchenyi István összefoglaló nagy koncepciójának tervszerű végrehajtása.

Megakasztotta a szabadságharc, kizárta az elnyomatás korszaka; az alkotmányos idők beállta után pedig a történtek igazolása szerint egy ilyen nagy terv szőnyegre sohasem került!

Az azóta eltelt hosszú idő alatt az Alföldön létesült kevés út és vasútvonalon kívül, különösen az ármentesítés és belvízrendezés az, amit Széchenyi gróf sok irányú terveiből egyoldalú kiemeléssel és felkarolással, s az érdekeltség jelentékeny megterhelése mellett, még elég nagy mértékben megvalósítottak.

[4] Hollandia területén van: 3675 kilométer vasút, 3200 hajózható folyó és csatorna és 4800 kiépített út. Összesen: 11.675 kilométer. (Bevolking en opperolakte der Gemeenten van Nederland op Jan. 1928.)

A magyar Alföld területén van: 1585·8 fővasút, 1963·0 helyiérdekű vasút, 1681·5 kiépített államút, 3987·3 kiépített törvényhatósági út és 580·0 km. vízi út. Összesen 9777·6 kilométer.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Arra azonban, mint sok egyébre, nem gondoltak már, hogy egy előrelátó és megalapozott kultúrális haladáshoz nemcsak a vízáradások lehetőségei, hanem többek között az egészségtelenül megduzzadt helyekről szertefolyó népáradások lehetetlenségei is bizonyos megfontolt szabályozást, tervszerű kialakítást igényelnek.

Az ilyen egyoldalú tevékenység valóban nem út a Hollandiává való kialakuláshoz! Maga Széchenyi is megírta, hogy: „oly roppant vízszerkezetet, mint a Tisza völgye, sem átvágások, sem gátak egyedül, sem ingatlannak biztos birhatása s effélék nem fognak Hollandiává változtatni."[5]

Szerinte is csak a szellemi és anyagi erők nagy, tartós és sokoldalú együttműködésétől várható idők multán a megfelelő siker.

Annak tehát, aki az Alföldön végzett s műszakilag bármilyen kifogástalan vízi munkálatokban, meg a tanyaföldekhez való jutásban, a tanyás kialakulás lehetőségeiben, s az Alföld egyébként is gyarló s egészen fejletlen körülményei között történő tanyás településben a hollandi értelemben vett haladás útját és módját, valamint az ott elért gazdasági eredmények elkövetkezésének biztos lehetőségeit látja, annak az e tárgyú kérdések körül egyáltalán nincs tájékozottsága! Mert az a körülmény, hogy a forgalmi eszközök nagy hiánya és a meglévők gyarlósága miatt a földmívelés az Alföld jórészében ma is egyoldalúan a szemesek termelésében merül ki, valamint az a sajnálatos megállapítás, hogy az Alföld népe jelenlegi gazdasági eljárásai mellett, még ki is éli talaját, mert annak korántsem ad annyit vissza, mint amennyit abból elvon — nem jelenti a hollandiai fejlődés irányát! Sőt az a szégyenletes állapot, hogy sok helyen még trágyát égetnek, mert nem jut oda elfogadható áron a kőszén, s mert ilyen viszonylatok között a szemhatáron fának még csak nyoma sem látszik: — a gazdasági elmaradottság szomorú képét tükrözi elénk.

Ilyen tünet különben az a sajnálatos jelenség is, hogy a közlekedési viszonyok kezdetlegessége miatt a szikes vidékek számottevő részéről az első őszi eső bekövetkeztétől, a tavaszi szárító szelek érezhető hatásáig még a szemes terményeket sem

[5] Gr. Széchenyi István: Eszmetöredékek stb. 28. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

lehet piacra szállítani, annál kevésbbé lehet bármilyen állati vagy növényi terméket, mint idénycikket, vagy romlandó árút eljuttatni a fogyasztó helyig.

Miképen képzelhető el a hollandiai kialakulás ott, ahol a nép, hogy a megművelésre váró földet közel érje, a tanyákra településsel, a faluhelyek hiánya, mérhetetlen nagy távolsága miatt lemondani kénytelen a legelemibb kultúrális és szociális szükségletekről?

Avagy várhatunk-e nagyobb eredményt az Alföld azon a részein, ahol a tanyai népnek még jelentékeny része analfabéta! Ahol nem jutnak kielégítésre vallási szükségletei és még olyan helyek is találhatók, ahol a nép fantáziájának különleges megnyilatkozásai szerint kialakított ceremoniákkal dicséri az Istent? Ahol a tanyások még nem egy esetben 10—15, sőt 20 kilométerre is szállítják betegeiket az orvoshoz, ilyen távolságon újszülötteiket a keresztelőre, és halottaikat, hogy eltemesse a pap! Ahol még 40—50, sőt egy némely esetben 60%-ig halnak el az újszülöttek és a csecsemők bába és orvos hiányában s ahol kegyetlenül pusztít a tuberkulózis, a rossz lakás, a túlságosan igénybevett szervezetnek meg nem felelő és ki nem elégítő táplálása, az orvosi tanács és tüdőbetegeket gondozó intézmények hiánya, s hasonló egyebek miatt.

Ezek az állapotok pedig a messze egymástól elterülő kultúrálatlan mammut-falvakba sűrűsödés, s a forgalomtól és emberlakta gócoktól távol eső tanyás település teremtette helyzetnek, tehát egy egészségtelen kialakulásnak a sajnálatos és olyan gyarló következményei, amelyek éppen nem hasonlíthatók a hollandiai viszonyokhoz.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

3. EGYÉB KEDVEZŐTLEN KÖRÜLMÉNYEK.

Egészen természetes, ha olyan rendkívüli nagy szárazságban, mint pl. az 1928. évi volt, vagy amilyen az 1929. év nyárvégi részében érte a gazdálkodókat, az emberek károsodásaik miatt a rendellenes állapot elkövetkeztének okait kutatják. Nem természetes és alap nélkül való azonban a legtöbb következtetés, helyt nem álló a legtöbb kommentár, amit a szárazság eredő okaival kapcsolatos megállapításaikhoz fűznek.

Végül is természeti rendellenességről, egy hosszan tartott esőtlen állapotról, egy aszályról volt szó, mely nemcsak bennünket ért, hanem más országokat is. Nemcsak síkságokat látogatott meg, hanem hegyvidékeket is. Nem először következett el és nem utoljára sújt bennünket. Ilyen évek voltak már a multban is és lesznek kétségtelenül a jövőre is! Azok elkövetkeztét el nem háríthatjuk!

Beszélni ezért e tekintetben csak arról érdemes, foglalkozni a kérdéssel főleg csak oly irányban kívánatos, hogy valami emberi tevékenység általában fokozza-e az Alföldön a szárazság mértékét; és hogy nem maradtak-e el olyan intézkedések és munkálatok, amelyekkel a vele járó hátrányokat mérsékelni lehetett volna.

Ilyen szemszögből ítélve meg a kérdést, Alföldünket illetőleg kétségtelen, hogy történtek a multban olyan hibák is (pl. az erdőpusztítások stb.), amelyek ott a szárazságot is fokozták; amint kétségtelen az is, hogy alföldi munkálatainknál elégséges mértékben nem fejtettünk ki nagyobb koncepcióra támaszkodó olyan többoldalú munkásságot, mely az elkövetkezendő hátrányok apasztását is elősegíthette volna s a közgazdasági érdekek szolgálatára egyébként is mindenképen alkalmas lehetne.

Gróf Széchenyi István nemcsak folyószabályozást, nemcsak belvízrendezést, hanem egyben olyan egyéb munkálatokat is tervezett az Alföldön, amelyek, mint az öntöző-csatornák és öntöző-berendezések, az erdők telepítése, a fásítások stb. az

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Alföld termékenységét is előmozdítanák. Amelyek, mint a forgalmi eszközök fejlesztése, az alföldi nép helyes telepedésének elősegítése, a birtokmegoszlás szabályozása stb. nélkülözhetetlen előfeltételei az előbbiekkel kapcsolatos gazdasági boldogulásának.

Gróf Széchenyi István átfogó hatalmas koncepciójának alföldi nagy terveinek a folyószabályozás, a belvízrendezés csak egy-egy alkotó eleme, a nagy egész egy kiegészítő része volt. Nem gondolta azonban, mert sohasem gondolhatta a Legnagyobb Magyar, hogy nagy tervezetéből csak egy-két tételt fognak és akként fognak érvényesíteni, hogy mellőzik majd azokat az egyéb feltételeket, amelyek együtthatása biztosíthat csak megfelelő gazdasági sikert.

Nem gondolhatta és nem sejthette azt sem, hogy a terveibe szőtt nagyszabású és széleskörű nemzeti céltudat a koncepció egészségtelen feldaraboltsága miatt, s jórészének elmellőzése folytán kellően és a kívánt hatások mindegyikével érvényesülni nem fog...

Talán sokak előtt ma is még különösen hangzik, amit már az előbbi fejezetben felemlítettünk, de itt is kiemelünk, hogy gróf Széchenyi István bizonyos vonatkozásokban a szövetkezés eszméjére támaszkodó elgondolással építette fel alföldi nagy koncepcióját.

Amit kevesen tudnak és még kevesebben méltattak eddig érdeme szerint, gróf Széchenyi volt az első Magyarországon, aki az alföldi magyarság összetartásának, valamint gazdasági megerősödésének biztosítását a részéről „egyesülés"-nek, „társulás"-nak nevezett szövetkezéstől várta.

Számolt ugyanis azzal, hogy a bécsi abszolut kormány útján az alföldi magyarság boldogulásának és megerősödésének biztosítását nem remélheti.

Másfelől úgy vélte és remélte, hogy az efféle érdekszövetségekben való egyesülés révén a széthúzó magyarság egymáshoz szokik, együtt fog munkálkodni gazdasági céljai előbbrevitelében. Bizton hitte végül, hogy összetartva és társulva nagy erőkifejtésre, jelentékeny teljesítmény véghezvitelére lesz képes az alföldi magyarság!

Gróf Széchenyi István a vízi munkálatokat és a forgalmi eszközök fejlesztését tűzte legelső feladatául, mert úgy számí-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

tott, hogy ha ezeket a feltételeket kormánytámogatás mellett és társulás révén oly mértékig biztosítani képes, amelynél az árvizek már nem zavarják a gazdasági munkát, a forgalmi eszközök pedig biztosítják a termés értékesítésének a lehetőségeit, — akkor már az alföldi magyarságnak Bécscsel szemben is nyert ügye lesz.

Ha ugyanis a munkához nevelkedik és beleélte magát az alkotásra törekvésbe, s az ennek célját szolgáló társulás és szövetkezés gondolatába, ha ismeri már annak gyakorlati alkalmazását, s emellett már valamennyire anyagilag is meggyarapodik: úgy a gazdasági boldogulás további feltételeinek biztosítására Bécstől függetlenül, önerejéből is jelentékeny mértékben alkalmassá válik!

Bizonyossággal számított másfelől arra, hogy egy nagy koncepcióval és egy arra termett és arra felkészülten megszervezkedett, s kellően szövetkezett néppel szemben a külföld is már barátságosan fog viselkedni és készséggel siet majd anyagi támogatására is.

„Ha néhány száz, tán ezer négyzetmérföld leggazdagabb európai talaj érdekeltsége egy nagy társulatba tömörülve, s viszonyaikban megszilárdulva lép fel a külföld elé hitelkövetelésel, — így ír — mily egészen más alakot nyer ügyünk ott és a tőkék versenyt indítanak számunkra."

Sokat is várt nagy koncepciója végrehajtásától gróf Széchenyi István ... mert — mint tovább írja: „a Tisza völgyében tömérdek a lappangó kincs, s pedig elannyira ... mikép ott nemcsak javítások, de egészen új teremtések léphetnek életbe, miről senki sem kételkedhetik, aki előtt mindazon határtalan vízár és posvány ismeretes, mely átalján véve oly roppant mennyiségű jobbnál-jobb földet ront gyakran, vagy borít mindig, — ki másrészről azt is tudja, mily bájoló kertekké varázsolhatja a legmostohább tájakat is az emberi szorgalom".

Gróf Széchenyi István terveit a szabadságharc letörése közismeret szerint egészen lesodorta a napirendről. Az alföldi magyarság gazdasági és kultúrális megerősödésére irányuló ilyen tervek ugyanis — amint arra már utaltunk — nagyon is ellentétben állottak Bécs irányával és szándékaival.

A szegedi árvíznek s a vele járt rettenetes katasztrófának kellett elkövetkeznie, hogy nemcsak az Alföld, hanem az egész

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

ország közvéleménye előtérbe tolja egy jelentékenyebb és biztonságot nyujtó ármentesítés sürgős és elkerülhetetlen végrehajtásának nagy jelentőségét és a hegyvidéki erdők devasztációja ellen kívánatos törvényes rendszabályok elodázhatatlan szükségét.

Tisza Kálmán a közhangulat megnyugtatása érdekében nemcsak Szegedre vitte a királyt és javasolta az ármentesítés kérdésében a felség részéről ott tett megnyugtató kijelentéseket, hanem Lajos testvérét állította Szeged rekonstrukciója élére. Viszont Lajos testvére, mint az Országos Erdészeti Egyesület elnöke, volt a legerősebb támasza az erdőtörvény megvalósításában; és lett ennek kapcsán Kálmánnál, a miniszterelnöknél kieszközlője annak is, hogy a magyar erdészet szolgálatát egészen ujra organizáltan, a pénzügyminisztériumból a földmivelésügyi minisztériumba tegyék át.

Előtérbe került és fontos tényezőként jutott kormányprogrammba ezzel a folyószabályozás, mint a király is kívánta nemzetvédelmi tevékenység s mint ilyen, már az anyagi támogatás nagyobbarányú tételeivel szerepelt az állami költségvetésben.

És törvényerőre emelték az erdők védelmét, s a fenntartásuk elősegítését is szolgáló 1879. évi XXXI. t.-cikket, s felvették a költségvetésbe külön — az erdők rekonstrukciójának, a hegyi kopárok befásításának elősegítésére szánt hiteleket.

Nem ilyen sorsra jutottak azonban gróf Széchenyi alföldi koncepciójának többi tételei.

Az útak ügyének ellátását közismeretűen még a kiegyezés után a vármegyékhez utalták. Ennek a Széchenyi elgondolásával egészen ellentétes és mindenképen szerencsétlen intézkedésnek köszönhetjük azután azok fejlődésének szinte teljes elmaradását.

A vasútak kifejlesztésének nemcsak irányt, de korlátokat is szabott az a körülmény, hogy az államvasútak mint az „államüzleti vállalkozás", hivatásuknak legkivált az Alföld viszonyai között hibás megállapítása folytán, a beléjük ruházott tőkék kamatbiztosítására törekedni voltak kénytelenek.

A helyiérdekű vasútaknak, mint magánrészvénytársaságoknak, már az irányvonalaik megválasztásánál is az volt a legfőbb törekvésük, hogy a beléjük fektetett, jórészt külföldi tőkék megfelelő kamatoztatását lehető kedvezően szolgálják.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

A fokozatosan rendezett és költséges munkálatokkal használhatókká tett főbb hajózó útak forgalmát pedig nem hozták szervi kapcsolatba a vasútakéval, mert utóbbiak a vizi útakban versenytársat láttak; stb.

Ezek szerint tehát az üzleti érdek és nem az a szerep jutott a vasútakkal érvényre az Alföldön, amit a Legnagyobb Magyar az Alföld gazdasági és kultúrális kifejlesztésének szolgálatában azoknak szánt.

Hajozó csatornák építése jobbára a tervezésnél sem jutott tovább; az öntözés céljait szolgáló vízvezetések létesítéséről sok szó esett, de sikertelenül. Az erdők telepítése, fasorok létesítése stb. számottevő nagyobb mértékben nem kerültek az Alföldön megvalósításhoz; — holott pl. a hegyvidéken ez időben már jelentékeny erdősítések folytak.

Telepedések elősegítése a forgalmi eszközök hálójával kapcsolatos koncepcióban, a községek fejlődésének irányítása a már Tessedik-hirdette olyan alapon, mely a gazdasági és szociális érdekeket is szolgálja; a birtokviszonyok rendezése s olyan gazdasági egységek kialakítása, mely a termelés belterjességének és fokozásának érdekeit legjobban kielégíti, stb. stb., mint megannyi részletkérdései Széchenyi nagy koncepciójának, — az Alföld jelentékeny részén elmaradtak!

A munkára társulásnak, az alkotásra szövetkezésnek eszméje sem fejlődött a kívánatos mértékben tovább.

Nem alakultak ki annak különböző formái. Csak az újra működéshez fogott, valamint az ujonnan alakult víztársulatoknál maradt fenn az ilyenféle szövetkezési mód, amelynél a kormányzatnyujtotta támogatáson kívül szükséges költségeket továbbra is a társulatokba tömörült érdekeltek fedezték.

Nem érvényesült tehát mindenfelé az egyformán kívánatos gazdasági fejlődés, s csak a vasútak mentén jelentkezett, sőt — Széchenyit igazolóan — ott szembetűnő sikerrel érvényesült is az ilyen irányú föllendülés! Elmaradt tehát igen jelentékeny részeken az anyagi megerősödés, mert elmaradt a forgalmi eszközök hálójának a kívánatos fejlődése! Mert nem nyilt mód és lehetőség a közforgalmi eszközöktől távolabb eső, s az ármentesítésekkel és lecsapolásokkal évente meg is gyarapodott földek belterjes megműveléséhez. Annál kevésbbé a termények megfelelő értékesítéséhez!

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Elmaradt természetesen a nagy koncepció végrehajtásához Széchenyi szerint szükségesnek jelzett és jelentékenynek kontemplált idegen tőke is és elmaradt mindaz, amit annak felhasználásával a Legnagyobb Magyar az Alföldön egy széleskörű, nagyszabású terv keretében megvalósítani, megteremteni kívánt! Elmaradt tehát gróf Széchenyi István nagy elgondolásának összefoglaló végrehajtása, annyiféle vonatkozásaival egyetemben!

Szomorú magyar sors, hogy amíg Petőfi és Arany lantjának örökszép zenéje az Alföld és népe iránt fölkeltette és változatlan hatással mind ezideig ébren tartotta minden magyar érdeklődését, sőt fokozta szeretetét és lelkesedését a nagy rónaság és lakói iránt: addig azok a nagyszerű tervek, amelyekbe gróf Széchenyi István az Alföldért rajongó egész lelkét öntötte, s melyekkel az Alföld boldogulását minden időkre megalapozni tudta volna: — nem jutottak megvalósításhoz!

... Szeged árvizes mártiromsága után — mint láttuk — a király kívánságának is megfelelően, az ármentesítések és lecsapolások támogatására volt már kellő államköltségvetési hitel, de nem nyilvánult meg eléggé a gondoskodás és nem volt megfelelő hitel a beruházások rovatán oly célra, hogy az ármentesített és lecsapolt földek belterjes művelésének további előfeltételeit biztosítsák s ezzel a nép boldogulását elősegítsék az Alföldön.

A városok és falvak, a vasútak nagyon gyér hálózata mellett, kiépített útak hiányában, külterjes gazdálkodásra kényszerülten, jórészt egészségtelenül fejlődtek. Nagyrészük betegesen és mindjobban megduzzadt, s nem egy közülük minden tehnikai irányítás nélkül, egészen torz formákat öltött.

A néhány vasútvonallal szelt Alföldön az értékesítésnél időhöz nem kötött szemesek mind nagyobb kereslete ez időtájt már mind jobban emelte a földek értékét, s mind fokozottabb mértékben arra sarkalta a lakosságot, hogy ahol lehet, elárassza a rónaságot. A boldogulás feltételei pedig arra szorították, hogy a feltört legelők és lecsapolt földek műveléséhez — más lehetőség hijján — az élet minden kultúrális és szociális feltételeitől távol, azokon tanyát verjen.

Az Alföld lakott helyeiről ekként kirajzott lakosság sajnálatos magárahagyatottság közben, s az arrautaltság kényszere között, a közigazgatás tévesen alkalmazott liberalizmusa, illetve

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

nemtörődömsége mellett, ilyen körülmények között helyezkedett el. Ezzel pedig alig 60 év leforgása alatt jórészt minden irányítás nélkül, teljes rendszertelenségben kialakult az alföldi problémának egyik legsúlyosabb tétele: a tanyavilág!

A lakosság szaporodása közben s az egészen egyoldalú megélhetési lehetőség megszokott körülményei között kifejlődött és fokozódott a földéhség, az önálló gazdálkodás után való szenvedelmes törekvés, mely a legelők feltörésével, s az ármentesített és lecsapolt földek rendelkezésre jutása folytán, ekként hosszú ideig, sőt úgyszólván mind a mai napig jórészt kielégítésre is talált.

Természetes, hogy ilyen körülmények között nem volt az Alföldön visszhangja a vízgazdálkodásnak, s benne különösen az öntözés ügyének, amelyet régóta, elegen és eleget emlegetnek és sürgetnek, amelynek valamelyes, bár nem elégséges támogatását azóta törvénybe is iktatták (1900. évi XXXI. t.-c.), de amelynek fejlesztése körül mind ezideig számottevő eredményt el nem értek az Alföldön. Ilyen elhagyatottságban és gazdasági viszonyok között s az előfeltételek biztosítása nélkül az Alföld számottevő részén az meddő kísérlet is lett volna.

És nem talált követőkre a Szeged város határában és birtokán talán még Tisza Lajos hatása alatt felkarolt és a delibláti kincstári homokpusztán kívül nagyobb arányban még csak Szabadka határában városi területen megindított erdőtelepítés és fásítás sem.

Egyfelől nem biztosították tehát a legutóbbi időkig ezeknek az előfeltételeit az Alföldön és másfelől ott is, ahol ezek az előfeltételek megvoltak, hosszú időkön át követésükhöz maga az állam sem mutatott elégséges meggyőző példát. Annál kevésbbé fokozta fel eléggé a kedvet az ilyen irányú tevékenységhez!

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

4. A KÍVÁNATOS ÖNTÖZŐ BERENDEZÉSEK.

Küzdelmes boldogulásunk problémái között az Alföld gazdasági fejlődésének érdekei parancsolóan kívánják meg, hogy a lehetőségig változtassunk annak kedvezőtlen tenyészviszonyain és nagy területeken nem előnyös termelési lehetőségein. Ennek a kívánságnak az előfeltételei igen jelentékenyek és eléggé különbözők!

Egyfelől kedvező en befolyásolói a tenyészeti viszonyok megjavulásának, s a termelési eredmények fokozásának, másfelől pedig nélkülözhetetlen kellékei annak, hogy megjavítható tenyészviszonyok és felfokozható termelési eredmények biztosítása esetében a gazdasági boldogulás lehetősége egyéb akadályokba ne ütközzék.

Az öntözés, az erdők megfelelő váltakozása mezőföldekkel, a szélfogók, a szántókat és réteket határoló fasorok és bokorszegélyek, a tarlóhántás, a mély szántás, a szikjavítás stb. kétségtelenül jelentékenyen elősegítik a tenyészeti viszonyok megjavulását, s ezzel a termelési eredmények fokozását. Mindazonáltal öntözést kellő mennyiségű víz nélkül, öntözéssel kapcsolatos belterjesebb gazdálkodást elégséges munkáskéz nélkül, sziktalaj javítását a mészpor rentabilis szállíthatása nélkül, az eddig olyan károsan tüzelőül felégetett szalmának és trágyának a rendeltetése szerint való felhasználását, erdők telepítése, vagy a fa, esetleg a kőszén beszerzésének és szállításának elfogadható lehetőségei nélkül elképzelni nem lehet. Amiként egyáltalán intenzív termelés megfelelő anyagi sikereit biztosítani alkalmas forgalmi eszközök, kifejlett szállítási és megfelelő értékesítési viszonyok nélkül, — valóban lehetetlen!

Ezek szerint tehát a tenyészeti viszonyok megjavítására és a termelési eredmények felfokozására közvetlenül kiható tényezők, valamint az általuk megjavult gazdasági helyzetben a boldogulás egyéb feltételeit biztosító eszközök elmaradhatatlan együtthatásának közös eredőjétől várható csak a megkívánt siker!

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

A gazdasági termelés felfokozására közvetlenül kiható tényezők közül az öntözőberendezések — ahol alkalmazhatók — kétségtelenül nagyot lendítenének az Alföld tenyészviszonyain! Nem új kívánság az Alföld öntözési lehetőségeinek a biztosítása!

Vedres László, Szeged város nagynevű mérnöke, a Tisza szabályozásról szóló fejtegetéseiben már 1830-ban, tehát éppen száz év előtt az ármentesített földek öntözésre berendezéséről is megemlékezik.

Korizmics László, aki az 1843. évi országgyűlésnek felterjesztett „rétöntözési javaslat" kidolgozásában is résztvett s akinek „Levelek a rét öntözése érdekében" című érdemes értékezését[1] a Magyar Gazdasági Egyesület annak idején külön füzetben is kiadta, egy helyütt azt írja dolgozatában, hogy „vizeink szabályozása, mocsaraink kiszárítása és az öntözés, hazánk legsürgősebb, s leghasznosabb teendői". Továbbá pedig utal arra, hogy „hazánk öntözési tekintetben igen is nagy mértékben meg van áldva számtalan képes terek és vizekkel, s ami hibázik, az egészen más valami, az nem egyéb, mint hiánya e körülményeinket átlátni, felfogni, s kihasználni tudó értelemnek!"

Palleocapa Péter velencei cs. és kir. építési főigazgató, akit annak idején meghívtak a Tisza-szabályozási munkák kérdéseiben véleményadásra, s akinek a nagy kerületéhez tartozó öntöző berendezések fejlesztése körül alkalma nyilott az öntözési kérdések tekintetében bő tapasztalatokat szerezni, a Tisza-szabályozási és ezzel kapcsolatos kérdésekről adott véleménye 71—73. lapján kétségkivül Széchenyi gróf felhívására, az öntözési berendezésekről is részletesen nyilatkozik. Így többek között azt írja, hogy: „Még itt a mocsár kiszárításánál[2] — sem állapodik meg azon virágzó állapot reménye, melyre a vidék — a Tisza-völgy — eljuthat, s melyért a természet annyit, az emberek pedig még igen keveset tettek!"

„Bejárván roppant térségeit (a Tisza-völgynek), lehetetlen nem bámulni, szinte tökéletes fekirányú síkságát sok részeinek, még pedig azoknak, melyeknek földje a legtermékenyebb."

„S meggondolván egyszersmind az ezt hasító kiszáradhat-

[1] Lásd a Magyar Gazda 1845-iki évfolyamát.

[2] Az Ecsedi-lápról, a bodrogközi és szernyei mocsarakról szólva.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

lan, s minden vízálláskor bő vízfolyásokat, — tüstént azon haszon ötlik fel, melyet abból öntözés által huzni lehetne!"

„Mert noha, átalyánosan szólva, ezen folyamok partmélysége tetemes és lejtésők csekély, a honnan, hogy belőlük az öntözendő térséget felülhaladó vizet lehessen nyerni, azt messziről kellene kivezetni — mindazáltal meggondolván azon meredekségek és völgyek helyzetét, melyekből a vizek kijönnek, nem hiszem, hogy a belőlük nyerendő nagy haszon meg ne érdemelné, hogy fővízszállító csatornák készíttessenek, melyekből a vizek több pontok felé szétosztassanak."

„Annál inkább, mivel roppant nagyok a szinte fekirányú térségek, melyek annál fogva már a természettől öntöztetésre vannak rendelve, anélkül, hogy őket arra hosszadalmas és költséges munkálatokkal kellene alkalmasokká tenni."

„Ez pedig igen nagy földtereknek öntözésére nézve mondatik, melyek oly nagy vízmennyiséget kívánnak, amilyet csak bő vízszállító csatorna szolgáltathat; mert ahol apró földterületekről van szó, ott a folyók, melyek minden vízálláskor bő víztömeggel bírnak, magok is mozgathatják azon erőműveket, melyek a vizet a legközelebbi partra emeljék."

„Végezetre, hogy e vizek jótékony hatása telyességre emeltessék, nem nehéz lesz a dolgot úgy intézni, hogy öntözés előtt, az egész kivett víztömeggel vagy talán utána is a maradékkal, gyárak hajtassanak!"

„A követendő rend pedig az lenne, legelsőbben a kiöntéseket meggátolni; azután a földtért saját megfeneklő vizeitől megszabadítani; végre öntözési s más ipari haszonvételre fordítani a folyamokat, melyekkel a természet az országot meggazdagította."

15 év multán, 1863-ban pedig Lónyai Menyhért, szinte Pallecocapa szavainak megismétlésével hangsúlyozza az öntözés nagy szükségét az Alföldön!

„Mert nem elég az, — így ír[3] — hogy az áradatot zaboláz-zuk s így a töltések mindenütt meglegyenek; ez csak alap, melyre építhetünk. Ezután következik a mentesített téren fennmaradt mocsarak és mélységekben összegyűlt hó és esővizek lecsapolása és kiszárítása; — és végre valódi kertté a Tisza völgye csak

[3] Lónyai Menyhért: A közügyekről. 1863. 151. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

akkor leend, ha a jövő nemzedék a szabályozási munkának a rét öntözési munkálatokkal felteendi koronáját."

Lónyai Menyhért ezeket az 1863-iki hirhedtté vált és annyi kárt okozott szárazság bekövetkezte előtt írta, — s ezért a szárazság következményei még nyomatékosabbá tették, az úgyis jelentékeny súllyal bírt kijelentéseit!

Érkövy az 1863. évi nagy szárazságot ismertető munkájában[4] utal is Lónyai szavaira, maga pedig azt szögezi le, hogy:

„Ha van, ki a földöntözés áldásos jótékonyságát kétségbe vonni helyén valónak látja, ám tekintse meg egy sülevényes nyáron Lombardia öntözött mezeinek dúsgazdag növényzetét, s az ezzel határos, de nem öntözött földek elszomorító kopárságát."

„A földöntözés keresztülvitele, igaz, igen költséges, de szabadjon azon megmérhetetlen veszteségre utalnom, melyeket csak egy olyan inséges év is, mint a mostani okoz."

„Egy ilyen esztendő veszteségével felérő összeget 10 év alatt csatornázásba fektetve, ha a hazai termelést évenkénti 20—30, sőt több millió forinttal fokoztuk, bizonyára könnyebb lesz a megtakarított fölöslegből évről-évre megint beruházást tenni, mint koronként teljesen tönkre jutva, Anteusi ujjászületést erőszakolni."

Azóta is sokan és köztük igen jelentékeny tényezők kiemelték az öntözés nagy jelentőségét, mégis máig sem jutottunk el odáig, hogy öntözési célra nagyobb beruházásokat végezzünk; pedig ahol ezeknek a lehetőségei megvannak, s az ilyen tevékenységgel kapcsolatos gazdasági boldogulás egyéb feltételei sem hiányoznak, — az öntöző-berendezések biztosítása kifejezetten elsőrendű nemzetháztartási feladat! Ahol pedig az öntözési lehetőségek mellett nincsenek meg az egyéb előfeltételek, nem mellőzhető kötelesség azokat is megteremtenünk!

Olaszország mezőgazdaságának jelentékeny fellendülését mindenesetre a másfélmillió hektárnál (2,600.000 kat. holdnál) nagyobb területen alkalmazott csatornahálós öntözőberendezéssel biztosították.

[4] Érkövy Adolf: Az 1863. évi aszályosság a Magyar Alföldön. Pest, 1863.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Aki például a lombardiai síkság elárasztására, de főleg perennális öntözésre használt sűrűhálójú vizi berendezéseit látta, s azok nagyszerű gazdasági eredményeit megfigyelhette, — csak az elragadtatás hangján szólhat és írhat az ilyen alkotások helyénvalóságáról, gazdasági nagy jelentőségéről s fölöttébb kedvező eredményeiről.

A nekünk rendelkezésre álló vizek elégtelensége az Alföld jelentékeny viszonylataiban szükebb határt szab az öntözés s egyéb vízgazdálkodás lehetőségeinek. Ez a körülmény ezért még fokozottabb mértékben feladatunkká teszi azt, hogy mindenütt ott, ahol öntözésre alkalmas vizet tényleg biztosítani tudunk, azt gazdasági termelésünk javára igénybe venni el ne mulasszuk. Kötelességünkként szabja meg, hogy a legcsekélyebb vízmennyiséget se hagyjuk lefolyni kihasználatlanul! Hogy ne vegyük az Alföldön ipari hajtóerő céljára (őrlő malmok stb.) igénybe a mással is pótolható vizet, amikor arra a mezőgazdasági termelésnek olyan nélkülözhetetlen és elengedhetetlen szüksége van.

Hibásan cselekszik az, aki vizállásos helyeken az akadálytalan gazdasági művelés első feltételeként szükséges lecsapoló munkák végrehajtását kárhoztatja. Aki ehelyett nem azt teszi kifogás tárgyává, hogy mindenütt ott, ahol vizbiztosításra egyáltalán mód van és annak már előfeltételei is megvannak, az öntözés lehetőségeit valamely módon nem teremtik meg. Aki nem azt sürgeti, hogy hárítsák el az öntözéstől elvárt gazdasági boldogulásnak azokat az egyéb akadályait is (forgalmi eszközök hiánya, kevés munkáskéz stb.), amelyek pótlása nélkül öntözési lehetőségek biztosítása esetében is, az anyagi siker kilátástalan.

Musolini olasz földön nemcsak lecsapol, hanem egy koncepciózus terv munkálatainak keretében létesít ott forgalmi eszközöket is; jól átgondolt elhelyezéssel végez telepítéseket is és mindennek kapcsán — ahol mód van reá — gondoskodik az öntözéshez szükséges viznek egyidejű biztosításáról is.

Miként arra már rámutattunk, gróf Széchenyi István alföldi nagy koncepciójában sem egyedül az ármentesítések és lecsapolások szerepelnek elsőrendű feladataként, hanem sok egyéb között a forgalmi eszközök létesítése is. Hite és nyiltan vallott meggyőződése szerint ugyanis a vizi munkákon kivül ezek fejlesztése, főleg pedig a vasutak közelsége s a nyomukban kivánatos

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

telepedések elősegítése biztosíthatja csak a termények keresletét, fokozhatja csak az értékesítési lehetőségeket és biztosíthatja egyformán az Alföld gazdasági boldogulását.

Széchenyi óta mi jelentékeny arányokban lecsapoltunk olyan területeket, amelyeken azonban e gonddal végzett munkálatokkal kapcsolatban elmaradt a forgalmi eszközök fejlesztése, elmaradt a telepítés, az új falúhelyek kialakítása, elmaradtak az öntöző csatornák stb. Elmaradt tehát mindaz, amit a Legnagyobb Magyar alföldi nagy elgondolásában e kérdéshez hozzáfűzött. Amelyekkel tehát egy belterjesebb gazdálkodás előfeltételei rendelkezésre nem jutottak, holott azok megteremtésére alkalom kínálkozott.

Mi sem természetesebb, minthogy ilyen helyzetben az egyébként sikeresen lecsapolt területek nem egy helyen — legelőkre vagy más, nagyon is külterjes gazdasági művelés sorsára kerültek, mely körülmények között, ha a viz rendelkezésre is állott volna, a boldogulás egyéb feltételeinek hiánya miatt, öntöző berendezések alkalmazása, megokolt alapon ott szóba nem jöhetett.

Nem csodálkozhatunk tehát azon, ha a gazdasági boldogulás előfeltételeinek biztosítása nélkül mezőgazdáink nem hajlandók az öntözésnek még a gondolatával sem foglalkozni.

Még azon sem csodálkozhatunk, ha ott sem vállalkoznak öntöző berendezések jelentékeny költségei, számottevő részének viselésére, ahol esetleg az öntözéssel kapcsolatos gazdasági boldogulás ilyes feltételeit már biztosítottnak látják.

Az árvízvédelmi s emellett jórészt a lecsapolások jelentékeny, sőt nem egy esetben aránytalanul nagy[5] hozzájárulási hányadát vállalt, ezenkivül sok adóval, meg annyi egyéb bajjal

[5] A Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara 1927/928. évi működéséről szóló jelentésből olvassuk, hogy a Duna és a Tisza által határolt a Marosszöget és Tiszaugot magábafoglaló körzetben van olyan község, ahol az I. osztályú szántónál 6 P 90 fill. földadóval szemben 11 P 27 fill. a mély ártérben fekvő ugyanilyen osztályú földek holdankénti ármentesítési járuléka, máshol pedig nem egészen 4 pengős átlagos földadónál 5.— pengő az ármentesítési járulék.

Azt is kiemeli ez a jelentés, hogy e járulékok megállapítása mellett azok kivetésénél is a legnagyobb rendszertelenség tapasztalható, hogy a társulatok közel felénél a föld minőségére és fekvésére való tekintet nélkül történik a kivetés stb. (Magyar Róna 1928 június hó 6. sz. 129. és 130. old.)

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

és gonddal küzdő gazdálkodóinktól ezt egyébként sem várhatnók; a mai adóterhes körülmények között s a pénznek tartós szűke és drágasága mellett pedig arra hajlandóságuk egyáltalán nincs.

Az ország ármentesítő munkálatairól maga Kvassay azt írja, hogy: „sehol ily nagy szabású munkát az államnak kevesebb megterhelésével még nem hajtottak végre, mint nálunk."[7] Következésképen a költségek viszonylag igen jelentékeny része az, ami az érdekelt birtokosokra hárult s ami ezek szerint más országok parti birtokosának percentuális hozzájárulási hányadát bizonyára jelentékenyen meghaladja.

Kétségtelenül ebben van a magyarázata annak, hogy bár az állam közérdekü csatornákról szóló 1900. évi XXX. t. c.-ben a költségek 50 %-ig menő hozzájárulását helyezte kilátásba, a gazdák eddig még ott is, ahol az öntözéssel kapcsolatos gazdálkodásnak egyéb előfeltételei is megvoltak, legtöbbször húzódtak attól, hogy öntözőcsatornák és egyéb berendezések létesítésére társuljanak, s ennek révén, a meglévők fölé még új terheket vállaljanak.

A másik magyarázata az, hogy az állam nem mutatott eddig elég gyakorlati példát az öntözőberendezések megfelelő alkalmazásához és az öntözéssel kapcsolatos gazdálkodás sikereihez; valamint hogy az alföldi földműves iskolákkal kapcsolatban nem létesített olyan öntöző berendezéseket, amelyek útján a növendékek ezekre a munkákra begyakorolhatók lennének.

Még más akadálya is előfordul egy némely helyen az öntözéssel kapcsolatos földmívelésnek. Így a „Duna-völgyi lecsapoló és öntöző társulat" részéről a Duna-Tisza közén nagy szakértelemmel és gyakorlati érzéssel lecsapolt és szabaddá tett 123.000 kat. holdon és ennek számottevő környékén, az öntözéssel kapcsolatos belterjes gazdálkodás pl. azért nem tud érvényesülni, mert a lecsapolással az érdekelt gazdák jórészt annyi földhöz jutottak, hogy az eddig használt birtokokkal együtt egy számottevő részük a jelentékenyen meggyarapodott földtulajdont saját erejéből megművelni nem, vagy alig képes.

Arra tehát, hogy öntözéssel kapcsolatos és jóval több munkát igénylő földmívelést folytasson, nem csak a mai nehéz idők-

[6] Kvassay—Vályi: A víztársulatokra vonatkozó statisztikai adatok. 1916. Előszó.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

ben, az ez úton is gyarapodó kiadások miatt, de már a vázolt ilyen okokból sem mer, de nem is akar gondolni.

A lecsapolt nagy területből ezért bizonyára egy számottevő rész legelő lesz, egy másik részt pedig kétségtelenül kisebb tagokban, s a tanyaépítés kötelezettségével majd hosszú időre bérbe adnak a gazdák, vagy maguk építenek majd tanyát azokon, hogy künn gazdálkodjanak, az Alföldön szokásos kezdetleges formában.

Gyarapodni fog tehát megint csak a tanyavilág, a maga sajnálatos és közismert bajaival és kedvezőtlen következményeivel.

El fog pedig ez következni főleg akkor, ha ezt a tenger nagy területet a kormány új vasút vonalak építésével a közforgalomba mielőbb belé nem kapcsolja s egyben nem keresi módját annak is, hogy jól kiválasztott pontokon, állomáshelyek létesítése mellett megvesse alapjait az új falúhelyek kialakításának! Ha továbbá nem nyujtja módját annak is, hogy az ezeken az új faluhelyeken építeni kivánt házak anyagszükséglete s a létesíteni szükséges utak építő anyaga olcsón jusson el a munkahelyekre.

Pedig arról, hogy a kormányt ott ezek a kérdések foglalkoztatnák eddig mit sem tudunk; sőt még azt sem látjuk, hogy ezen a terjedelmes rónaságon, az alföldi erdőtelepítésről és fásitásról szóló 1923. évi XIX. t. c. tételes rendelkezéseit végrehajtanák s ezzel a fa és erdő ültetések sikerét biztosítanák, mielőtt a lecsapolás révén ez a terület esetleg még jobban kiszárad.

Csak egy nem marad el! A hónapok mulva már befejezéshez jutó nagyszabású lecsapoló munkálatba fektetett s az állam részéről előlegezett 6,500.000 pengős kiadás visszatérítésének a befejezés időpontjával kezdődő s a törvényhozás részéről az akkori pénzügyminiszter javaslatára 15 évben megállapított esedékessége . . .

Pedig szinte egészen bizonyosra vehető, hogy a mai és már hosszan tartó súlyos gazdasági körülmények folytán azt a viszonylag rövid törlesztési határt jelentékenyen ki kell majd tolni. Az erre irányuló óhajok és kivánságok ugyanis már mind sűrűbben jutnak kifejezésre és mind hangosabbak!

Ha pedig ez elkövetkezik a lecsapolásba fektetett összeg csak hosszú idő alatt és viszonylag apró részletekkel kerül majd vissza az állampénztárba.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Ez az összeg tehát az állam további pénzügyi műveleteinél felaprózott mivolta miatt elveszti szóbajöhető jelentőségét!

Ha pedig mindezeket a körülményeket számba vesszük, nem nehéz megállapítanunk, hogy jelentékenyen nagyobb eredményekhez juthatott volna el a kormányzat, ha azért az előlegezett 6.5 millió pengőért, illetve a lecsapolási művelet költségeinek ellenértéke fejében meghatározott egységár mellett és előre kijelölt helyeken a lecsapolásra kerülő földekből részt kötött volna le magának.

Ilyen összeg ellenében a lecsapolt, de meg nem művelt 123.000 kat. holdnak bizonyára biztosíthatta volna 10—14%-át, vagy abból legalább is 12—14.000 kat. holdat, ami által legkevesebb 12 falunak való földet szerezhetett volna anélkül, hogy ez a leadás a birtokosoknál jelentősebben számbajött volna, amikor a viszonylag sok föld megművelése többnél úgyis nehézséget okoz!

A gazdasági boldogulás előfeltételeinek biztosításával ez a legalább tizenkét falu jórészt ellátható lett volna öntöző-berendezéssel is, s ettől a tizenkét új falutól idővel a környék hovatovább szaporodó lakossága is elsajátította volna a belterjes földművelést.

A lecsapolásra fordított költség hosszú időre kitolt részleteinek fizetése helyett, ez esetben az új telepesek hasonlóképen tagolt törlesztési hányada lépett volna. Az új telepesek a nekik kiosztott földek árát törlesztenék tehát ugyanolyan részletekben, s így csak az állami pénznek visszatérítési forrásában történt volna változás!

Rendelkezésre jutott volna ezzel az Alföldön most nyomorgó, vagy bármi okból kivándorolni készülő magyarok közül 1500, talán még több családnak boldogulási tér, s termelésünk a belterjes öntöző gazdálkodás terjedése révén ezúton is fokozódott volna!

Enélkül pedig, a jelek szerint, hosszú időn át csak a társulat címében[7] fog érvényre jutni az öntözni akarás, mely címbeli megjelölés különben mindamellett azt a tényt is igazolja, hogy az öntözésnek ezen a terepen nincs tehnikai akadálya.

A most vázolt eset azonban nem általánosítható. Ezt az egész Alföldre vonatkoztatni korántsem lehet!

[7] „Dunavölgyi lecsapoló és öntöző társulat."

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Az eddigiekben vázolt körülmények megismerése egyebekben világot vethet annak a megállapításnak a bizonyára téves voltára is, mely az alföldi magyar nép természetében vél averziót felismerni a gazdasági öntözésekkel való foglalkozással szemben, s mely a magyar népet egyébként is alkalmatlannak tartja az ilyen rendszerű gazdálkodásra.

Éppen a nagy vasútak közelében lakó alföldi magyarság igazolta be, hogy minden hivatalos kísérletezés, kitalálás és bíztatás nélkül, önerejéből és önszántából, bámulatos leleményességgel képes a legkülönbözőbb és minden olyan gazdasági vállalkozásra, amelynek előfeltételei megvannak, amelynek vállalásával tehát újabb súlyos terhek nélkül boldogulását látja.

Végül Mussolini sem vizmestereket és nem az öntöző eljárással kapcsolatos gazdálkodásban kitanult egyéneket telepített a legutóbb lecsapolt, egyben forgalmi eszközökkel felszerelt s öntözésre is jórészt berendezett vidékekre, hanem egyszerű, a kenyerüket eddig különféle szakmánál, jórészt a külföldön megszerezni kényszerült olaszokat. A gazdasági tevékenység kellő szakértői irányítás és támogatás mellett mégis jó sikerrel indult meg és szép eredményeket mutat fel. Ez lenne nálunk is!

Biztosítsa csak a kormány az Alföldnek azon a lakott részein, ahol vizet igénybe venni, avagy vizet szerezni lehet, az ország anyagi erejének arányában a költségek egészének vagy jelentékeny nagyobb részének vállalása mellett, az öntözés lehetőségeit, és biztosítsa ugyanilyen arányban az öntözéshez és az öntözéssel sikeres földmívelő munkához egy, már igen várt átfogó koncepció keretében a gazdasági boldogulásnak egyéb előfeltételeit is, könnyítsen emellett — ahol indokolt — az érdekelteknek egyéb vizitársulati terhein és bizton remélhető, hogy az alföldi nép ezeket az eljárásokat elsajátítani, jeles egyéni tulajdonai révén pedig azoknak az előnyeit egy belterjes gazdasági termelés javára ki is fogja használni!

Az előfeltételek biztosítása keretébe tehát ne csak a forgalmi eszközök kiépítését, ne csak az útak és vasútak hálójának a fejlesztését, valamint ezek közelében a telepedések és a községekbe sűrűsödések annnyira kívánatos előfeltételeinek biztosítását és végrehajtásuk elősegítését foglalja — hanem tervezze és indítsa meg az öntöző csatornák kiépítését és egyéb öntözési lehetőségek biztosítását is. Ahol pedig felszíni víz kevés mérték-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

ben vagy egyáltalán nem áll rendelkezésre, s ezért a permetező öntözés kínálkozik okszerűbbnek és alkalmasabbnak, — segítse ezt elő. Ahol tehát lehet — vezetett vízzel: egyebütt kútrendszerrel, vagy másképen alkalmazható valamely megfelelő eljárás alkalmazásával biztosítsa az öntözés minél szélesebbkörű elterjedését.

Tervezze és vállalja tehát az ország anyagi erejéhez képest, főleg az öntöző-csatornák és egyéb vízvezetések költségeit, vagy legalább is azok jelentékenyen nagyobb részét, az építésbe fektetett tőkék közvetlen kamatbiztosításától, tehát a rentábilitástól független elhatározással!

Lehet, hogy ez a kijelentésem első hallásra nálunk többek előtt még szokatlanul hangzik, meg kell azért jobban világítanom.

Angliában, Franciaországban és egyebütt a nyugaton, addig az időpontig, amíg az első vasútat ott üzembe helyezték, a jóval korábban kiépült csatorna-hálózatok olcsó vizi útain és a kitünően kiépített kocsiútakon, az akadálytalanul lebonyolítható volt forgalom, jelentékeny ipart és kereskedelmet, s a viszonyokhoz mérten fejlettebb földmüvelést teremtett.

A vizi és szárazföldi útakba annak idején kétségkívül kamatlábbiztosítás számbavétele nélkül fektetett tőkék hosszú évtizedek során ekként ott gazdaságilag kedvező, olyan helyzetet teremtettek, amely mellett azután a vasútak építésébe és azok forgalmi eszközeibe fektetett tőkék kedvező kamatbiztosítását már a magánvállalkozás is megtalálta!

Valószínű, hogy az ilyen példákból tévesen levont következtetések alapján követelték azután nálunk is, a mi kezdetleges viszonyaink között épült vasútakba fektetett tőkéknek a kamatbiztosítását is. Kétségtelen, hogy általában, de főleg a kevés város és faluhelyes, akkor még a tanyákkal is csak gyéren beszórt Alföldön, még ilyen eljárással is hozzájárultak az ottani, még kezdetleges gazdasági kultúra emeléséhez. Az sem tagadható azonban, hogy befolyással voltak az egyéb kultúrális és szociális előrehaladás biztosítására is nagymértékben és elsősorban hivatott vasúthálózat fejlődésének elakadására.

Bizonyos, hogy ilyen kamatbiztosítás-keresés, közvetlenül elvárt jövedelmezőség-számítás, tehát közgazdasági érdekekkel átfogóan s a jelennél messzebblátóan kevésbbé számoló fináne-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

politikai szempont akasztotta el eddig egynémely öntözőcsatorna létesítését is azokban a viszonylatokban, ahol az azokkal kapcsolatos gazdálkodás egyéb előfeltételei megvannak, vagy biztosíthatók lennének. És befolyásolta talán más tényezőkön kívül a Duna-Tisza-csatorna kiépítésének elakadását is, a boldogabb időkben.

Nehogy azonban bárki is félreértsen és az analógia révén szándékaim ellenére másirányú következtetést vonjon le, sietve leszögezem itt bővebb indokolás nélkül, hogy hajózás céljára a Duna—Tisza-csatorna kiépítését, a csonkaország mai sajnálatos helyzetében, semmiképen nem találnám indokoltnak. Azoknak pedig, akik nem tudnak lemondani e terv megvalósításának gondolatáról, szíves figyelmébe csak azt ajánlom, hogy az ilyen hajózható csatorna óriási költsége, az azt pótolni képes vasútakból és útakból, különösen az azokat olyan nehezen nélkülöző Alföldön, egy olyan hálózat létesítésének kiadását fedezné, mely a csatornával szemben nagy területen sokkal sürgősebb hiányokat pótolna, — és amely a csatornánál mindenesetre hatványozottabb mértékben segítené elő az Alföld ekként feltárt részének gazdasági fellendülését.

Más államoknál sem a kamatbiztosítás volt a vezető tényező az öntöző-csatornák létesítésénél és azok üzembetartásánál, amint nálunk is az Alföld érdekelt részeinek gazdasági megerősödésében, az adóforrások bővülésében és új adóalanyok létrehozásában kell a befektetett tőkék számottevő részének ellenértékét keresni.

A gyarmatokon nagy költséggel végzett öntözési berendezéseknél az angolok sem a befektetni kívánt tőke amortizációját, hanem annak a közvetett haszonnak az értékét mérlegelték, amit az ilyen befektetés révén a termelés fokozása a közgazdasági élet megnyilvánulásainál, főleg a kereskedelem révén eredményezhet; s azt az értéket és jelentőséget vették legfőként számba, amit a népesség minél kedvezőbb boldogulása, az államélet minél egészségesebb fejlődésében képvisel.

India, Egyptom öntözési berendezéseit maga az állam létesítette; Franciaország, Belgium öntözési berendezései az állam jelentékeny anyagi támogatásával készültek. Olaszországban, az ilyen berendezések klasszikus hazájában is, ahol, mint fentebb láttuk, már másfélmillió hektárt meghaladó területet ren-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

deztek be öntözésre, — akkor lendült fel az öntözési tevékenység, amikor az olasz állam a társulatoktól megvásárolta az eddig létesített öntöző-csatornákat és a vízszolgáltatást és a vízdíjat magasabb célok szolgálatának mérlegelésével alacsony egységárban szabta meg.

Akármilyen arányokkal vegyük is kombinációba ezek után, a némelyek szerint nagyon is kis, mások szerint pedig számottevő méretüre becsült öntözési lehetőségeinket az Alföldön, az öntözéssel járó előnyök s az Alföld gazdasági boldogulásához fűződő érdekeink megkívánják, hogy azokat a kormány gondos körültekintéssel mielőbb számba vétesse. Azok megvalósításához sürgősen terveket készíttessen, azokat egy, az egész Alföldet érdeklő széleskörü elgondolás keretében s az egyéb biztosítani kívánatos feltételekkel, tehát a más tárcákat érdeklő munkálatokkal is összhangban és szerves kapcsolatban, az ország anyagi erejéhez mért fokozatban egy nagyobb arányú beruházás révén mielőbb megoldani igyekezzék.

Az ilyen átfogó s az egész Alföld fontosabb beruházásaira kiterjedő tervezetbe tartozik azután többek között a lecsapoló munkálatok végrehajtásának bekapcsolása is.

Egy eféle tervezet keretében ugyanis mód nyilik annak biztosítására, sőt kötelesség is arról gondoskodni, hogy a néha százezer holdakat is érintő munkálatok, ne merüljenek ki az érdekeltek jelentékeny tehervállalása mellett végzett lecsapoló munkálatokkal, hanem hogy a gazdasági művelést hátráltató s a káros vizektől ekként megszabadított területeket megfelelő forgalmi eszközök hálózzák be és hozzák szervi kapcsolatba a piaccal. Hogy a szállító eszközök mentén azokat — ahol szükséges — tervszerű kialakítással és elhelyezéssel, kisebb faluhelyek formájában arra teremtett munkáscsaládok szállják meg. Hogy ahol csak lehetséges, öntöző-berendezések létesüljenek, s a gazdaság művelésére felhasználható minden csepp vizet ilyen rendeltetéssel felhasználjanak.

Gondoskodni szükséges, hogy a mezőföldek erdőkkel váltakozzanak, hogy szélfogó pászták, fasorok és bokorszegélyek szinezzék az Alföldnek a poshadt állóvizektől megszabadított egyhangú vidékeit is, amiként az ilyen állapotok megteremtése különben fokozatosan az Alföld egyéb részein is kívánatos!

A fákkal széltől védett, az erdő adta harmattól növény-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

zetükben gyakran felüdített, bizonyos részeken még öntöző vízzel is ápolt és nyirkossá tett vidékek mégsem fognak úgy kiszáradni, mint az az Alföld nagy részén a multban történt.

Egy koncepciózus tervtől várt ez a kedvező állapot és az elégséges munkáskéz belterjes művelése — ahol jelentkezik —, eltünteti, a most lecsapolt részeken pedig nem engedi majd károsan érvényre jutni a sziket és leköti majd a zabolátlan homokot is.

A tenyészeti viszonyok s a termelési lehetőségek megjavulása ekként meghozza majd az Alföld gazdasági felvirágzását!

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

5. ERDŐK, FASOROK ÉS EGYEBEK.

Kétséget kizáróan beigazolt, hogy a mezőföldek és az erdők arányos váltakozása, valamint a szélfogók, a fasorok, a bokorszegélyek és hasonló egyebek alkalmazása nagyban elősegíti az Alföldön egy, a mainál jóval természetesebb és előnyösebb állapot biztosítását. Lényegesen javíthat jelenlegi helyzetén és a többek között tenyészeti viszonyaira igen kedvezően kihat.

Apasztja ugyanis a szélnek szárító, párologtató, s ezzel azt a kedvezőtlen hatását is, amellyel az a növényi életet fokozott transpirációra ingerli. Megakasztja az alacsony ködök és a párateltebb levegő tovasodrását. Elősegíti a pára cseppekbe sűrűsödését és lecsapódását. Szivacsszerűen gyűjti és konzerválja a csapadékot s a napsütötte mezőföldeknél több fokkal hüvösebb viszonylatot teremt. Lassítja a nyirkosság elpárolgását a beárnyékolással is és lehűti, de javítja is az erdővel nem borított részek páraszegény levegőjét. Leszűri a szélhordta miazmás port, a levegőbe került annyiféle, s az egészségre káros szennyet, s tisztábbat és üdébbet biztosít az emberi és állati életnek.

Töredékes vázlatokban, rövid szavakkal festett ezek a kedvező hatások már magukban is és még akkor is sürgetően követelnék az Alföldön az erdők telepítését, a szélfogók létesítését, a fasorok és effélék alkalmazását, ha nem is állana fenn az a kedvezőtlen helyzet, mely az Alföldnek egy számottevő részén az öntöző-berendezések létesítését nem engedi meg. Ezért is ilyen viszonyok és körülmények között, — amikor az erdők telepítése és a mindenféle faültetés kétszeresen kívánatos az Alföldön, csak sajnálkozni lehet azon, hogy még ma is vannak olyanok, akik az erdőknek és egyáltalán a fásításnak az Alföld tenyészviszonyaira való lényeges és fölöttébb kedvező kihatását, idevágó tapasztalatok és ismeretek hiján kétségbe vonják. Akik vagy azzal, a tényeket különben sem fedő patópáli kijelentéssel áltatják magukat, hogy: az Alföldön a multban sem voltak erdők, amiért is ilyenek erőltetése ma is hiábavaló és nem indo-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

kolt. Vagy afféle semmitmondó frázissal élnek és térnek napirendre, hogy szikföldön egyáltalán nem lehet erdőt ültetni, hogy a gabonatermő földet mégsem lehet erdők céljára igénybevenni stb.

Tudományos vitába bocsátkozni ilyen és hasonló állásfoglalásokkal szemben nem lehet; mert nem tudományos az alap, amelyből az ilyen kijelentések kiindulnak. Velük leszámolni azonban kívánatos, nehogy akadjanak olyanok, akiknél még az ilyen kijelentések is hitelre találnak.

A történeti mult alföldi erdőségeire nézve ezúttal a rövidség okából csak három vidékről említek fel adatot. Már ezek az okmánybizonyítékok is eléggé megdönthetik az alap nélkül való negációt!

Így a IV. László király részéről Budán, 1279-ben kiadott az a kiváltságlevél,[1] mellyel a király nagyatyja rendelkezéseinek megismétlésével a kunoknak biztosítja a mai Nagy- és Kiskunságon stb. elterülő földeket, szövegében ismételten erdőket említ s olyan viszonyokról is megemlékezik, „amelyek sűrű erdőben bővelkednek".

Egy 1363-ban kelt és az Országos Levéltárban őrzött határbejárási okmány[2] a Nagy Lajos király és anyja tulajdonában volt arról a hatalmas tölgyerdőről szól, mely Cegléd, Nagykőrös és Kecskemét között terült el, s amelynek nyomait úgy Kecskemét, mint Cegléd és Nagykőrös határában föllelni is sikerült.

Végül Hunyady Mátyás 1460 március 20-án Budán kelt levelében[3] a hortobágyi erdőkről. János Zsigmond 1569 május 21-én kiadott rendtartási szabályzatában[4] és Báthory Zsigmond 1583 március 30-án kelt levelében pedig a debreceni Nagy-erdőről és Apafája-erdőről emlékeznek meg.[5]

Vannak azután ilyen és hasonló kétségtelen bizonyítékaink az Alföld egyéb vidékéről is![6]

[1] Hornyik János: Kecskemét város története. Kecskemét, 1860. I. köt. 19. oldal.

[2] Századok 1878. 560. oldal és Hornyik János († 1885) Kecskemét város gazdasági fejlődésének története. Kecskemét, 1927.

[3] Debrecen város történeti levéltára. Dipl. 199.

[4] U. az 471. sz.

[5] U. az 472. sz.

[6] Kaán: A magyar Alföld. 1927. 15—19. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Azonban már ennyi adat is elégséges annak megértéséhez, hogy a távolabbi történeti multban az Alföld legtöbb vidékén voltak jelentékeny arányokban erdők is, amellett, hogy a terjedelmesebb legelőkön és a kevés szántón kívül annak tekintélyes részeit nagy vizek is ülték, lápok és ingoványok is tarkították.

Arra nézve pedig, hogy az Alföld termelési viszonyai megjavításának érdekében ma kívánatos-e ott az erdők telepítése és a fásítás, elég talán az arra való utalásom, hogy gróf Teleki Pál közreadott megállapítása szerint[7] éppen abban az időben került nyilvánosságra a kalahári sivatag tenyészviszonyai megjavítása kérdésében kiküldött tudományos bizottság javaslata, mely ott mindenek fölött erdők telepítését tartja szükségesnek, amikor napvilágot látott a „Magyar Alföld" című gazdaságpolitikai munkám, amelyben az Alföld tenyészviszonyai megjavításához többek között az erdők telepítését, a szélvédők és fasorok létesítését elsőrendű és igen fontos tényezőkként emelem ki, s ilyen irányú hatásukat részletesen bizonyítom.

Arra nézve pedig, hogy van-e a tenyészeti viszonyokra kiható gazdasági jelentőségük a táblaszegélyekül és az útak vonalába ültetett fasoroknak és cserjéknek is, C. G. Bates, Wohlmann és mások megállapításain kívül elég arra utalnunk, hogy az 1926 április 29-étől május 6-ig Rómában 60 állam képviselőjének közreműködése mellett tartott nemzetközi kongresszus egyhangúan állást foglalt a fa- és cserjesorok, mint védőnövények nagy gazdasági jelentősége mellett s elfogadta azt az indítványt, mely azok kíváló hatásának ismertetését, alkalmaztatásuk elterjesztése érdekében javasolta.

A római nemzetközi földmívelési intézet ennek az indítványnak a végrehajtásaként köriratot is intézett a világ összes nemzeteihez, amelyben igen tanulságosan vázolja a védő fa- és cserjesorok számottevő gazdasági fontosságát, s többek között tájékoztatást kér arra nézve, hogy az egyes államok gazdaságai alkalmaznak-e, s ha igen, milyen mértékben és módon alkalmaznak ilyen fa- és cserjesorokat? Kérdi végül, hogy van-e törvényes rendelkezés, mely ilyenek ültetését kötelezővé teszi?

Hazánk a közül a kevés állam közül való, mely legalább az Alföldjére nézve az 1923. évi XIX. t.-cikkben ilyen törvé-

[7] Budapesti Hirlap 1927. december 30. szám.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

nyes intézkedéssel dicsekedhetnék. Sajnálatos azonban csak az a dologban, hogy a törvény rendelkezéseinek mindezideig kellőképen még érvényt nem szereztek!

Ezek megállapítása után, az alföldi erdők, erdősávok, szélfogók, fasorok és bokorszegélyek gazdasági hasznait, s az alföldi erdők telepítésének a lehetőségeit különféle formában és módon kétségbevonó felfogások és álláspontok fölött is könnyen és nyugodt lelkiismerettel napirendre térhetnénk.

Reflektálni kívánok mégis az olyanféle megnyilatkozásra is, mely azt hajtogatja, hogy „Gabonatermő földet még sem lehet erdőtelepítésre igénybevenni" stb.

Az Alföldnek sajnálatosképen nemcsak gabonát jól termő földei vannak, s az Alföldnek Trianon éppen a legjobb buzatermő földeit szelte le!

A nagy magyar rónának sok a silány talaja s az összeírás szerint 200.000 kat. holdat meghalad az olyan rész, mely másra, mint erdőművelésre célszerűen egyáltalán nem való. Sőt vannak ebben a kategóriában olyan foltok is, amelyeket a futóhomok megkötése és ezzel a termékeny földeknek a homokkal való elárasztás ellen kívánatos védelme érdekében is mielőbb be kell fásítani.

Ennek a területnek a tervszerű előrelátással és a szükség szerinti kiegészítésekkel foganatosított beerdősítését talán bizonyítás nélkül is elsőrendű közérdekként bírálja el mindenki és erről a területről talán bizonyítás nélkül is megállapíthatjuk, hogy mint erdőtalaj ma éppen nem elsőrendű, bár valamikor, évszázados idők multán, egy részéből még talán ilyen is válhat!

De térjünk ki a más művelésre, különösképen pedig a gabonatermelésre is kellően alkalmas földek erdőtelepítés céljából való igénybevételének kérdésére!

Azt hiszem, megnyugtathatom az aggodalmaskodókat! Az illetékesek közül arra komolyan bizonyára senki sem gondol, hogy ilyen földekből összefüggő nagy területeken az eddig is jól jövedelmezett mezőgazdasági termelés helyett erdőtelepítéseket szorgalmazzon és követeljen meg az Alföldön!

Arra azonban már az 1923. évi XIX. t.-cikkben a törvényhozás bölcsesége is gondolt, hogy a mezőgazdasági termelés sikere érdekében az ilyen célra is alkalmas földeken szélfogókat, erdősávokat, fasorokat létesítsenek, mert azokat az idézett törvény az első §-ában kifejezetten el is rendeli.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Az ekként fásítás céljára a mezőgazdasági művelés alól apróbb részletekben elvont bármekkora terület se adjon azonban gondot senkinek.

Ha ezuttal még számba sem vesszük és így megfelelően még nem is értékeljük az erdősávoknak, a szélfogóknak és fasoroknak a mezőgazdasági művelésnél kétségtelenül megnyilvánuló igen kedvező hatását, az a föld, amelyet a magyar síkon ekként erdők és fák foglalnak majd le, mint olyan, már fatermelésbeli eredményeiben is meghoz akkora jövedelmet, mely nemcsak fölér a mezőgazdasági művelés hasznaival, de ezt nem egy esetben meg is haladja.

Még Trianon előtt, Bácska zsíros földjén, az apatini kincstári uradalomban nyilvános árverésen a legtöbbet igérőknek bérbeadott buzatermőföldek sem hoztak annyi tiszta hasznot, mint amennyit ott a fának nagy kereslete folytán házilagos ellátás mellett az erdőgazdaságilag művelt talaj jövedelmezett.

Manapság pedig, amikor külkereskedelmi mérlegünket leginkább az importfa óriási aránya rontja, az erdőföldek jövedelmezőségének hasznai mellett külforgalmi érdekeink szemszögéből még az sem lehetne hátrányos, ha a fa esetleg valamely mezőgazdasági termény kivitelének bizonyos rovására is, a behozatalban számbavehetően apadó tendenciát mutatna.

Az adott esetben azonban nincs a jó termő mezőgazdasági földek olyan ijesztő arányú elvonásáról szó, mely kereskedelmi mérlegünk mezőgazdasági vonatkozású tételeiben lényegesebb változást okozhatna. Annál kevésbbé következhetnék el pedig még nagyobb arányú igénybevételnél is az ilyen eset, mert az alföldi erdők fatermelésének gyarapodásával apadna a szalmának és trágyának tüzelőszerként való felhasználása, s ezzel legalább is egyenlő arányban fokozódnék a mezőgazdasági termelés, mely ellensúlyozná az erdősávok, szélfogók és fasorok céljára igénybevett területek terméshozamának elmaradását.

Azt a célt szolgálja a törvény szelleme és azt a célt juttatják kifejezésre világos szavakkal adott rendelkezései is, hogy erdők és szélfogók tervszerű elhelyezésével és fásítással — az ember és állat életfeltételeihez, valamint a növénytenyészet hasznára javítani kell az Alföld helyi éghajlati viszonyain, mert ezzel egyben elősegítjük a mezőgazdasági termelést. Biztosítani kell az Alföld kisebb-nagyobb birtokosai részére egyaránt annyi

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

és olyan fatermést, amennyivel és amilyennel mezőgazdaságaik szükségleteit mielőbb és lehetőleg mindenben kielégíteni képesek, mert így apaszthatjuk a fa importját, s a trágya- és szalmatüzelést egyaránt!

A most kifejtettek kiegészítéséül fel kell említenem e helyütt azt is, hogy az olyan felfogáson, mely azt vallja, hogy szikes és sziksós földön egyáltalán nem lehet erdőt telepíteni, régen túl vagyunk.

Az ilyent állítók fölött elhaladt az idő! A sziksós és szikes földek egy számottevő részét is állja az erdő, ha azok telepítését gonddal és hozzáértéssel végezzük.

Már gróf Széchenyi István is utal erre, amikor azt írja, hogy: „Székes földeken, homokbuckák között csak anyai gond és szorgalom nevelhet fát."

Beigazolta Szarvason Tessedik és beigazolták azóta mások is! Vannak perdöntő példák, kisebb-nagyobb szikes talajú erdőfoltok az Alföld több részén is; és erre az utóbbi időben a magyar Alföldről írt könyvünkben is szolgáltunk megfelelő bizonyítékokkal.

Ma már főleg az azokkal a fafajokkal való kísérletezés foglalkoztatja a magyar erdészetet, amelyeket az eddig beváltakon felül még a szikes földekre szánt!

Ilyen körülmények között azután azon lehet és kell sajnálkoznunk, hogy a magyar állam, más országok példája szerint, eddig nem vásárolt össze efféle, alig termő és jórészt silány legelőkül használt földeket; és ekként úgy mint más országok, példaadóan nem jár elől oly irányban, hogy tervszerű beosztással azokon erdőket is telepítsen.

Sajnálkoznunk kell azon is, hogy a kultuszminisztérium a kötelékébe tartozó közalapítványi alföldi birtokok tízezrekre menő szikes részeinek sivárságán és kultúrálatlanságán eddig nem változtatott s azokat többek között erdők, szélfogók stb. telepítésével kapcsolatban produktívabbakká tenni s a haladó gazdasági kultúra szolgálatába állítani valamely, — úgy hisszük, hogy kivüle álló — okból mindezideig meg nem kezdhette; amikor manapság már — mint láttuk — még a kalachári sivatag termékennyé tételével is foglalkoznak.

Ha már arra utalja a magyar kultuszminisztert a ma is érvényben levő és a világon kétségkívül egyedülálló kormányzati

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

beosztás, hogy egészen más természetű hivatás és feladatkör mellett, mező- és erdőgazdaságot is üzni kénytelen legyen, és nagyobb terjedelmű földbirtokot lásson el, mint amennyit a kifejezetten ily célok szolgálatára hivatott földmívelésügyi miniszter, akkor az a kívánatos, hogy a sokféle kultúrális alkotás közepette adassék is meg neki a mód és lehetőség, hogy a tárcája kötelékébe tartozó földek haszonélvezeténél azok megjavítását s mindezzel az ország gazdasági boldogulását a maga részéről is megfelelő arányokban elősegíthesse!

Úgy véljük, a kormány fontos feladata megkeresni, megtalálni és elhárítani azokat az akadályokat, amelyek eddig ennek a feladatnak a hátráltatói voltak, mert egyebek mellett jelentős nemzetháztartási érdek is, hogy ezek a birtokok a gazdasági fejlődés helyes vágányába kerüljenek.

Nem várhatjuk az egyéni tulajdonon gazdálkodóktól, nem a községi és városi nagybirtokoktól az ilyen tevékenységet, ha van még kormányzati ág is, mely alföldi birtokainak jelentékeny részein mindezideig nem jutott el odáig, hogy e tekintetben nagyobbarányú munkásságot fejthessen ki s megfeleljen az idevágó, törvénybe foglalt kötelességeknek is.

Tényleg úgy a köz-, mint magántulajdonban lévő birtokok közül is nem egy máig nem látott még hozzá az ilyen teendők megkezdéséhez.

Elérkezett ezért az ideje annak, hogy a kormány érvényt szerezzen a törvény rendelkezéseinek s hogy a törvény előírásai végrehajtását elsősorban is mindenütt ott és kivétel nélkül biztosítsa, ahol az erdők telepítésével, szélfogók létesítésével és fásítással az Alföld bizonyos vidékei tenyészviszonyain és mezőgazdálkodása eredményein javítani kívánatos!

Azzal az egyébként jószándékú akcióval ugyanis, amellyel ingyen osztogat a kormány erdei facsemetéket, s erdőtelepítési kölcsönöket nyujt az ilyent igénylőknek, a törvényszabta céloknak még nem felelt meg és nem tett eleget!

Az ilyen tiszteletreméltó tevékenységgel felélesztheti egy időre és fokozhatja átmenetileg az erdőtelepítési és a fásítási kedvet, s elérheti azt, hogy kevesebb lesz az Alföldön a kopár, a sivár terület! Azt a célt azonban, amelyet a törvény eléje szab, nem közelíti meg és így nem szolgálja vele a kivánt mértékig a mezőgazdaság érdekeit sem!

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Akkor sem érné el ezt a célt, ha tényleg és teljes egészében beerdősítené azt a területet, amelyet ilyen anyagi támogatás mellett különben már mint más művelési célra úgyszólván alkalmatlant, s jórészt kopárnak és futóhomoknak minősíthetőt, az erdőtörvény és a mezőrendezőségről szóló törvény rendelkezései szerint is nagyobbára rég be kellett volna és mielőbb be kellene erdősíteni.

Ez a jószándékú törekvéssel megindított akció, mely az alföldi erdők telepítésére vonatkozó törvény végrehajtása előtt, ideiglenes és kezdő lépésként az erdőtelepítési kedv fokozásához megfelelőnek kínálkozott, kétségkívül apasztotta a más művelésre alig alkalmas, vagy egészen alkalmatlan területeket és gyarapította, amint gyarapíthatja továbbra is, az Alföld erdővel borított területének ugyis alacsony százalékát.

A kérdéses törvénynek azonban más a legfőbb célja! Rendelkezéseivel az erdőtelepítést a tenyészeti viszonyok megjavításának s vele a mezőgazdasági termelés elősegítésének és fokozásának szolgálatába is kívánja állítani! Ennek a célnak az érdekében pedig indokolt alapon koncepciót vár, tervszerűséget követel, amikor már az 1. §-ában úgy rendelkezik, hogy: „A Magyar Alföld mezőgazdasági termelésének előmozdítása, — továbbá az egészségügyi és klimatikus viszonyok megjavítása érdekében —, valamint a lakosság faszükségleteinek fedezése céljából a Magyar Alföldet magukban foglaló törvényhatóságokban (itt felsorolja ezeket), tervszerű elosztással erdőket kell telepíteni és facsoportokat, szélfogókat, vagy fasorokat kell létesíteni". — Azt kívánja ezek szerint a továbbiakban adott előírásaival a törvény, hogy a kormányzat illetékes ágának szervei helyszini felvételek s jól megfontolt tervek alapján állapítsák meg a helyeket, ahol megfelelő elosztással erdőket telepíteni s szélfogókat létesíteni kívánatos és kell! Úgy rendelkezik, hogy e tárgyú intézkedéseinek, valamint a legelők fásítása, a fasorok létesítése, s hasonló egyéb feladatok tekintetében adott előírásának a kormányzat földmívelési ága szerezzen érvényt.

Talán sehol sem ütközik olyan kevés akadályba az ilyen rendelkezések végrehajtása, mint az Alföldön, ahol a nagybirtok jelentékeny része a városok és községek, a közalapítványok stb. tulajdonában van. Ahol emellett, érdekeik jól felfogott szolgálatában, a magánbirtokok tulajdonosai is jórészt

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

szívesen, nagy megértéssel és érzékkel foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel és ahol bizonyára készséggel vállalkoznak is ilyen feladatok teljesítésére! Különösen hajlandók lesznek pedig akkor, ha az erdőtelepítésre felkínált anyagi támogatásban is részesülnek. Az erre kívánatos hitelfedezet természetesen egyik feltétele a megoldásnak.

Mégis talán a földmívelésügyi miniszterium különféle ágazatai közül egyre sem, vagy bizonyára kevésre hárul olyan nehéz, olyan messze kiható, olyan nagy körültekintést igénylő és felelősségteljes feladat, mint annak arra az osztályára, mely az erdőtelepítési és kopárfásítási ügykört ellátni hivatott. Kevés vidéki intézményre vár annyi odaadást kívánó tevékenység, mint az államerdészet alföldi hivatalaira, amelyek ezt a munkát végrehajtani fogják.

Koncepciózus munkát, széleskörű elgondolással, megfontolt előrelátással járó és az egész Alföldre kiterjedő tervszerűséget, hozzáértő tevékenységet és szívós kitartást követel ennek a kérdésnek a megoldása! Egészen más természetű feladatkör ez, mintha a mezőgazdasági érdekek szolgálatára való tekintet nélkül, mindvégig és egyszerűen beültetnék azt a földet, mely más célra nem, vagy nem elég alkalmas.

Elengedhetetlen kelléke azonban a nagy céltudatosságot kívánó ilyen feladatnak, hogy a kormány az alföldi városok és a községek jórészt mammut határaira nézve mielőbb elkészítesse az erdőtelepítési és fásítási tervet, s hogy a magánbirtokok kérelmére vállalja el azok ilyen terveinek az egybeállítását is!

A tervszerűséghez és előrelátáshoz tartozik azután többek között az is, hogy ezentul a kormány más egyebek mellett már a lecsapolási tervek jóváhagyásakor megállapítsa azt, hogy az alkalmatlan vizektől megszabadítani kívánt földeknek öntözőberendezésekkel el nem látható részein kell-e és ha igen, milyen terjedelemben kell erdőket telepíteni? Mert kívánatos, hogy a törvény előírta ezek a munkák közvetlenül a lecsapolás után, tehát a még meglévő nyirkos viszonylatban s ezzel biztosabb sikerrel legyenek végrehajthatók, miután így ezeknek a munkáknak a mezőgazdaságra kedvező hatása is mielőbb érezhetővé válhatik!

Ennek a tervszerűségnek a kelléke az is, hogy az Alföldön a községi határoknak csak olyan tagosítását engedélyezze a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

kormány, amellyel kapcsolatban az erdők, az erdősávok, s a szélfogók helyét tervszerű elosztással, s a mezőgazdasági érdekek szolgálatának is megfelelően tervbe vették, s jóváhagyás elé terjesztették.

És ebbe a tervszerűségbe tartozik többek között az is, hogy az Alföldön bármely birtok parcellázását egyéb kívánatos feltételeken kívül csak akkor engedélyezze, ha annak előterjesztett tervében a mezőgazdasági érdekeknek megfelelő elhelyezéssel és kellő területi arányban erdők és szélfogók biztosításáról is gondoskodás történt.

A céltudatosság kelléke mindemellett még az a fentebb említett feltétel is, hogy a kormány az Alföld több vidékének silányabb részein — amennyire az ország anyagi ereje megengedi — nagyobb földterületeket vásároljon, s azokon a mezőgazdaság szolgálatában is végzett tervszerű erdőtelepítéssel és fásítással jó példaként serkentően járjon elől.

Európa minden kultúrállamának sík földjein is van állami erdő! És Európa minden kultúrállamának sík földjén a mívelési ágak között nagyobb az erdő százaléka, mint amilyen az annyira szélsőséges klimájú Alföldön!

Az ilyen célra fordított, s az 1923. évi XIX. évi t.-c. előírásainak is megfelelő munkák és most vázolt birtokvásárlások költségeit azután már joggal sorozhatjuk a termelést fokozó, s a szociális célokat szolgáló erdőgazdasági kiadások közé; s azok jelentékeny részét már joggal nevezhetjük beruházásoknak is!

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

6. A VASÚTAK ÉS ÚTAK ÉGETŐ KÉRDÉSEI.

Teljes mértékben értékeljük és kiváló fontossága szerint bíráljuk el az autóforgalom mindinkább fokozódó nagy jelentőségét; s jövőbeli, szinte alig vázolható mértékű szerepét a gazdasági életben elvitatni legkevésbbé kívánjuk! Még sem ismerhetjük el igazoltnak, még kevésbbé célhoz vezetőnek, azt az álláspontot, mely a személy- és teherautóforgalom kialakulásának nagy jelentőségére való figyelemmel, a közforgalmú vasútvonalak mai, elég gyér hálójának kifejlesztését az Alföld egészen különleges viszonyai között nélkülözhetőnek, azok hiányát pedig autóforgalom kifejlesztésével mindenképen biztosíthatónak tartja.

Amerika kiváló útai és az azokon lebonyolított hatalmas autóforgalma mellett sem nélkülözheti a vasútak üzemét, sőt nem egy viszonylatában ma is épít újabb és újabb vasútvonalakat. Európa más országaiban különben ugyanezt látjuk. Mussolini pl. a fascio fennállása óta jelentékeny új vasúthálózatot létesített olasz földön.

Meggyőződésünk az, hogy a telepedések, a falvakba sűrűsödések könnyebb lehetőségeit az Alföld bizonyos vonatkozásaiban ma is főleg a vasútvonalak képesek megteremteni, amint egyes viszonylatokban ott a vasútak biztosíthatják a gazdasági fellendülés megindulását is. Hogy azután a vasútakon kivül és azok hálójában nagy szerepre hivatottak az autóforgalom lebonyolítására is alkalmas jó útak, az teljesen kétségtelen és további bizonyításra valóban nem szorul.

1,300.000 kat. holdra becsülték a földmívelésügyi miniszter megbizottai az Alföld szikes területét. Ha ebből csak 500.000 kat. holdat veszünk számba, mint olyant, amelyet mészporral, vagy mésziszappal megjavítani lehet és kivánatos s erre a célra kat. holdanként csak 100 q-t számítunk, úgy láthatjuk, hogy óriási mennyiségű (50,000.000 q) mésziszap és mészpor szükséges e nagy terület megjavításához.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Ha ma a szikjavítás minden jóravaló igyekezet s az állam elég nagy áldozatkészsége ellenére is nehezen halad előre, azt a nagyon hiányos forgalmi eszközök miatt nem egy viszonylatban az annyira költséges szállítás és — forgalmi eszközök hiányában — a termés értékesítésének nehézsége magyarázza meg.

A földmívelésügyi miniszternek a „beruházások"-ból szikes földek javítási céljaira rendelkezésre álló összeg ezért jórészt csak a mészizap- és mészpor-szállítás költsége aránytalanságának mérséklését segítheti elő s még így sem tudja a mészizap és mészpor biztosításának nehézségeit kellően enyhíteni; még kevésbbé a vidék kívánatos boldogulását biztosítani. A forgalmi eszközök nagy hiánya mellett ugyanis a megjavított föld termésének értékesítése annak költséges szállítása folytán nemcsak nagy nehézségekbe ütközik, de kedvező eredményt sem igér. A drága fuvardíj felemészti a hasznot.

Ne feledjük e mellett, hogy ugyanott, ugyanabban a viszonylatban még mennyi kőszénnek és tüzelőfának elfogadható áron való biztosítására lenne szükség, hogy addig is, amig megfelelő arányban erdőt telepítenek s annak anyagtermése jó néhány évtized multán rendelkezésre állhat, — a szegedi határ példája szerint — elszoktatható legyen a nép a trágyája és szalmája eltüzelésétől. Ezzel pedig egyben attól is, hogy földjét fokozatosan és végkép kizsarolja, s vele termésátlagait is következetesen leszállítsa.

Nagy ellenmondás, s közgazdaságilag egészen tarthatatlan helyzet különben az is, hogy az Alföld szélén, a borsodi, a gyöngyösi stb. medencék szénbányái boldogulni nem tudnak, s bennök annyi tüzi-erő felhasználatlanul hever, amikor az Alföld egy jó részén a nép földjét éli ki, nemzeti törzs-vagyont pusztít, mert nemcsak búbos kemencéjében tüzel trágyával és szalmával, hanem még a cséplőgépet is ezzel fűti.

Az újabb kályha és egyéb fűtőszerkezetek igazolják, hogy nincs akadálya a barna szenek felhasználásának sem, csak elfogadható áron jussanak azok a fogyasztási helyekre!

Ne feledjük ezenkivül azt sem, hogy mennyi kőre, téglára, mészre, épületi fára lenne szükség, hogy a lakosság bármilyen szerény méretekben, de mindenütt egészséges és megfelelő lakóházat emelhessen az Alföldön. Csak mennyi követ vagy más építő anyagot igényel az Alföld még hátralevő közel 3000 km.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

törvényhatósági és ezenkívül a még megvalósulásra váró állami, községi stb. fajta útaink kiépítése; mennyit a már kiépített, az 1700 kilométert alig meghaladó törvényhatósági út fenntartása; és milyen aránytalanul költséges az Alföldre már vasuton is messze távolból hozott anyagnak még tengelyen is hosszú vonalra utalt szállítása, a vasutak fölöttébb gyér hálózata miatt.

Mennyi fuvarra lenne szükség, ha a szikes földek jelentékeny arányú megjavítása után ott pld. nagyobb tömegben cukorrépát termesztenének, s azt rövid idő alatt kellene nagyobb mennyiségben az elég messze fekvő gyáraknak leszállítani stb.

Az efféle tömegszállításokra, az Alföld adott viszonyai között valóban vasutak hivatottak, s ahol nagyon is messze esnek a lakott helyektől, azok pótlása a gazdasági boldogulás biztosításának egyik leglényegesebb előfeltétele.

Vasútak és ezek közül is legfőképen a rendes nyomtávú vasútak hivatottak arra is, hogy egy vidék pld. nagyobb arányú gyümölcsfakúlturája érzékenyebb fajtájú termésének, de egyáltalán minden olyan árújának bel-, főleg pedig kiviteli-forgalmát lebonyolítsák, amely árúnak keresleti előfeltétele megkívánja, hogy az a termelési hely közeléből a fogyasztási helyig ugyanabban a vasuti kocsiban és mielőbb tegye meg az útat. Amelynek minőségbeli veszélye ekként sem a kisvasutak kocsijaiból, sem a teherautókból való átrakást nem engedi meg. Pedig éppen az Alföld hivatott az ilyenféle terményeket nagy tömegben szállítani!

Mindennek okából nem lehet megnyugtató a közgazdasági miniszternek 1929. tavaszán az országyűlésen tartott beszédében annak felemlítése, hogy az ország vasúthálózatának kiegészítésére 1400 kilométer keskeny vágányú u. n. kis vasut létesítésének tervéről van szó, amelyből — bár nem tagolta — jelentékeny részt bizonyára az Alföldre szánt.

Ezzel szemben sajnálatosképen nem nyilatkozott a közgazdasági miniszter arról, hogy a kormánynak szándékában volna az Alföldön a még mindig eléggé hiányos normál vágányú vasuthálózat annyira kivánatos fejlesztése; hogy ennek során egyben előkészületeket kivánna tenni a helyi érdekű vasutak háború előtt elakadt építésének törvényhozási úton s esetleg valamely, az eddigitől eltérő rendszer alapján történő megindításához is. Minderről nem történt említés.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

A kisvasutak nagyarányú létesítésére vonatkozó és bővebben meg nem indokolt, ennek a különös, — úgy hisszük — még csak csírájában lévő és remélhetőleg még megváltozó szándéknak magyarázatát nem nehéz megtalálnunk. El tudjuk ugyanis képzelni azt, hogy az ország közgazdasági élete vérkeringését ellátni, sőt fokozni hivatott államvasutnak egy önálló üzem nálunk kevésbbé indokolt, kényszerű helyzetében, legtöbb gondot a megkövetelt jövedelmezőség biztosítása ad. Huzódik tehát attól, hogy a terheit gyarapító beruházások útján maga fejlessze az Alföld olyan részein a hálózatát, amelyeken az így kiépülő s ott gazdaságilag bármennyire kívánatos vonalak kellően csak a gazdasági fellendülés nyomán, tehát csak bizonyos idők multán jövedelmeznek. Mint önálló üzem természetszerűleg húzódik egyben attól is, hogy a magán-, esetleg idegen tőke bevonásával ezentúl létesülő helyi érdekű vasutak üzletkezelését, a multban követett, s részéről terhesnek talált rendszer szerint, tehát úgy vegye át, hogy azok brutto bevételének számottevő hányadát a vállalkozó tőkének biztosítsa. Ezzel ugyanis a helyiérdekű vasutak boldogulásáról az állam helyett gondoskodnék, s ezzel jövedelmezőségének számszerű apadását idézné elő.

Szivesebben látja tehát az állam valamely, az államvasutakon kivül álló módon eszközölt támogatása mellett az olyan magánkezelésű kisvasutak építését, amelyek mint szívóerek, a saját vonalai forgalmát, költségvetésének érintése és forgalmi személyzet igénylése nélkül fokozzák s ezzel jövedelmezőségét is emelik.

Elképzelhető azután az is, hogy a kereskedelmi miniszter, akinek az utóbbi időkben a gazdasági körök teljesen indokolt sürgetésére az export érdekében megadott tarifa kedvezmények miatt az államvasútaknak, mint a tárcája ügykörébe tartozó „önálló üzem"-nek jövedelmezősége úgy is gondot ad, a kis vasútak ilyen jelentékeny arányokban való létesítésének szándékával, a most vázolt szemszögből kiinduló nézőpontot honorálja. Nincs kizárva az sem, hogy esetleg abból a felfogásból kiindultan foglal állást a kis vasutak nagymértékű fejlesztése mellett, hogy kevesebb költség szükséglettel, tehát az érdekeltek kisebb mértékű megterhelése s ezzel egyben alárendeltebb, vagy több esetben talán egészen mellőzhető állami támogatása esetében is, ekként rövid idő alatt hosszabb vonalak létesítése várható, s ezzel az

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Alföldön ma meglevő sajnálatos helyzetek, az ország közgazdasági érdekeinek szolgálatában hamarább és valamiképen mégis orvosolhatók lesznek.

Csak így tudjuk még valahogy megmagyarázni a kereskedelemügyi, s vele a közgazdasági miniszternek a látszat szerint a kis vasutak egyoldalú fejlesztése mellett elfoglalt, egyébként alig megindokolható s részünkről a közgazdasági érdekek szemszögéből helytállónak el nem ismert álláspontját.

Ne feledjük el ugyanis, hogy a magas állami adók, az újabban a nagy kultúrális költségekkel, útépítésekkel s más kiadásokkal aránytalanul fokozott egyéb közterhek, az ármentesítések és belvizrendezések — néhol igen magas — hozzájárulási költségei stb. mellett az országnak szánt 1400 kilométer hosszú kis vasut vonatból az Alföldre bizonyára eső 8-900 kilométert nem lehet kizárólag és nem lehet leginkább az érdekeltség megterhelésével biztosítani. Ha pedig a jelentékenyebb kormány támogatás nem mellőzhető, akkor nem szabad figyelmen kivül hagyni a más országok példáiból is könnyen megállapítható, de egyébként is beigazolt azt a ténykörülményt, hogy szélesebb körű és átfogó pénzügyi és közgazdasági elgondolás mellett az államvasutak hálójának fejlesztése, valamint a helyi érdekű vasutak létesítésének támogatása, mégis csak sokkal helyénvalóbb, mint a kis vasutak ilyen aránytalan és megokolatlan mértékű kiépítésének biztosítása. Indokoltabb pedig a helyi érdekű vasutakat illetőleg, az olyan eljárás révén, amelynél az ilyen kiadások az államvasutakat egyáltalán nem, vagy legfeljebb csak a létesülő helyi érdekű vasutak által teremtett alimentáló forgalomból eredő haszon arányában terhelik; míg az ezen felül szükséges és bizonyos törvényes kulcs szerint esedékes támogatást közvetlenül az állam viseli.

Teljesen indokolt pedig a helyi érdekű vasutakat illető ilyen eljárás, ha meggondoljuk, hogy az államnak az efféle anyagi támogatásokban érvényesülő beruházásai a gyarapodó szállítási adóban, az új vasutvonalak mentén kialakuló adóalanyokban, s az általános gazdasági fellendülés különféle megnyilvánulásaival az államnak is jutó közvetett hasznokban stb. hova-tovább számottevőbben éreztetik kedvező hatásukat, s előbb-utóbb kétségtelenül bőven megtérülnek. Számba kell vennünk mind e mellett azt is, hogy az ország vasuthálózatának a szük-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

ség szerint normál nyomtávú vasutakkal való s az alföldi kedvező terepviszonyok mellett aránylag olcsó kifejlesztése a nemzet újabban olyan gyakran és teljes joggal hangoztatott „egyetemes érdekeinek", sőt a helyi gazdasági érdekeknek is tagadhatatlanul jobban megfelel, mint az azt ilyen, vagy azt csak megközelítő mértékig is kielégíteni korántsem képes és egy s más tekintetben hátránnyal járó kis vasutak.

Ne lássék azonban ez a fejtegetésünk s az abból levont megállapításunk olyan célzatúnak, mintha mi a kisvasutaknak nem szánnánk a maguk helyén szerepet az Alföld gazdasági életében és nem méltatnók azok közgazdasági jelentőségét. Ahova azonban az Alföld gyér forgalmi hálózatába még nagy vasut való, kis vasutat alkalmazni nagy hiba és jelentékeny közgazdasági kár!

Nem hallottunk még afölött siránkozni, hogy normal vasuti nyomtávolságot alkalmaztak keskeny helyett. Hallottunk azonban már erős kifakadásokat azért, hogy rövidlátásból, kicsinyes okokból, vagy a magukrautaltság miatt kis vasutat építettek oda, ahova kétségtelenül nagy vasut való!

Ilyen például a háború után úgyszólván elsőnek létesített 75 kilométer hosszú szegedi tanyai kis vasút, amelyet két évtizedet meghaladó vajudás után Szeged városa csak pár év előtt, a maga erejére utaltan, annak a kényszeréből létesített, hogy a trianoni határ a szerbek felől a szeged-szabadkai vasutat elvágta s e miatt a távolabb fekvő tanyákra megint csak kocsival és csak körülményesen lehetett eljutni.

Szeged város polgárságának világosabban látó, jobb itélkezésű része hamar belátta, hogy nagy hiba esett e vasút létesítésével s ma már lépten-nyomon azon sajnálkozik, amint sajnálkoznia kell is minden magyarnak, hogy ez a vasút, már csak a közgazdasági érdekek szolgálatában is, nem normál nyomtávú vonalnak épült, s nem köti egybe Halast Szegeddel, amit az egyetemmel is rendelkező alföldi metropolis sok egyéb más érdekei is megkivántak volna. Pedig Szeged városa ezentúl már nem fogja megengedni a tulajdonában lévő ennek a kis vasuti vonalnak a határtól alig 20 kilométerre eső Kiskúnhalasig kivánatos meghosszabbítását, nehogy távolabbi tanyabirtokosai termékeiket a nekik jóval közelebb eső Halas város felé szállítsák.

Milyen perspektivája nyilott volna meg a vasúttal átszelt

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

nagy határnak, s ezért mennnyire megkívánta volna „a nemzet egyetemes érdeke" is, hogy ez a vonal normal vágánnyal kiépítve közvetlen összeköttetést biztosítson a Budapest felől egyébként csak körülményesen megközelíthető Halas városával s ezzel egyben annak gazdasági érdekeit is szolgálja.

Még Kecskemét legújabban elkészült bugaci vasútja is kifogás alá eshetik hasonló szempontokból elbíráltan.

Magában a kis vasútról a normálvágányúra szükséges átrakás miatt is az Alföldre szállított építő, fütő s más nyers anyagok, valamint az Alföldről elkerülő élő állatok, gabona stb. szállítását is körülményessé, fuvarját költségesebbé teszi a kis vasút alkalmazása, holott manapság a külföld nagy versenye folytán minden fillér befolyásolja a versenyképességet. E mellett hátrányos az ilyen átrakás — mint fentebb is jeleztük — a gyümölcs szállítására, amelynek különösen egyes fajtái (barack, meggy, nemes eper, stb.) kifejezetten azt kivánják meg, hogy az árú nemcsak minél gyorsabban, hanem minden mozgatás, minden átrakással járó ütődés nélkül, tehát a termelőhelytől a fogyasztó helyig lehetőleg mozdulatlanul, ugyanegy vasúti kocsiban szállíttassék. Még a tojás és az élő baromfi szállításának érdekei is emellett szólnak!

A normal vágányú vasútak helyett a kis vasútak kellően meg nem fontolt alkalmazása, azok egyéb sokféle hátrányán kivül tényleg jelentékeny vidékeket kizárhat, vagy legalább is kedvezőtlenül befolyásoltat az olyan termelési ágak elterjedésében, amelyek épen az Alföld viszonyai között helyénvalók, s amelyek egyes vasútmenti lakott helyek és azok közeli vidékének ott eddig is nagy gazdasági fellendülését biztosították, s kiviteli mérlegünknek is számottevő tényezőiként szerepelnek.

Ez a körülmény már magában is eléggé igazolja, hogy egyes vidékek termelési lehetőségeinek gondos elbírálása mellett, milyen nagy körültekintést igényel a szállítási eszközök sikeres megválasztása s egy átfogó koncepcióba való beléfoglalása. Amint reá világit arra is, hogy már egy keskeny vágányú vonal alkalmazása a normal vágány helyett, mennyi termelési lehetőségnek lehet az akadálya!

Ne viselje azonban mindennek kifejtése valamiféle averziónak a látszatát az utakkal és ne az autóforgalommal szemben sem! Legkevésbbé lássék pedig annak, hogy az útak rovására

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

kívánjuk az Alföld egyes részei gyér vasúthálózatának fejlesztését, mert azt is valljuk, hogy lehetnek sőt kétség kivül vannak olyan viszonylatok is, ahol a teherautó forgalom pl. a kis vasútat is pótolni képes, és így ott egy út is megfelel.

Mindegyiket tehát a maga helyén és módján! Szélesebb körü koncepcióba foglalt előrelátó tervszerűség mellett, anyagi erőnkhöz mért fokozatos kifejlesztéssel!

Az a meggyőződésünk, hogy az utakat a gazdasági boldogulás épen olyan előfeltételeként kell elbírálni, mint a vasútakat. Az Alföldön szerzett igen kellemetlen tapasztalatok eléggé bizonyíthatják Széchenyi István gróf abbeli igazát, hogy az ország úthálózatának kiépítése — ideértve természetesen a törvényhatósági útakat is — egységes koncepcióba illő olyan elsőrendű állami feladat, amelynek megyénként való, parciálisan tagolt s különféle módon történő ellátása nem szolgálhatja eléggé „a nemzet egyetemes érdekeit"; amiért is azok ügyét annak idején a törvényhatóságokra bízni nem volt indokolt és nem is volt célirányos.

Erre valóban annál is inkább az állam hivatott, mert a törvényhatósági útakat úgyis az állami közegek építik és tartják fenn s mert a törvényhatósági útakat az eddigi példák szerint, kiépítésük után — előbb vagy utóbb — jórészt úgyis az állam veszi át és fogadja gondjaiba. Egyébként a törvényhatósági útak is csak adóból, meg olyan kölcsönökből épülnek, amelyek amortizációja megint csak az adózók vállaira nehezedik, tehát ugyanegy zsebből kerül ki.

A külföldön az az eljárás is dívik, hogy az állam építi ki az ilyen útakat s fenntartásukkal terheli meg az egyes közigazgatási kerületeket. Nálunk pedig különösképen jórészt az ellenkezője történik a fenntebb vázolt olyan eljárással, melynél az adózó polgárok pénzéből a vármegye épít ki utakat s azt nemsokára az állam veszi át fenntartásra.

Széchenyi tételének alkalmazása esetében bizonyára nem következett volna el az a sajnálatos helyzet, hogy 1926. év végéig pl. Debrecen 684 km. törvényhatósági útaiból 604, Hódmezővásárhely törvényhatóságának 1030 km. utaiból pedig 981 km. kiépíttetlen maradt, és máig sem épült ki jelentékenyebb rész belőlük. Ha az Alföldnél a Dunántúl előbbre van úthálózat

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

zata fejlettségében, az nemcsak a kőnek mint építőanyagnak könnyebb és olcsóbb beszerzésében és szállításában, de abban is leli magyarázatát, hogy a multban a Dunántúllal általában és így útaival is többet tőrödtek. Ennek a körülménynek tudható be azután, hogy amig a Dunántulon a törvényhatósági útaknak csak egy hetede vár kiépítésre, addig az Alföldön a törvényhatósági útak fele (3064 km.) az 1927. év elején kiépítetlen volt. Az Alföld útügyeinek kérdése tehát már ilyen okból sem bírálható el a Dunántúléval egy alapon.

A vasútak hálózatával, ha más értelemben is, de szintén más és kedvezőbb helyzetben van a Dunántúl az Alfölddel szemben.

Az Alföldnél 5059 négyszögkilométerrel kisebb és ebből is 5931.7 négyszögkilométeren lakatlan erdőségekkel borított, 598.2 négyszögkilométeren pedig a Balatonnal lefoglalt Dunántulnak 2,563.811 lakósa legfőképpen csak a 10 város és 2040 község belterületével lefoglalt földet lakja. A meglévő, úgyszólván kizárólag rendes nyomtávú vasútvonalak ennek a 2050 helynek egy jórészét szelik át, más részét többnyire közel érik, aminek révén a mindenfelé haladó és e csomópontokat összekötő vasútvonalakban, mint erekben a gazdasági élet egészséges lüktetésének és fejlődésének feltételei biztosítva vannak.

Ezzel szemben az Alföldön mindössze 697, tehát a Dunántúléhoz viszonyítva épen csak egy harmadnyi község és 24 város van. Ezeket a kevés s a kényszerű viszonyok folytán egészségtelenül megduzzadt községeket a nagyon is megsokasodott alföldi lakosságnak csak kétharmada lakja; míg abból 1,138.132 lélek egészen rendszertelenül ellepte a Dunántúlnál 5059 négyszögkilométerrel nagyobb Alföld jelentékeny részét. Nemcsak a kisbirtok földeit, hanem a községek és városok igen nagyarányú földbirtokának a legnagyobb részét; sőt a magántulajdonban levő nagybirtokok kisbérletek alakjában hasznosított földjeit is számottevő mértékben.

A vasútvonalak irányát a kevés lakott csomópont, az egymástól messze fekvő községek és városok felé vonták, és így természetesen állomásaik is csak gyéren és a gazdasági életnek az ilyen szétszórt gócain találhatók. Legkevésbbé szolgálják tehát annak az 1,138.132 léleknek, az alföldi lakosság annak a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

26 százalékának az érdekeit, mely, hogy a megművelni kivánt földeket közel érje, a gazdasági életnek csomópontjaitól, sőt jórészt lüktető erőitől is távol emelt magának hajlékot.

Átszelik ugyan a tanyások földjének egy részét is a vasútvonalak, mégis, mert nincsenek ott faluhelyek: — nincsenek ott a forgalomnak állomáshelyei sem. Tényleg nincsenek ott vasúti állomások, s velök olyan megfelelő gyüjtőpontok, ahol a vonatok áru- és személyforgalmi célból indokoltan megállhatnának.

A másik része a tanyavilágnak messze, igen messze esik a vasútvonalaktól, mert a még Széchenyi István gróf megszabta pár fővonal kivételével azokat főleg pedig a helyiérdekü vasútvonalakat a nagyobb forgalom biztosítása végett — tehát üzleti érdekből is — kivétel nélkül abban az irányban vezették, amelyben a legtöbb és a legnagyobb lakott helyet érték.

Vasútfejlesztési politikánknak az államvasútaknál eddig a befektetett tőkék közvetlen kamatozásra alapított rendszere a helyiérdekü vasutaknál pedig, azok természetéből folyólag, még fokozottabb mértékben érvényesülő üzleti érdek, természetesen a vasútvonalak irányának megválasztásában, tehát már a vonalvezetésben is kifejezésre jutott.

Még a messze fekvő községeket és városokat egybekötő vasútvonalak mentén is elmaradtak s az idők során sem fejlődtek ki az ott annyira kivánatos csomópontok, mert azok kialakulásának elősegítését, új faluhelyek fejlesztését s velök a telepedések olyan irányba terelését, amiként azt már a Legnagyobb Magyar sürgette, sok esetben a nemtörődés mulasztotta el, nem egyszer pedig a magánérdek akasztotta meg.

El kell ezért dőlnie sok egyében kivül már az ilyen, annyira fontos érdekek szolgálatában is annak a kérdésnek, hogy a nemzet az államvasútakat továbbra is csak beruházási tőke kamatbiztosításának és egy önálló üzemnek rideg szemszögéből, vagy abból a nézőpontból is kivánja-e elbirálni, hogy azokkal a gazdasági, kultúrális és szociális célok pionir szolgálatát végeztesse a pusztaságban, s a gazdasági boldogulás lehetőségét biztosítsa az Alföldön?!

El kell döntenie tehát, hogy elsősorban államüzleti, vagy nemzetépítő feladat-e az államvasutak rendeltetése a magyar rónaságon?!

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

El kell dőlnie egyben annak is, hogy a kormány a helyi érdekű vasutakról szóló 1880. évi XXXI. t. c. és az 1888. évi IV. t.-cikkek helyett milyen törvényes rendelkezésekkel és főleg milyen alapon kívánja a helyi érdekű vasútak elakadt fejlődését új életre kelteni.

Országgyűlés elé kell kerülnie továbbá a kis vasútakról szóló törvényjavaslatnak is, mely kérdés már szintén évtizedek óta vár törvényes szabályozásra.

Meg kell születnie végül a már olyan hosszan vajúdó úttörvény javaslatnak is, s ennek kapcsán s az egyetemes forgalmi hálózat tervének keretébe illően el kell készülnie egy országos úthálótervezetnek is, hogy az utak rendszereinek fejlesztése végre egészséges vágányba tereltessék. El kell dőlnie ennek kapcsán végül annak is, hogy hol és milyen arányban kíván a kormány autóstrádát kifejleszteni az Alföldön!

Amíg a kereskedelmi miniszter kizárólag autóadóból épít kifejezetten autóutakat, azt kifogásolni alig lehet.

Az autóutak kiépítésének arányát különben az ilyen irányú forgalom és az autóadók más szükségesebbre nem igényelt mértéke szabja meg.

Egyébként az Alföldnek műszakilag kifogástalan kivitelű és maradandó értékű olyan útakra van szüksége, melyek koncepciós elgondolás alapján azt a gyakorlati célnak megfelelően hálózzák be, s amelyek az év minden szakában szekérrel és autóval egyaránt kifogástalanul és egyformán használhatók, s ilyen kiállítás mellett elsősorban és mindenek fölött a gazdasági érdekeket szolgálni alkalmasak.

Mindezzel kapcsolatban azután a belügyminiszter feladata, hogy pótolja az elődei részéről a multban és mindezideig elmulasztottakat a községesítés terén; hogy a forgalmi eszközök hálója előre megállapított tervezetének figyelemben tartása mellett, műszaki tudással és gondos körültekintéssel jelöltesse ki az új községek és majdan ilyenekké kifejleszteni kívánt tanyai központok helyét; hogy sürgősen előkészítse és a törvényhozás elé terjessze azokat a javaslatokat, amelyek a tanyai nép községekbe sűrűsödésének akadályait nemcsak elhárítani hivatottak, hanem mindenképen elősegítik annak a lehetőségeit és támogatják az erre irányuló törekvéseket!

Amilyen arányban és amilyen programszerűen kiépülnek

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

ezek után a forgalmi eszközök és amilyen mértékben lehetővé teszi és mindenképen elősegíti majd a kormány és a törvényhozás a falvakba sűrűsödés lehetőségét, olyan arányban válnak biztosíthatókká a kormányzat minden ágát többé-kevésbbé közvetlenül érintő azok a további egyéb feltételek is, amelyek egészséges összehatása révén az alföldi probléma tervszerű és fokozatos előrehaladással az egész vonalon kétségtelenül megoldható!

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

7. NÉPGONDOK ÉS BOLDOGULÁSI NEHÉZSÉGEK.

Az alföldi nép egyes foglalkozási kategóriái boldogulásának kérdése már a multban is többször és sok gondot okozóan foglalkoztatta az intéző köröket. Ebben az időben azonban a helyenkint jelentkező bajok rendszerint még olyan természetűek voltak, hogy azokat, ha nem is gyökeresen és ha nem is a jövő célok szolgálatában, de időlegesen és kevés kivétellel könnyebben lehetett orvosolni s ezzel az érdekelt vidék hangulatát valamely időre nyugvó pontra terelni.

Az ország kegyetlen megcsonkítása, a gazdasági leromlás, a meggyarapodott adók, a gazdasági termények és állatárak általánosságban alacsony volta, közben pedig a búza árának szinte szédületes hanyatlása, fagykárok stb. — a nép egyes foglalkozási kategóriáinak a bajait az eddiginél jóval bonyolultabban, sokoldalúbban, s ezért súlyosabban, s egy némely helyen egészen akut mivoltukban hozta előtérbe és sok felé az Alföldön változatlanul nehéz és olyan helyzeteket teremtett, amelyek most már az el nem odázható gyökeresebb megoldások feltételeinek biztosítását égetően sürgetik!

A földmunkások elég nagy tömegének részleges munkanélkülisége, a kisbérlők ezreinek súlyos gazdasági helyzete, — az 1-2 hold földdel helyhez kötött, de abból megélni nem tudó és rendszerint adóssággal terhelt s munkát kereső kis emberek, valamint a földnélküli mezőgazdasági munkások és nincstelenek akaratlan és mind gyakoribb dologtalansága, illetve keresetnélkülisége vár az Alföldön sürgős megoldásra!

Háború előtt az integer ország területén még sok oldalú foglalkozást talált az Alföld földmunkás népe. Az egész ország területén végzett vizi munkálatok (folyószabályozások, ármentesítések, belvízrendezések), a vasútak, főleg pedig a helyiérdekű vasutak hálózatának évtizedeken át tartott építése, a közúti munkálatoknak általában, az erdőgazdasági kisvasutak hálózatának pedig különösen a hegyvidéken az utolsó időkben végzett

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

nagyarányú fejlesztése, — jórészt elég, sőt annyi munkát biztosított a földmunkásoknak, hogy azok ebben az időben mezőgazdasági munkára, s ennek még a javára, az aratásra sem igen vállalkoztak. Ezért is az integer ország gazdasági egysége mellett a hegyvidék népe jött le az Alföldre az aratás, a répakapálás és más hasonló egyéb mezőgazdasági munka elvégzésére. A kubikusok pedig válogattak, mert válogathattak a kifejezetten mesterségükbe vágó és nekik tetsző munkákban.

Semmi áron nem vállaltak, vagy abban hagytak például a hegyvidék építkezéseinél bizonyos szakaszon elvégzésre váró vagy a földmunkák közben előkerült olyan teendőket, amelyeknél, ha csákánnyal is bontható, lazább kőzet fordult elő; mert az ezzel való foglalkozás szerintük már nem volt földmunka, s így nem is tartozott az ő mesterségük körébe.

Az ország megcsonkításával megapadt a folyóvizek vonala, amiért kevesebb is a vizi munkálat. A belvizrendezési teendők is hovatovább kevesebbednek. Elvesztek a hegyvidéki erdőségeink, s azért nincs számottevőbb erdei vasútépítés.

Az államvasút hálózatát úgyszólván egyáltalán nem fejleszti. A helyi érdekű vasutak gyarapodását pedig meglassította már a háborúelőtti utolsó időkben a kormányzatnak e vasútakkal szemben megváltozott álláspontja. Majd elakasztotta a háború, azután pedig a pénzromlás és a pénzdrágulás. Akadálya különben az újabbkori ilyen vállalkozás megindulásának a mai viszonyokkal számoló s az 1880. évi XXXI. és a 1888. évi IV. t. c.-től eltérő és más alapokra helyezkedő törvényalkotás eddigi elmaradása. Egyedül az útépítés az, amely a multnál kiterjedtebb méreteket öltött; de korántsem ér fel a leszakított részek elmaradt egyéb földmunkálatának arányával.

A földmunkával foglalkozók, akiket az így változott körülmények nehéz viszonyok közé sodortak, kedvezőtlen helyzetük miatt mostanában gyakorta nyugtalanok.

Ennek az elkeseredett hangulatnak az élesztésére jelentékenyen kihat az a körülmény, hogy a földmunkások nem szétszórtan és nem sok községben gyéres megoszlással laknak az Alföldön, hanem annak csak bizonyos részében, s ott is jórészt a mammut-falvakban összeszorultan élnek nagy számban; s az agitátorok és mindenképen elégedetlenek által élesztett tömeghangulatok és elhatározások befolyása alatt vannak.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Csongrád vármegyében, Szentes és Csongrád városokban, Mindszent, Szegvár és Csanytelek községekben van a legtöbb ilyen földmunkás. Családtagjaikat is számításba véve csak ezen a pár helyen mintegy 70.000 lélek.[1]

Ha van e kérdésben hibája a mult időknek, az a mostanig kialakult lehetetlen helyzetekben bosszulja meg magát!

Nagy hiba és mulasztás volt a földmunkások ügyével és a jövőjével már a multban eléggé nem törődni. Nem foglalkozni kellően azzal, hogy ezek száma a természet törvényei szerint mértani arányokban nő, s hogy ez a nagy elszaporodásuk egy-egy helyen a nemzet nehéz problémájává válhat! Nem gondolni azzal, hogy más boldogulási lehetőségek is megnyiljanak előttük s amennyire lehet, azok más kenyérkeresetre is szokjanak. Hogy a lehetőségig megoszoljanak az Alföldön s így ne következzék el az a helyzet, hogy ilyen egyoldalú foglalkozás mellett jórészt egyes mammut, falvakba és kisebb városokba szorultan ügyük a nemzet mind jobban dagadó kelevényévé váljék! Hogy olyan elhelyezkedésben és kenyérkeresetben legyen részük, amely mellett nem kell annyit elhagyniok a családi otthont; tehát olyan boldogulásra is nyiljék alkalmuk, mely a családjukkal való együttélést megengedi!

Az utóbbi időben számottevő mértékben nyilvánult meg a törekvés, hogy a földmunkás népet más foglalkozásra, első sorban is mezőgazdasági munka vállalására szoktassák!

Jórészt nem járt ez a szándék nagyobb sikerrel, s a már adott helyzetben, gyökeres változás nélkül, nem is lesz kedvezőbb eredménye az ilyen gondoskodásnak.

Bár generációk óta ahhoz szoktak ezek a földmunkások, hogy elég szűkös viszonyok között, kora tavasztól késő őszig családjuktól távol, a legnehezebb földmunkát végezzék, télviz idején pedig jórészt tétlenségben éljenek, — mégis ilyen változásra, s főleg arra, hogy napszámos vagy sommás munkásokként elszegődjenek, nehezen bírhatók reá. Eszük járásának, vérükbe átment szokásaiknak ez kevésbbé felel meg. Eddigi munkavállalásukkal ezt összeegyeztetni nem tudják!

Az ilyen értelmű mezőgazdasági munkától való tartozkodá-

[1] Dr. Steuer György: A munkáskérdésről a gyakorlati élet tapasztalatai alapján.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

sukat azután nem egyszer fokozza a munkástoborzók visszaéléseivel járó csalódás. Ezen felül pedig az egy-egy faluban, vagy megyei városban nagy számban élő földmunkások elhatározását a hangosak ijesztegetése, meg a tömegnek hangulata is befolyásolja.

Ilyen és hasonló egyéb behatások alatt tekintik nem egy helyen a földmunkások pld. a répakapálást hozzájuk nem illő, pepecselő munkának és ilyen hangulatok befolyása mellett húzódnak nem egy esetben és olyanféle indokolás mellett a mezőgazdasági munka vállalásától, hogy ők „nincstelen"-ek s ezért nem versenyezhetnek az olyan munkások egységbér-ajánlatával, akik saját földjük megművelése mellett az ilyen vállalkozást csak megapadt vagy egyébként nem elégséges jövedelmük kiegészítéseként tekintik, s ezért arra olcsóbban vállalkozhatnak.

Még az aratás az, mely részes munka mellett eszük járása szerint, vállalkozási alkalomként nekik valamiképen megfelel.

A földmunkás kérdés megoldását tehát az ilyen kisérletek nem nagyon segítik előre. Annál kevésbbé igérnek pedig valamely általánosabb és egyben megnyugtató megoldást, mert már a gépek terjedése folytán is, de sok egyéb más okból, a mezőgazdasági munkára kinálkozók hova-tovább gyarapodó száma az ilyen törekvések sikerét is kedvezőtlen módon befolyásolja.

Nem volna azonban a tervszerűséggel és nem az okszerűséggel összeegyeztethető, ha mindennek okából a kormány a földmunkások érdekében évek során át csak akkor és olyan mértékben végeztetne vizi munkálatokat, amikor és amilyen mértékben ez a rohamosan gyarapodó, tehát mind nagyobb számú nép részben vagy egészben munka nélkül marad! Különben is a vizi munkálatok fokozatos apadása, a földmunkás népnek pedig szinte mértani arányokban való gyarapodása — minden egyébtől eltekintve — már magában is kizárja azt, hogy az ilyen, egyébként sem gyakorlati eljárás, megokoltan és tartósan érvényesíthető legyen. Még kevésbbé, hogy nemzeti célokat jó sikerrel szolgáljon.

A földmunkás kérdés tehát ilyen útakon, megnyugvásra meg nem oldható.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

A mezőgazdasági munkások nehéz helyzetének háttere és eredő oka már egészen más természetű.

Vagyonukat vesztett kisgazdák, tönkrement törpebérlők, alkalmazás nélkül maradt gazdasági cselédek, kenyerüket vesztett egyéb házi alkalmazottak, stb. jórészt az alföldi mammutfalvakba vonultan, mint „nincstelen"-ek mezőgazdasági alkalmi munkásokként kínálkoznak, s a már generációkon át mezőgazdasági részes — szakmány — és napszám-munkával foglalkozók számát egynémely helyen hova-tovább jobban gyarapítják.

Ilyenekül jelentkeznek manapság mind nagyobb számban azok a pár holdas kisgazdák és törpebérlők is, akiknek a rendelkezésükre álló mezőföld a mai nagy adóterhek mellett s a mezőgazdasági termények alacsony árai, valamint a ruházati cikkek és egyéb ipari szükségletek aránytalanul magas költségei miatt életfenntartásukhoz elég jövedelmet nem biztosít.

Ezek között szerepelnek természetesen a földbirtokreform révén 1-2 hold földhöz jutott nincstelenek is, akiket még ennek; és a kiosztott házhelyen emelt épületnek s egyéb kielégítésre váró szükségletnek gondjai is terhelnek.

A mind nehezebbre forduló idők súlyos helyzetei és körülményei között a munkát keresők száma nem egy alföldi vidéken szinte napról-napra szaporodik. Holott fogyóban van sok helyütt a munkaalkalom, mert a belterjes művelés ezzel egyenes arányban nem emelkedik s főleg, mert mindinkább terjednek a munkagépek, ami a helyzetet csak súlyosabbá teszi.

A mezőgazdasági munka arra alkalmas részét hova-tovább gyarapodó mértékben részes műveléssel biztosítják a birtokosok és a bérlők, mert apasztani kívánják azt a készpénzkiadást, mely a mezőgazdasági földek megmunkálására szükséges és olyan nehezen, jórészt csak elviselhetetlen drágán teremthető elő!

A mezőgazdasági teendőket részes munkával azért is végeztetik a munkaadók, mert kisebb a munka ellenőrzése és mert beigazolt, hogy a háború óta a munkateljesítmény csökkent. Az utóbbinak pedig — mint alább látni fogjuk — részben olyanok az okai, amelyek csak akkor ellensúlyozhatók, ha a munkásokat a termés aránylagos hányadának biztosításával belé vonják a termelési munka érdekkörébe.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Egy bizonyos mértékig a nép is szivesen vállal részesművelést, mert így a munka reáfordítása mellett nagyobb keresethez jut.[2]

Különösen kedvelik ezt a munkavállalási módot a pár hold földdel rendelkezők s így közöttük azok a volt nincstelenek, akiket a földbirtokreform juttatott egy kevés földhöz.

Részes műveléssel ugyanis a nép könnyebben talál alkalmat a saját földjének megműveléséhez, mint ha magát hosszabb időre akár sommásként, akár napszámosként leköti; és mert a részes munkával többet is keres, és mert az így szerzett keresményéből családja egész évi élelmét megszerezni képes, főleg, ha emellett arató munkát is vállal.[3]

Ennek az élelem-, különösen pedig lisztszükséglet biztosításának s vele a gazdasági részes munkára alapított boldogulásnak feltételeit azonban könnyen halomra döntheti valamely természeti rendellenesség, mely a termést megsemmisíti s ezzel az ilyen lehetőségeket kizárja!

Legutóbb az 1928/29-iki szigorú télen, főleg a Tiszántúl kifagyott közel 600.000 kat. hold őszi vetés nemcsak a birtokosokra, de a munkásokra is katasztrófális következményeket hozott. Az elfagyott és tavasszal kiszántott vetés helyén ugyanis a kalászosok pótlására jórészt mást voltak kénytelenek vetni a birtokosok s így az 1929. évre az őszi gabona aratása elmaradt. Ezzel pedig a munkások egy évi kenyér forrásának legnagyobb része is megsemmisült.

Efemer értékű egyébként is manapság már a boldogulásnak ilyen alapokra helyezése, mert félő, hogy a külföldi, különösképen pedig az amerikai verseny hatalmas kényszere a birtokosok részéről ma még szociális szempontból, a nép iránt viseltetett jó szándékból, örvendetesképen, s úgyszólván általánosítottan kézzel végeztetett aratási munkát is előbb-utóbb a gép munkájával fogja kiszorítani.

[2] Mint az Országos Mezőgazdasági Kamara 1929. évi jelentése megemlíti (189. old.) ezt a nagyobb keresetet annyira megbecsülik, hogy egyikmásik erején túl is vállal részt s azt azután felületesen, vagy hanyagul végzi. Sőt az is előfordul, hogy amikor a vállalt munkával nem tud elkészülni, a saját költségén fogad fel napszámosokat.

[3] Kenyér-gabonán kívül a tengeri a sertéshízlaláshoz és a széna a tehéntartáshoz játszik ilyen szempontból nagy szerepet.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Részes munkára különben — aratáson kívül — más, mint helyben, vagy közelben lakó alig vállalkozhatik. Messzebbeső vidékekről ugyanis a többszöri oda-vissza utazás miatt is bajos más teendőt természészért vállalni.

Azon a határon túl pedig, amelyen háziszükségletét kielégítve találja a nép, rendszerint nem is vállal részes munkát, hanem inkább pénzbeli díjazásért iparkodik dolgozni. Főleg azóta, hogy az utóbbi időkben a terményeknek alacsony árai mellett a részmunkával szerzett termény-értékesítésnél nem találta meg számítását; és főleg azért, mert a mult időkhöz képest, manapság viszonylag sokkal több készpénzre van szüksége, hogy adója és az egyéb közterhek lerovásán felül az aránytalanul drága ruházati és egyéb ipari szükségleteit fedezni képes legyen.

A készpénzért vállalható munka azonban több helyen már mindkevesebb, mert a birtokosok közül többen — amint azt előbb is jeleztük, — a pénz drágulása és a napszámos munka értékének hanyatlása miatt, hova-tovább, fokozatosan áttérnek a részes művelésre s csak azt végeztetik készpénzért, amit másként végrehajtani bajos volna. Másfelől pedig — amint arra reá mutattunk — mindjobban terjed a gépekkel való munkáltatás, hogy a termelési költségeket ezúton is a lehetőségig apasztani tudják.

A napszámos munkánál a munkaeredmény nem kielégítő voltát egyrészről az okozza, hogy egy napon belül a napszámos sok helyen kevesebb időt tölt munkában, mint amennyit a multban töltött, másrészről pedig az a körülmény idézi elő, hogy a munkában tényleg eltöltött órák alatt is, a munkateljesítmény a multéhoz képest sok helyütt gyengébb.

Az utóbbira pedig az van befolyással, hogy a munkások legkiválóbbjai nagyrészt a harctéren maradtak, hogy a munkára ajánlkozók munkabírása a meg nem felelő, s jórészt gyenge táplálkozás,[4] egyik-másiknál pedig a kóros tünetek (tüdő-

[4] Arra nézve, hogy az alföldi mezőgazdasági munkásoknak és a tanyásoknak táplálkozása meg nem felelő, elégséges arra utalnunk, hogy amíg Kestner és Kipping vizsgálatai szerint a nehéz munkások kategóriájának táplálékszükséglete 4—5000 kalóriára tehető, addig az alföldi munkások, tanyások stb. nyári napi étkezése dr. Gáli és dr. Horváth megállapításai szerint csak 2445, a téli étkezésüké pedig csak 2788 kalória. (Dr. Gáli és dr. Horváth: Adatok a tanyai lakosság tuberkulózának kérdéséhez. 1926. Kaán: A Magyar Alföld. 1927. 200. old.)

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

vész[5] stb.) folytán ki nem elégítő; hogy a munkások sokszor a nehéz gondok miatt kedvetlenek, s hogy a néprontók elhintett tévtanaival megmételyezett munkások több vidéken már nem olyan odaadással végzik a munkát, mint annak előtte.

Az alacsony terményárak mellett ezek a körülmények utalják azután a nehéz viszonyok között küzködő birtokost arra, hogy ahol lehet részesművelést alkalmazzon, s ezzel a munkást is bevonja az érdekközösségbe s mindezzel egyben a munka költséges ellenőrzését is apassza. Utalják másfelől arra is, hogy a termelési költségek apasztása érdekében gépekkel végeztesse azt a munkát is, amit azelőtt napszámosok teljesítettek.

Egyes vidékek munkásnépe már szívesen vállal készpénzért szakmány munkát is, a legnagyobb része azonban még csak napszámos munkára ajánlkozik, mert a szakmány munka előnyeit kellően értékelni s az egységbérekkel szemben a várható kereset arányait felbecsülni egyszerű eszével még nem képes.

Az Országos Mezőgazdasági Kamara 1929. évi jelentése a mezőgazdasági munkások tevékenységéből átlag 20%-ra becsüli a napszámos munkát, mely arány azonban az szerint változik, amint egyes vidékeken kevesebb vagy több kézi munkát igénylő termények előállításáról van szó!

Az Alföld egyes belterjesebben művelt részein, különösképen az idénymunkák körül ma is munkáshiánnyal küzdenek, míg másutt megint nagy a munkáskínálat és viszonylag kevés a munkaalkalom s ennek következtében számottevő a nyomor. Az Alföld nagy részein dívó külterjes művelés ugyanis az aratáson kívül kevés mezőgazdasági munkás közreműködését teszi szükségessé. Magában pedig az aratórész, meg az esetleg még rendelkezésre álló 1—2 hold külterjesen művelt saját föld, az élelmen felül legfeljebb csak akkor fedezi még valamiképen a közterhek, az aránytalanul drága ruházat és egyéb ipari szükségletek költségeit, ha terhes adósság gondja nem súlyosbítja az ilyenek helyzetét. De hát melyik kisgazda és munkás az, akit

[5] A tüdővész pusztítására nézve elégséges arra utalnunk, hogy amíg Kispesten 1000 lélekre 19 tüdővészes haláleset esik, addig Csongrádon 30, Nyiregyházán 31, Szegeden 32, Baján 42 és Békésgyulán 56 eset. Meg nem felelő élelmezés mellett a túlfeszített munka, a rossz lakásviszonyok stb. nagy mértékben befolyásolják a tuberkulózis terjedését. Mindezt részletesen fejtegetem a Magyar Alföld című munkámban. Szerző.)

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

manapság ilyen helyzetben adósságok nem terhelnek? Pedig a tartozás elmaradhatatlan társa a nyomorúságnak, amihez még nem egyszer betegség és sok egyéb bajok is járulnak.

Az alföldi kis (törpe) bérlők mai helyzete is elég nyomasztó képet tár elénk.

Egyes alföldi városok (így főleg Szeged, Kecskemét stb.) és községek, épp úgy mint a nagybirtokosok közül is többen, már jóval a háború előtti időben s azóta is a birtokuk egy számottevő részét 5—10—15 holdas darabokra felaprózva hosszúlejáratú (15—20—25 éves) kis (törpe) bérletekben adták ki a népnek, mert ez a hasznosítási mód viszonylag jól jövedelmezett s az ilyen bérletekre kínálkozó bőségesen akadt. Az alföldi nép szegényebb részének, a cseléd- vagy munkássors helyett, a bérletek útján nyiló önálló gazdálkodás lehetőségei ugyanis annál is inkább kecsegtetőknek igérkeztek, mert jobb időben az ilyen bérlők közül egy némelyik, főleg pedig az olyan, aki valamely tőkével kezdhette vállalkozását, s emellett munkabiróbb, ügyesebb, leleményesebb és szerencsésebb volt, az idők során elég kedvező viszonyok közé került. Egyik-másik még a saját birtok vásárlását is megkisérelhette.

Különösen a háború után, a jó konjukturák idején szaporodott a kisbérletek száma és nőtt meg az ilyenek kereslete. Alig képzelhető magasságba emelkedett ekkor a jórészt terményekben kikötött bér, ami sok kisbirtokost (kisgazdát) is elkábított és arra vett reá, hogy bérbeadja földjeit. Akárhány közülük ekként a mezőgazdasági munka helyett a dologtalanságnak adta magát s a mammut-falvak és a parasztvárosok borgőzös korcsmáinak és füstös kávéházainak egészségtelen levegőjében az abból élő hangosok szájából szedte magába az agrár szocializmus tévtanait és itatta át lelkét az ott csirázó és mindenképen elégedetlen hangulattal.

A megélénkült kereslet s az így biztosítható kedvező jövedelmezőség bírta reá a közületeket s közöttük pl. Szeged városát is arra, hogy ahányszor valamely nagyobb vállalkozáshoz (templomépítés, más kultúrális terhek stb.) — nagyobb kölcsönt vett igénybe, egy-egy terjedelmes legelőjét darabolta fel apró bérletekre s az ezek révén biztosított bevételt állította be költségvetésébe az újabb terhek törlesztéses kamatainak fedezetéül.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Tényleg nem egy közületnek újabban vállalt kultúrális, szociális, vagy más alkotásaira felvett elég drága kölcsöne az ilyen kisbérletek jövedelmeiből fedezni kivánt járandóságokban gyökerezik!

Hihetetlen terheket vállaltak a kisbérlők, legfőképen pedig a kisbirtokosok földein. Bért buzában, hízott sertésben, tejben, vajban, baromfiban, tojásban. Nagyrészét az adónak, tűzkárbiztosítást, épület fenntartást, közmunkát, fuvart és sok egyéb alig elképzelhetőt.

Érdemes e tárgyú korrajzként, a most lejáró évtized első évéből, tehát nem is olyan régi keletű két kis magánbirtokra kötött bérlet adatainak alábbi részleteit, itt is megörökítenünk.

Az egyik (1921-ben kelt) bérszerződés 21 kat. hold használatáért 4 q tiszta buzát, 3 q rozsot, 50 kg. morzsolt tengerit, egy kocsi szalmát, 150 kg.-os hízott sertést, hetenkint 8 liter tejet és 1 liter tejfölt, 15 pár csirkét, 7 kacsát, 6 pulykát és 400 tojást köt ki. Köteles ezenkívül bérlő évente 50 fuvart szolgáltatni, a tűzkárbiztosítást fizetni, az épületjavítások terheit viselni. Köteles az adók 90%-át vállalni, s a tulajdonosnak annyi anyagot és homokot fuvarozni, amennyit az kiván. Köteles továbbá a tanyára kiadott éltes asszonyt eltartani, a tulajdonost és lovait annyiszor ellátni, ahányszor az a tanyára kirándul. Köteles végül a tulajdonosnak havi 1000 korona (1921. év) zsebpénzt és a szerződés egybeállításáért 5000 koronát fizetni.

A másik ugyanekkor kelt szerződés szerint a bérlő egy 120 holdas tanyabirtok béreként holdanként és évente 2 q tiszta buzát, ezenkívül még 360 kg.-os hízott sertést, 100 csirkét, 20 ludat, 20 kacsát, 20 pulykát, 600 tojást, 30 kg. sajtot, 28 kg. túrót, 30 liter tejfelt, 2 kocsi szalmát, 1 fuvar anyagot, 1 fuvar homokot szolgáltat, s fizeti ezenfelül az épületjavítások költségét, a tűzkárbiztosítási kiadásokat, az adók 50%-át s a szerződés egybeállítás és leírás költségét.[6]

A nagybirtokosok, sőt a városok és községek tanyabirtokain sem rózsás a bérlők mai helyzete!

Szeged város, mely 69.000 kat. holdas birtokából ma már 48.000 kat. holdat hasznosít mintegy 16.000 kis bérlet út-

[6] Dr. Gesztelyi—Nagy: Az Alföld 1925. 16. old. Kaán I. m. 191. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

ján[6a] s kétségtelenül vezet az ilyen értelmű földhasznosítás terén, a tanyaházzal ellátott, sőt az ilyen nélkül is lévő, de szőlő és gyümölcsössel betelepített, ú. n. beruházott telkek bérszerződéseit 1925-ig úgy újította fel, hogy az ugyanegy tagon lévő, de be nem ruházott földek bérét árverésre bocsájtotta, s az így elért átlagbérek 10%-os emelésével szabta meg a beruházott, de árverésre nem bocsátott földek bérét. Miután pedig igen sok tagon a parcellák alig 10—20%-a nem beruházott, ezekre sok árverező akadt,[7] minek folytán a tanyaházzal felszerelt, vagy szőlővel és gyümölcsössel betelepített ú. n. beruházott földek bére is nagyon felszökött!

Az ebből támadt elégedetlenség miatt azóta úgy járt el Szeged városa, hogy a tanyával vagy egyébként beruházott földek felújításra kerülő bérét nem hozta kapcsolatba az ugyanegytagbeli, be nem ruházott földeknek az árverések útján kialakuló bérarányaival, hanem azoktól teljesen függetlenül, ezek bérét lejáratkor 40%-kal emelte.

Viszonylag ez is nagy emelés az eddigivel szemben, főleg ha számbavesszük a tanyásra háruló adóknak és egyéb közterheknek jelentékeny arányát.

A város ugyanis a tanyabérlőkre hárítja az így bérbeadott birtokát terhelő s a háború óta elég magasra emelt összes állami adókat, és kirója reájuk a községi és egyéb közterheket is.

Ha mindehhez számbavesszük, hogy a tanyásokra, akik a város helyett többek között a földadót is fizetik, az állam, mint bérlőkre, még kereseti adót is kiró, kétségtelen, hogy a bérlők terhei elég, sőt nem egy esetben aránytalanul magasak.

Mindehhez járul, hogy Szeged határában a kataszter a helyszínén két év előtt vizsgálta felül az adó-osztályokba való besorozását, miáltal a bérlőket terhelő földadó is bizonyára

[6a] Ameddig Szeged város nélkülözhető legelőit kisbérletekre darabolta föl, s ezzel nagy határa szaporodó népének szabad foglalkozás mellett az akkori viszonyok között megfelelő, sőt nem egy esetben kedvező boldogulási lehetőséget biztosított, — addig Szeged város határában alig vagy éppen nem lehetett éves cselédet szerezni, s a határból nem vándorolt ki senki. Azóta azonban nemcsak a nélkülözhető legelők fogytak el, de a gazdasági helyzet is megromlott.

[7] A tanyaházzal fel nem szerelt bérföldek éppen a tanya hiánya miatt a bérlet egész tartama alatt nem jutottak trágyához, amiért is azok nagyon kiélten kerültek az új bérlő kezébe.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

számottevően emelkedett.[8] Ezt tetézi még a városnak az a szándéka, mellyel a maga jelentékeny előnyére is épített tanyai kis vasútja 3,200.000 pengő költségeit is bizonyos kulcs szerint a bérlőkre kivetni tervezi.[9]

Úgy véljük, hogy községi viszonylatból már ezzel az ismertetéssel is kellő képet adtunk, amelyhez ezenfelül már több kommentár nem is volna szükséges.

A kép azonban nem lenne teljes, ha nem emelnők ki itt is azt, hogy Szeged esetében, úgy mint legtöbbnyire másutt is, leginkább mezőgazdaságilag addig még nem művelt földek, jobbára kiélt és feldarabolt legelők egyes részei a 25 éves kezdő bérlet tárgyai, amelyeket azután feltörniök és nagy munka, sőt költség árán gazdasági művelésre alkalmassá tenniök kell a bérlőknek, hogy hasznukat is lássák.[10] A melyeken aztán saját pénzükön, vagy terhes kölcsön felvételével és sok munka reáfordítása mellett, a maguk egyszerű esze szerint tanyát építenek, amelyet a szegedi viszonylatban szerződésük értelmében már fákkal körül is ültetnek s amelyen végül az idők során többnyire szőlőt és gyümölcsfákat is telepítenek.

Lemondva rendszerint a legelemibb kultúrszükségletekről, egy emberélet legszebb idejét, legnagyobb munkaerejét, s az addig kuporgatott pénzük minden garasát beleölik vállalkozásukba. 25 év után pedig, amikor a bérlet letelik, jórészt már törődött testtel az elé a választás elé kerülnek, hogy az annyit túrt és megjavított földet, mely kenyerüket adta, a kis otthont, amelyet maguk építettek, s annyi időn át használtak, a gyümölcsfákat, a szőlőt és egyebet, amelyhez annyi munkájuk és fáradságuk emléke fűződik: — vagy elhagyják, vagy vállalják a bérlet felemelt terheit, mert arra nincs semmiféle mód, hogy azt tulajdonba megszerezhessék.

Az egy-egy évben esedékes bérlet lejáratoknál eddig főleg a béremelés volt tárgya a tanyások itt-ott tapasztalható elégedetlenségének.

[8] A földadó újabb általános apasztása valamit enyhített ezen a helyzeten.

[9] Ezt a kivetést, a jelentkező elégedetlenségre való tekintettel, most függőben tartja a város.

[10] Ezek az új törésű földek ennek dacára is kedvezőbbek, mint a 20—25 év óta „beruházatlanul" használtak.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Mostanában azonban már nemcsak ott nyomott a hangulat, ahol lejár a bérlet. Úgyszólván általános ez és urrá lett a tanyai lelkeken. Fokozatosan jelentkezett az utóbbi években s terjedt a szegénységgel, mely sűrű ködként nehezedett a tanya-világra, s magja lett egy általánosabb elégedetlenségnek.

A mult idők jó konjukturái, s a boldogulás egyszerűbb lehetőségei mellett a földhasznosításnak, ép úgy mint a népboldogulásnak, a tanyás bérletek ez a módja a piacoktól, sőt még a forgalmi eszközöktől távol eső viszonylatokban is tartósan alkalmasnak látszott, mert nagy általánosságban az akkori viszonyoknak megfelelően jövedelmezett és mert akkor a haladó kor fokozódó követelményeivel és lehetőségeivel nem számoltak. Tehát nemcsak az akkori jelenre mutatkozott ilyennek, amikor a multtal szemben előnyösebbnek bizonyult, de az akkori felfogással bírált jövőre is, amelynek elkövetkező fejleményeivel ebben az időben nem foglalkoztak.

A szerződésileg vállalt adóterhek nem remélt arányú emelkedése, a termény és állatárak alacsony volta, értékesítési lehetőségeinek nehézségei és egyéb gazdasági bajok, valamint a ruházati és más ipari szükségletek fölöttébb magas árai súlyos helyzetet teremtettek. Mindamellett az életigényeknek a háború óta, ha mérsékelt arányokban is, de általános fokozódása, valamint, ezek mind nehezebb kielégítése, az előzőkkel együtthatásukban igen nehéz gondok, és szinte megoldhatatlan kérdések elé állítják a bérlőket. Ezért, főleg ha az önhibájukból eredő okok is közrehatnak,[11] egyikének-másikának, hovatovább azonban elég soknak boldogulása dől romba, egzisztenciája törik derékba.

Ma még nem tömeges jelenség ez, de kétségtelenül olyan kóros állapot, amelynek már elégséges számban vannak áldozatai is!

Az elszegényedés azonban legutóbb már tömegessé lett a tanyákon s ennek kedvezőtlen hatása kellő ellensúlyozás nélkül mindenesetre előkészíti a tanyások helyzetét az ilyen bajok bekövetkezésére! Hozzájárul ezekhez a munkakedv hanyatlása is, amire megint az ilyen körülmény mellett előkerülő néprontóknak mételyező munkája van kedvezőtlen hatással.

[11] Egy némely viszonylatban az asszonyok a ruházatra igen sokat költenek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Ez a helyzet az, amelyen sürgősen javítani kell, mert a romlást, a bajok elkövetkezését, nem nehéz megjósolni!

A kedvezőtlen közgazdasági helyzet és a súlyos bérleti feltételek mellett ugyanis az, akinek pénze van, azt a mind súlyosabbá vált körülmények között elfizeti, feléli. Az pedig, akinek nincs pénze, eladja marháját — ha van —, hogy hozzá jusson! Ha azután ez is elfogyott, kölcsönt vesz fel, amelynek a mai magas kamatterheit nem sokáig bírja. Nem fizet bért, mert nem tud! Sőt egynémelyike akkor sem fizet, ha tudna még, mert a lelketlen izgatók reá veszik, hogy ne fizessen, — majd úgy is elengedik.

A sokfelé tartozás után árverések következnek. Elszedik a marhát, ha még van. El a gazdasági felszerelést és mindazt, ami elszedhető.

Nem tudja már mivel művelni a földjeit. Kiesik a bérletből s valamelyik falu utcavégi házának egészségtelen odujába húzódik övéivel s gyarapítja a nyomorúságban élő nincstelen és elégedetlen mezőgazdasági munkások számát.

Ennek a most megrajzolt s már jelentkező kóros állapotoknak a tömeges elkövetkeztét pedig az Alföldön mindenképen meg kell akadályozni! Ezt a kis bérlő magyar népet magárahagyottan pusztulni engednünk nem szabad! Meg kell találni a módját az anyagi erőhöz való segítésnek és meg kell találni az eszközeit annak is, hogy a bérleti feltételek a lehetőségek határain belül mozogjanak, s így megteremtsék mindenfelé a módját annak is, hogy a jóravaló bérlőcsaládokat anyagi romlás ne érje. Meg kell találni végre annak is a lehetőségeit, hogy odaadó tevékenység árán a magántulajdon szerzése is lehetővé váljék.

Az alföldi földmunkásoknak, mezőgazdasági munkásoknak és kisbérlőknek a fentiekben vázolt nehéz helyzetét bonyolultabbá, az orvoslás módjainak megválasztását és alkalmazását nehezebbé teszi az a körülmény, hogy a földmunkások is, a kisbérlők is jórészt az Alföld egy bizonyos részein élnek nagy számban, úgyszólván zárt tömegekben.

Elég nehéz, de azért nem oly vígasztalan a helyzet, hogy a kérdést megoldani, kellően és megnyugvásra orvosolni nem lehetne. Mi úgy véljük, hogy azok a közgazdasági, legfőképen pedig nemzeti érdekek, amelyek az alföldi probléma ehhez a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

részéhez fűződnek, a gyökeres megoldás munkájára és költségeire feltétlenül érdemesek is!

Különben orvosszereik bizonyos feltételei és vonatkozásai kapcsolatosak, sőt identikusak is azokkal a munkálatokkal, amelyeket az alföldi probléma megoldásához más okokból és mindenképen nélkülözhetetleneknek tartunk. Amelyek tehát egyrészt már más érdekek szolgálatában is végrehajtásra kerülnek. A bajok egyéb orvosszerei pedig a nagy kérdés megoldásához kívánatos áldozattal arányban állanak.

Vannak, akik ettől eltérően azt az álláspontot foglalják el, hogy agrár viszonylatainkban ott van keresethiány, ott van a boldogulási nehézség s a velejáró elégedetlenség, — ahol megsokasodott a nép, s belőle fölösleg van. Gyarmatok hiányában pedig a kivándorlás elősegítésével kell leterhelni az ilyen szaporulat fölös részét, s majd a megapadt nép kenyeret talál; az így támadt megelégedés pedig nyugalmat teremt; amellett pedig a hazaküldött dollárok még valutát is javítanak.

A magyar nemzet körülményei között, ha jó szándékkal is, de mindenesetre téves alapon felállított ennek a különös tételnek a megismerése nyomán önkéntelenül merül fel a kérdés, hogy általában elég van-e a magyarból e szerencsétlen hazában? Felmerül a kérdés, hogy a csonka ország területén van-e még több magyarnak boldogulásra tér? Ha pedig van még helye több ezer magyarnak, megérdemli-e az Alföld lakossága a nemzet ily irányú áldozatkész gondosságát?

Kérdéssel adjuk meg a feleletet!

Amikor hatalmas nagy nemzetek mindent elkövetnek népeik boldogulásának szolgálatában, azok megsokasodása érdekében s az a vezérszavuk, hogy: „még mindig kevesen vagyunk", — mondhatja-e egy kegyetlenül megcsonkított s vére millióitól elszakított törpe ország, ha élni akar, hogy: „elegen" és méginkább, hogy: „felesleges sokan vagyunk?!"

Idők során minden olasznak az olasz haza földjén kíván boldog otthont teremteni Mussolini, s e célkitűzéssel, a tettek mezejére azzal a jelszóval küldi embereit, hogy: „mindent egy boldog olasz nép megsokasodása érdekében!"

A legtöbb nemzet versenyszámbamenő ilyen törekvései ismeretével, — élni akarásunk minden rendű megnyilatkozása mellett, egyedül abban merülhet ki a csonka ország megfeszített

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

tevékenysége, hogy mindent megtesz a magyarság meggyarapodásának szolgálatában!

Elég terület is van ahhoz, hogy a szaporodó s különben is földéhes alföldi népesség elhelyezést és boldogulást találjon.

A közalapítványnak tízezer holdakra menő alföldi birtokai eléggé lakatlan vidékeken erre a célra mindenképen kínálkoznak és erre hivatottak is. Ma is, úgyszólván kizáróan bérletileg kerülnek olyan hasznosításra, mely alig üt el attól, ahogy azokat az egyházaktól elvonó II. József alatt művelték.

Az alföldi városoknak és községeknek a földbirtokreformra vonatkozó törvényes intézkedésekkel indokolatlanul nem érintett tulajdonában hatalmas területek vannak, egy részükben igen kezdetleges művelés alatt, vagy egészen műveletlen állapotban. Részben alig hasznothajtó s többnyire aránytalanul kiterjedt legelők formájában.

Debrecennek van közel 50.000 kat. hold olyan földbirtoka, mely ma éppen nem szolgál megfelelő közgazdasági célokat, s amelynek használata legkevésbbé felel meg „a nemzet egyetemes érdekei"-nek!

Ebből pedig a 39.337 kat. holdas Hortobágy mai hasznosítása mellett legfeljebb annak bemutatására alkalmas, hogy van még Európa közepén egy ország, mely kegyetlenül megcsonkított testén annyi nyomorúság mellett is megtűr és elvisel ekkora műveletlen földet.[12]

Ez a tenger térség pedig ma alig száz embernek ad foglalkozást, holott arra illetékesek beigazolt számítása szerint azon már a nagybirtok formájában való mezőgazdasági művelés mellett is legalább 12.000 lélek találna ott boldogulást! Felaprózva és községesítve pedig ennél is több.[13]

[12] 1912-ben, az akkori belügyminiszter felkérésére a földmívelésügyi miniszteriumból egy gazdasági szakértőkből álló bizottság bírálta el a Hortobágyot, s azt állapította meg, hogy abból 12.000 kat. holdat akadálytalanul gazdasági művelés alá lehet venni. Ujabban pedig a nagy puszta 42%-át találták jó és közepes minőségűnek. Arra nézve pedig, hogy megfelelő melioráció val a többi részt is alkalmassá lehet tenni a gazdasági művelésre, a tudomány mai álláspontján, már nem lehet kétséges! (Kaán K. i. m. 277. o.)

[13] Hortobágy és egyáltalán Debrecen gazdálkodására igen részletes és egyben igen szomorú adatokat nyujt „A Magyar Alföld" című munkám 270—288. oldalain közreadott egy egész fejezetben. Szerző.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Számító kultúrember szemében ennek a végnélküli nagy „puszta"-nak kétségtelenül ez a kultúrálatlanság a legfőbb látványossága; — meg talán a való, reális világ másik ellentéte: a délibáb!

A belvízrendezésekkel eddig nem, vagy alig művelt hatalmas földterületek jutnak rendelkezésre, amelyek telepítési célokra is alkalmasak volnának s annak kapcsán nem lenne az a jövendő sorsuk, hogy jobb hasznosítás és belterjes művelés híjján végül is szikes legelő váljék belőlük.

A Dunavölgyi Lecsapoló és Öntöző Társulat a Duna-Tisza-közén végrehajtott nagyszabású munkával — amint azt már az előzőkben jeleztük — mostanában 123.000 kat. holdat szabadított meg a rajta ült vizektől s tett ez úton gazdasági művelésre alkalmassá. Betelepíteni való megfelelő hely akadna ezen a rengeteg földön is bőségesen elég!

Az alföldi szikes részek ma alig, vagy nem megfelelően hasznosított tenger nagy területeiből széltében az Alföldnek potom áron vásárolhatná össze az állam és tehetné azokat sok egyében kívül telepítésekkel kapcsolatban és megfelelő eljárások mellett termékennyé!

Majd mindig akadnak ezenkívül eladó magánbirtokok is, amelyek állami beavatkozás révén ilyen célokat jó sikerrel szolgálhatnak, s az alföldi nehéz körülmények között valóban nem arra valók, hogy bankok és takarékpénztárak sablonos, közismert parcellázással fejtsenek ki rajtuk ilyen célokat alig szolgáló közgazdasági tevékenységet!

Van tehát föld, amelyen a nagy magyar rónaság népéből sok tízezer találhat még elhelyezést, találhat még munkaalkalmat, boldogulást és megélhetést; — feltéve, hogy ahhoz alkalmas is az Alföldnek erre váró s ma nehéz sorban élő nép rétege!

Gróf Széchenyi István, aki elsőként foglalkozott az alföldi magyarság boldogulásának kérdésével, elmélyedései alapján egészen határozott és pozitív megállapításokhoz jutott.

„Valamint Istenben — így ír — úgy hiszek én az emberi perfektibilitásban. És eszerint, ha látom, jó irányzattal az Istennek mennyi szolgalelkű, jobbadán szinte burgonyaképű népei kiemelkedhetnek a középszerűség zsibbasztó állásából: — ugyan hogyan tudnék kételkedni én, hogy jó irányzattal a lelkes, deli termetű, vitézképű magyar ne érhetné el az emberi kifejlés

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

legmagasabb fokát is. És azért a haza boldogságáért csak jó irányzat. A többi megvan és élni, s virágozni fog a nekem annyira drága „keleti raj"!

Gróf Széchenyi István ezekben az egyébként eléggé ismert soraiban az ott többször megismételt „jó irányzat" kifejezést minden esetben aláhúzta,[14] mert ilyen kiemeléssel is nyomatékos kifejezést kivánt adni annak a meggyőződésnek, hogy nem az alföldi magyar népen fordul meg ennek a kérdésnek a lényege; hanem azon az irányzaton, amelyet a cél elérésének szolgálatában követünk! Mert — mint egyebütt írja — „csak tőlünk függ, virágzó kerteket, szorgalmasan működő gyárakat és szabad embereket állítani oda, hol ma róka lappang... szomorú jószág teng és szolganép henyél."[15]

A magyar népet ugyanis a boldogulásra az Alföld felvirágoztatására annyira alkalmasnak és megfelelőnek tartotta, hogy erős hite és szilárd meggyőződése szerint az anyagi boldogulás és a szellemi fejlődés előfeltételeinek s e mellett a földtulajdonszerzés lehetőségeinek biztosítása esetében: „oly munkaerő fog kifejleni e hazában, anélkül, hogy bár egy fejjel is szaporodnék abban a mai szám, mikép csak rövid idő alatt csodák fognak tünni elő" stb.[16]

A Legnagyobb Magyar látnoki szemei előtt elvonult „csodák"-at nem is hosszú idők multán meghozták az idők!

Cegléd, Nagykőrös, Kecskemét, Szeged stb. valamikor jórészt sivány homok borította vidékéről a vasút mentén jórészt magántulajdonban lévő földön, kifejlett gyönyörű mezőgazdasági és kert-kultúra már magában csodaszámba menő látványosság, amit csak egy igen értelmes nép teremthet meg emberfölötti fáradhatatlan szorgalmával, bámulatraméltó szívós kitartásával, meglepő leleményességével és életrevalóságával!

Az ilyen eredményeknek kedvező benyomásai váltották ki azután Lydének, a londoni egyetem neves professzorának nem is régen közreadott, azt a jelentős megállapítását, amely szerint: „a gazdasági geográfia azt tanítja, hogy a Magyar Alföld a leg-

[14] Az eredeti kiadásban ezért szaggatottan is szedték ki e két szót mind a három esetben.

[15] Gróf Széchenyi István: Stadium 247-ik oldal.

[16] Gróf Széchenyi István: Eszmetöredékek stb. 24—26. old.

© OÉE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

pompásabb emberfajta és a legkiválóbb mezőgazdák bölcsője."[17]

Eddig sajnálatosképen még gróf Széchenyi István szavai nyomán sem jutott megfelelő méltányláshoz az alföldi magyarságban bírt e nagy értékekre, kiváló tulajdonokra vonatkozólag régtől hangoztatott — nagy igazság! Egy ilyen elfogultsággal éppen nem vádolható, de az ítélkezésre igen illetékes idegen tudós megállapításai után az végre talán mégis előtérbe kerül!

Végre talán mégis ráeszmélünk arra, hogy a Legnagyobb Magyar szövegezésében ismételten aláhúzott és nyomatékkal kifejezett „jó irányzat" semmiképen nem egyezik meg az akármilyen jó szándéktól befolyásolt, de helyt nem álló azzal a gondolatiránnyal, mely a kivándorlás elősegítésével módot nyújt ahhoz, hogy ebből a népelemből csak egyetlen lélek is elhagyja a hazát! Semmiképen sem felel meg annak a felfogásnak, mely megengedi, hogy szállítási vállalatok emberhajcsárjai vonatszám indítsák útnak a magyarságnak éppen a munkaerő teljében lévő legkiválóbb anyagát!

Le kell szögeznünk itt is azt a sajnálatos ténymegállapítást, hogy a világháborúval és az ország rettenetes megcsonkításával legyengült nemzet új meg új, indokolatlan vérvesztesége ez! Érzékeny erőapadás, amikor ugyis oly kevesen vagyunk és emellett még elégséges tér is áll rendelkezésre ahhoz, hogy az előfeltételek biztosítása esetében a szívós kitartás és jóraváló munka nyomán ott boldogság és megelégedés fakadjon! Amikor, ha még annyian volnánk is, nem lehetünk elegen ahhoz, hogy vállvetve, egyesült erővel nézhessünk szembe a jövő feladataival! És amikor lépten-nyomon úgyis azok a szomorú hírek szállanak felénk, hogy a leszakított országrészeken tervszerű következetességgel szorongatják véreinket; s erőltetik reájuk, főleg pedig ivadékaikra az új hatalom nemzetiségének nyelvét és szívük szerint idegen nemzeti hitvallását.[18]

Kétségtelenül nem a megfelelő és nem az a „jó irányzat" ez, amit megállapításainál a Legnagyobb Magyar ismételten aláhúzott és olyan nyomatékkal kiemelt!

Az ő irányelveinek a helyénvalóságát pedig — ahol alkalmazást nyertek — igazolták is az idők. Érvényesülésükben nem

[17] Budapesti Hirlap 1927. aug. 7. sz. 10. old.
[18] Kaán K. i. m. 288. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

a nép megapasztásával, hanem boldogulásának biztosítása mellett annak megszaporodásával jártak az Alföldön!

„Minden segítség — így ír — melyet anyagi és szellemi tekintetben oda viszünk, ha tán később is, de bizonnyal megtermi reánk nézve is hasznos gyümölcsét; mert legyen csak kifejtve egészség az organizmus kútforrásán, — majd elárad a többi erekbe is a nem mesterkélt, de természetes pezsgőség."[19]

Ha tehát a gazdasági életműködést biztosító erek kifejlesztése és egyéb előfeltételek biztosítása révén egységesen „egészséges"-sé tesszük az Alföld organizmusát, úgy majd Kecskemét, Szeged stb. határának mai „pezsgő" gazdasági élete nemcsak a kecskeméti Bugacz, a szegedi Csengele stb. távol fekvő, ma még elhagyatott és fejletlen vidékeire, de az Alföld más kultúrálatlan és visszamaradt tájaira is ki fog terjedni!

Fejlesszük tehát csak tovább az Alföld ma még elég tökéletlen nagy-vasúthálózatát, építsük csak ki fokozatosan a hiányzó útait, adjuk csak meg a lehetőségét annak, hogy a tanyavilág népéből egy rész községekbe sűrűsödhessék, és magántulajdont is szerezhessen ott, ahol ennek ma még akadályai vannak; segítsük elő, hogy a mammut-falvak fölöslegének kellő megélhetést nem találó magyarjai és a földmunkás fölöslegek megfelelő helyeken letelepedhessenek és ott boldogulásukat is találják . . . stb., szóval: végezzünk csak ott egy átfogó, koncepciózus munkát, — és megjavulnak az Alföld körülményei!

Biztosítsuk csak mindazokat az eddig kifejtett előfeltételeket és teremtsünk tervszerű fokozatossággal az Alföld ma még elmaradt, lényeges részein is egy fejlődésképes közgazdasági helyzetet, — és kétségtelenül bizonyos, hogy hosszú időkre megalapozzuk ott a magyarság boldogulását s a nép mesterséges megapasztása helyett annak természetes meggyarapodását segíthetjük elő!

„Eine gesunde Produktions-politik ist heute zugleich die beste Bevölkerungspolitik" írja Most Ottó dr.,[20] s tűzi ki vele a háború utáni gazdasági politika helyes irányát.[21]

A gazdasági boldogulás lehetőségeinek biztosításához — mint láttuk — lényeges és nélkülözhetetlen előfeltételként emeli

[19] Gróf Széchenyi István: Eszmetöredékek stb. 12. old.
[20] Dr. Otto Most: Bevölkerunkswissenschaft 1927. 134. old.
[21] Mezőgazdasági Szemle 1929. 7—8. sz.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

ki gróf Széchenyi István a szellemi fejlődés egyidejű elősegítését. Amit e tekintetben figyelmen kívül hagyni a mai körülményeink között is nagy hiba lenne! További fejtegetéseiben azonban óva int, hogy a szellemi fejlődés meg ne előzze, vagy túl ne haladja az anyagi boldogulás biztosítását. Ne műveljük ki ezek szerint elsietve a népet, s ezért csak olyan arányban sorakoztassuk fel a mindenféle iskolákat, amilyen arányban a nép értelmi fokának megfelelő anyagi boldogulás lehetőségeit megteremteni képesek vagyunk!

Tehát e tekintetben is a tervszerű összhang, a koncepciózus együttműködés, s a józan megfontolás az elengedhetetlen kellék!

„E világon — így ír — nincs nagyobb hatalom, mely előtt elvégre mindennek meghunyászkodnia kell, mint a kicsinosult emberi velő. Kivált, ha milliók bírnak ily kinccsel. Nincs is a nemzeti közgazdaságnak biztosabb s kivált tartósabb alapja, mint a nemzeti közértelmiség!" Ámde: „nincs kegyetlenebb tény — így ír tovább — mint valakit ámításbul, s jobbat nem ismerő megelégülésből felrázni, mielőtt egyúttal ámításért valóságot nyujtani nem volnánk képesek." Mert akárhányszor ez az eredő oka a nép elégedetlenségének!

„Mi okozott eddigelé — kérdi — minden nép-forradalmat? Összevonva bármily alakban, bizony sohasem egyéb, minthogy megnőtt a nép, s ruhájába nem férvén többé, biz kitört abbul s elszakítá azt!"[22]

Olyan axióma ez, mely fölött, ha a szónak nem is szoros, tehát nem forradalmi értelmében, de az elégedetlenségek és azok különféle megnyilatkozásai szemszögéből éppen manapság érdemes komolyan elgondolkodnunk . . .

[22] Gróf Széchenyi István: Eszmetöredékek stb. 33—34. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

8. A KORMÁNYZAT SZÁNDÉKAI.

Nincs ok szépíteni azt a sajnálatos valóságot, hogy az ország kegyetlen megcsonkításáig az alföldi magyarság érdekeivel, legfőképen pedig boldogulása előfeltételeinek megalapozásával nem sokat foglalkoztak és nem is foglalkozhattak eleget intéző köreink.

Nem az érdekelt vidékek szerint — ruthén, felvidéki stb. — kirendeltségekként megjelölt akcióknak eddigi hiányát s az azok révén nyujtott kedvezmények biztosítása mellett a nemzetiségi vidékeken annakidején kifejtett gyámkodó kormánytevékenységnek az elmaradását fájlaljuk és nem is azt értjük mi ez alatt.

Az egy kormányzati ágból kiinduló ilyen, vagy hasonló természetű akcióknak az Alföld egészen különleges tanyavilágában nem lehet olyan széleskörű és olyan mélyre érő hatásuk, mely az előrehaladás maradandó értékű biztosítását segíthetné elő.

Hiányoznak ugyanis ott mindennek a legfőbb, s a kormányzat több ágát terhelő igen lényeges előfeltételei.

Azok nélkül pedig nem lehet megalapozott a munka és így nem is járhat tartós eredménnyel a lakosság boldogulását elősegíteni igyekvő efféle törekvés!

Sőt nem megfelelő alkalmazása esetében a legjobb szándék dacára akaratlanul még arra is reászoktathatjuk a népet, hogy mindent az államtól várjon, s ott is, ahol mód van reá, ne a maga lábán járjon és ne a maga erejére támaszkodva keresse és biztosítsa sorsa javulását. Pedig e nélkül — amiként azt a természet törvényei is igazolják — meg nem izmosodhatik, meg nem erősödhetik soha!

Ezeknek a körülményeknek a megállapításával azután, ha szélesebb körben és nagyobb perspektivával szemléljük a kérdést, csakhamar reájövünk arra, hogy az európai kultúrországok népei tényleg nem is ilyen eszközökkel szerezték meg tartós boldogulásuk alapfeltételeit. Sőt reájövünk és megállapíthat-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

juk azt is, hogy nálunk sem ilyen módon indult meg egyes alföldi vidékek felvirágzása.

Elismerjük ugyan, hogy gazdasági leromlásunk után közgazdaságunk majd minden ága reászorult az állam bizonyos támogatására, mégis úgy véljük, hogy azt főleg a közvetlen formákban történő megnyilvánulással rendszerré fejleszteni, a ma alkalmazott módján állandósítani és általánosítani, több tekintetben nem volna ajánlatos! Egyfelől, mert közgazdasági helyzetünk maradandó javulását nem segíti elő, másfelől pedig, mert a tartós fellendülés biztosításának egészen mások az előfeltételei és mások is az eszközei; — amit nem is nehéz beigazolnunk!

Szeged paprika és egyéb fejlett gazdasági kultúráját, Kecskemét hatalmas gyümölcstenyészetét, szőlő- és kertgazdaságát, Nagykőrös igen jelentékeny uborka- és salátatermelését, Makó kiterjedt hagyma kultúráját, Cegléd és más helyek megint más eszközökkel biztosított boldogulását nem kormányakciók és nem kirendeltségek kezdeményezték és nem is azok, de nem a közvetlen állami támogatások nevelték naggyá. Sőt éppen az Alföld magyarságnak rendíthetetlen közjogi álláspontja s a multban ezzel járt ellenzékisége, a mindenkori kormányok érdeklődésének hiányát váltotta ki. Az ebből eredt magárahagyatottság utalta éppen és nevelte is azután bizonyos kedvezőbb viszonylatokban az Alföld népét nagy önállóságra s alapozta meg gazdasági boldogulását is.

Ahol tehát megvoltak az előfeltételek, ahol megnyilt a tér és a lehetőség, hogy a nép a maga lábán járhasson, a magyar életrevalóság nem is szorult, de nem is várt arra, hogy a kormányzat ilyenféle alátámasztásával és egy közbeiktatott új hivatali apparátus gyámkodása mellett tegyen kisérletet a nem saját erejéből való és ezért ingatag és efemer értékű feltápászkodáshoz!

Bámulatos szívóssággal és leleményességgel, segítség nélkül állott talpra és haladt a fejlődés útján! Önerejéből tiszteletreméltóan boldogult!

Az a sajnálatos mégis ebben a dologban, hogy a lehetőségek az ilyen kialakuláshoz csak a gyér hálójú nagy vasutak mentén, a nagyobb lakott helyek közelében akadtak. És még ilyenek esetében sem mindenütt! Távol eső, „messze földek"-en pedig minden kulturális előfeltétel és eszköz hiányában az efféléhez épen nem nyilott mód és alkalom: Ezért is hatalmas, nagy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

vidékekre terjedően teljesen elakadt a gazdasági előrehaladás.

Ezzel a különleges helyzettel be is telt azután és — mert kátyuba került — szinte mozdulatlan és változatlan maradt az alföldi magyarság egészen sajátos és sajnálatos helyzete s az abból eredt és ahhoz fűzött sorsa. Elkövetkezett pedig annak idején ez is jórészt a közjogi ellentétek következtében, amelyek az Alföldet ért mellőzések folytán a multban ekként leküzdhetetlen akadályokat gördítettek a nagy magyar róna jelentékeny részének közgazdasági előrehaladása elé.

Ilyen körülmények között kedvezőbb boldogulási lehetőségek a lakott helységek közül is tényleg csak azoknál akadtak, amelyeknél a közforgalmú vasutak a termények értékesítésének megfelelő módjait és alkalmait biztosították, s ahol e mellett osztott formában megindulhatott az ingatlan forgalom s ezzel a földszerzés lehetősége is. Ahol tehát a gazdasági élet nélkülözhetetlen vérkeringésének és anyagcseréjének feltételei már nem hiányoztak.

Ahol azonban erre mód nem volt, vagy ahol meg lett volna, de eddig a közérdek kárára megakadályozták, vagy legalább is nem segítették elő a kialakulást és vele azt a kívánalmat is, hogy a megművelésre váró földekhez s ezzel a munkahelyekhez közelebb eső vidéken új falvak alakulhassanak ki, ott — amint arra már fentebb is reá mutattunk — az ilyen lehetőség hiánya egyfelől betegesen duzzadt, nincstelenekkel kevert, az elégedetlenektől hangos s egymástól igen távol eső mammut-községeket fejlesztett. Másfelől pedig a kényszerűségből messze kiáradt és rendszertelen tanyai településeket hozott létre, és mindezzel fölöttébb egészségtelen és olyan helyzeteket fakasztott, amelyek ma számottevő alkotóelemei a még megoldatlan problémának.

A szükséges forgalmi eszközökből egy, az egész Alföldet átfogó tervezet szerint, előrelátó gondossággal kifejlesztett hálózat biztosítása, s a falúszerű közellakás lehetőségeinek megteremtése nélkül az Alföld gazdasági, kulturális és szociális fejlődését egészséges alapon megindítani nem lehet. Ezek előfeltételével azonban megfelelő tervszerűség mellett, akadálytalanul megoldható a ma annyiféle módon összebogozott alföldi kérdés. Ez a mi kétségtelenül nagy problémánk: mely mindennek dacára sem annyira komplikált, amiként azt egyesek nagy fontoskodással és nem sok hozzáértéssel feltüntetni szeretik;

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

és nem is olyan egyszerű, mint azt mások, egy előkelő gesztussal, vagy egyoldalú fix ideával elintézni szeretnék.

Az a kézzelfogható tényvalóság, hogy a vasútak mentén fekvő városok és egyéb lakott helyek körzetében látjuk az Alföldön az egészséges gazdasági fellendülés legszebb megnyilvánulásait, míg az ilyen forgalmi eszközöktől távol, a szétszórt tanyák birodalmának kúlturálatlansága mutatja a legkezdetlegesebb állapotokat, — már magában eléggé indokolhatja az alföldi probléma megoldásánál e két feltétel elsőrendű szükségét és mindenekelőtt kívánatos érvényesülését.

A Magyar Alföldről írt gazdaságpolitikai munkámban részletesen kifejtett ezeket a mindent megelőzni kívánatos és ilyen értelemben is javasolt elsőrendű előfeltételeket újabban a kormányelnök is eképpen vallja a magáénak, amit az e könyvemben foglalt javaslatokra vonatkozólag az egyik napilap részére[1] tett hosszabb nyilatkozatában juttatott világos kifejezésre.

Elismeri ugyanis ebben Bethlen István gróf, hogy „ma még hiányzik az Alföld jövendő közlekedési rendszerének végleges programmja" s — úgymond — „valóban úgy van, hogy e nélkül nem keletkezhetnek egymással szerves összefüggésben azok a lakótelepek, községek és városok, amelyek a tanyavilág mai rendszertelenségét egységes alapon átszervezzék."

Magáévá teszi álláspontomat azzal a további kijelentésével is, hogy meg kell rajzolni azt a végleges tervvázlatot, mely szerint a vasútak és az útak vonalai megépüljenek, hogy ezek mentén, mint a gyöngyszemek a füzéren, a lakóhelyek gócpontjai kialakulhassanak."

Igazolja maga is egy, a részemről Széchenyi István gróf módján ajánlott, s mindent átölelő koncepciónak a kívánatos voltát, amikor maga is azt vallja, hogy „ehhez egységes, összefogó terv szükséges".

És elismeri végül, hogy „meg kell szervezni a vidéki együttélésnek azokat a csomópontjait, amelyek legalább is az orvost, a szülésznőt és gyógyszertárat, a piacot, a póstát biztosítják." Szóval: hogy széltében az alföldi nagy tanyavilágnak a jövőbeli községek céljára a tervszerű megalapozás kezdeteként műszaki hozzáértéssel kiválasztott helyeken legalább is, ki kell alakítani mielőbb a tanyai központokat.

[1] L. Pesti Hirlap 1928. évi július 6-iki számát.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Bethlen István grófnak ez az állásfoglalása, ha egy átfogó terv alapján tényleg megvalósulásra kerül, kétségtelenül határkő az Alföld fejlődéstörténetében, mert Széchenyi István gróf módján, nagy vonalú koncepcióban kívánja megindítani az Alföld közgazdasági fejlődésének biztosítását.

Fordulópont, mert az eddigi, ettől eléggé eltérő hivatalos állásfoglalással szemben elismeri és le is szögezi a tanyavilág bizonyos része községekbe sűrítésének sürgősen kívánatos voltát és az ilyen irányú fejlődés megalapozásának elodázhatatlan szükségét. Nem zárkózik el tehát, mert — ha sikert kíván — el sem zárkózhatik azoktól a törvényes intézkedésektől, amelyek azok biztosításához szükségesek. Fontos megnyilatkozás, mert elfogadja azt a tételt, hogy meg kell végre állapítani az Alföld közlekedési rendszerének a programmját. „Azt a tervvázlatot, amely szerint a vasútak és útak megépüljenek", hogy ezek mentén azután községek települhessenek, s egy egészséges közgazdasági fejlődés indulhasson meg az Alföld minden részén. Nevezetes állásfoglalás azokkal szemben is, akik a teherautó forgalom fokozatos kialakulása révén az alföldi vasúthálózat további fejlesztését mellőzhetőnek vélik, mert ezzel a kijelentéssel állást foglalt a kormányzat a mellett, hogy az Alföldön még nem csak útak, de vasútak is kellenek.[2]

Nagy változást is jelent, mert szakit az eddigi állásponttal és rendszert kíván teremteni, az egyes kormányzati ágakat átfogó programmot tervez egybeállítani, kétségtelenül olyan további elgondolással is, hogy egyazon cél, az alföldi probléma megoldása érdekében a kormányzat egyes ágai a különféle feladatok megoldásánál a jövőben már tervszerű összhangzás mellett működjenek közre és tevékenykedjenek.

Ha mindez és ami vele járóban mellőzhetetlen, s aminek nagy részére mi reá is mutattunk, tényleg elkövetkezik, Széchenyi óta nem volt az Alföldet illetőleg ilyen nagyszabású, több év következetes végrehajtására váró és összefoglaló koncepcióról szó.

[2] Bethlen István gróf akkor nem nyilatkozott arról, hogy milyen vasútak építését tartja helyénvalónak az Alföldön. Nem nyilatkozott tehát a kisvasútak egyoldalú fejlesztésének szándékáról sem. Hinni is merjük, hogy a kérdés behatóbb tanulmányozása után a kormány elsősorban is a normál vágányú vasútak annyira szükséges kifejlesztését fogja az Alföldre nézve végleges programmjában illeszteni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Az ilyen tervnek, annál inkább pedig a végrehajtásának a sikere azonban azt jelzi kívánatosnak, hogy Széchenyi gróf és Mussolini példája nyomán maga a miniszterelnök vegye kezébe a kérdéssel kapcsolatos teendők egybefoglaló irányítását.

Ezzel megszünteti a kormányzat egyes ágai között elburjánzott féltékenységet és az egyoldalú tekintetek annyira hátrányos szolgálatát. Biztosítja a megoldásra váró feladatok egybehangzó egységes tervezését és — gondoskodhatik azok ugyanilyen egybehangzó és egyöntetű megvalósításáról.

A csepeli kikötő építése is közismeretüen akkor került a gyorsabb és el nem vitathatóan sikeres megoldáshoz, amikor annak hitelügyét, építésének irányítását és intézését a miniszterelnök a saját ügykörébe vonta!

Az Alföld nagy problemája aránytalanul szélesebb körű, attól jelentékenyen elütő természetű és még több kormányzati ágra kiterjedő, — amiért is a nagy feladat sikeres megoldását még nagyobb megfontolás és körültekintés, tág látókör és átfogó koncepció, vasmarkú egybefoglalás és a főbb kérdésekben egy bizonyos egységes vezetés és irányítás biztosíthatja csak!

Nem kételkedünk benne, hogy ilyen elgondolás előfeltételével, már a nagyon várt tervezet közreadása is, annál inkább annak végrehajtása, a nemzet minden fiának nagy érdeklődésére és lelkes fogadtatására számíthat!

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

9. A MEGOLDÁS EGYSÉGES TERVÉHEZ.

Csak az ország megcsonkítása után, amikor talpraállásunk érdekében kifejtett emberfeletti munkánkhoz a maradékország állapotával vetettünk számot, — eszméltünk igazában az Alföld nagy elmaradottságára! Úgylátszik, csak akkor ismertük fel teljes egészében és leplezetlen mivoltában azt a sajnálatos valóságot, hogy a forgalmi eszközök hiánya, a földművelés módjának kezdetlegessége, a népnevelés elmaradottsága, a gyermekhalandóság óriási mértéke... stb., tehát jórészt mindazok a bajok, melyekre már gróf Széchenyi István reámutatott, és ezenkívül még mások, amelyek azóta jelentkeztek, — mint a nagyarányú elszikesedés és másfélék egyfelől, tuberkulózis és hasonló egyebek másfelől — milyen nagy hátrányai a nemzeti erő kifejlesztésének!

Azóta meg is indult a kormánytevékenység egy és más irányban!

És azóta sok szó is esett ezekről a kérdésekről országgyűléseken, könyvekben, folyóiratokban és napisajtóban egyaránt.

Magam is hozzájárulni kívántam a kérdés megoldásához. A Magyar Alföld címen írott munkám ezt a célt kívánja szolgálni!

Leszögeztem pedig ebben a könyvben és részletesen megindokoltam ott és egy nyilvánosságra hozott fejtegetésemben azóta is, hogy szerintem a mindenkori kormányoknak már a világháború előtt, törvényes felhatalmazás mellett, az egész Alföldre kiterjedő koncepció keretében, jól megfontolt terv szerint kellett volna fejleszteniök az alföldi vasútakat és útakat, mint a gazdasági előrehaladásnak s egyben a lakosság megfelelő elhelyezkedésének és községekbe tömörülésének első és elengedhetetlen kellékeit. E mellett pedig egy kellően megalapozott rendszert kellett volna a multban követniök és ilyen értelemben tudatosan és kitartó szívóssággal tevékenykedniök is az alföldi falvak kialakítása, az ember feleslegek megfelelő elhelyezése és egyáltalán az Alföld benépesítése körül.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Ha pedig ezt nem tették, avagy nem tehették, el kellett volna legalább is hárítaniok a községek létesülése elé gördülő akadályokat és mindenképen elősegíteniök azok kialakulásának lehetőségeit, s megakadályozniok a mammut-falvak idétlen kifejlődését.

Ilyen előfeltételek megteremtése, illetve biztosítása mellett, kellő előrelátással és célkitűzéssel lehetett és kellett volna azután irányítaniok és támogatniok a földművelés sokféle ágának kifejlődését, a népnevelést, az egyéb kulturális célok és szociális szükségletek biztosítását stb.

Ha így cselekszenek, ha ebben az eszmei keretben Széchényi nagyszerű elgondolását követik, ha irányadó koncepciója szerint járnak el: — ma más a képe az Alföldnek!

És kiemeltem már ott azt is, hogy: a falvakkal ekként kétségtelenül eléggé tarkított, a vasútakkal és útakkal mindjobban behálózott Alföldön akadnának szétszórtan bizonyára ilyen kifejlődés mellett is bőven tanyák, amint lehetnének és legyenek ilyenek elégséges számban a jövőre is. De nem volna ma egy ilyen, az egész Alföldet ellepő és dominálo, rendszertelen és lehetetlen állapot. Egy a kialakulásában sok gondot adó, nagy méretűvé vált, a messze végtelenbe terjedő és országos kérdéssé fajult szertelen tanyavilág. És más irányt vett volna a községek kialakulása is!

Nem nőttek és duzzadtak volna meg a minden műszaki ismeret és irányítás nélkül idétlenül fejlett alföldi falvak ilyen, alig vázolható mammut arányokká. Nem volnának tehát ezek a falu-óriások, ezek a „paraszt-városok", amelyek kilométeres utcáik, valamint tüzveszélyes és jórészt a közegészség legelemibb feltételeinek figyelemben tartása nélkül épített házaik révén, jövőjük kérdéseivel, úgy mint jelen helyzetükben, valóban nagy gondot adók! Amelyekben a közigazgatás ellátásának úgy mint az iskoláztatás, a további népművelés és egyéb szociális szükségletek biztosításának alig vázolhatóan sok az akadálya. Amelyeknek például csak közművekkel való ellátása, formátlan, óriási terjedelmük folytán s az aránytalanul nagy költségek miatt úgyszólván a lehetetlenséggel határos. Amelyek mind e mellett még az ott összegyülemlett, kevéssé nevelt, sőt lelkileg tekintélyes számarányban megrontott emberanyagukkal ma főfészkei az agrár-szocializmus tévtanainak, és az azokkal járó elégedetlenségnek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Az esetben tehát, ha annak idején nem marad el a kialakulásnál a kormányzati befolyás és gondosság, ma nincs, vagy legalább is ilyen mértékben és módon nem jelentkezett volna ez a kóros állapot; és nem volna a több oldalról megnyilvánuló elégedetlenség sem, mint ennek az egészségtelen helyzetnek a természetes folyománya. Ma nem volna a nemzet testén a gazdasági, kultúrális és szociális bajokkal terhelten kifejlett, s az elszórtan mammut falvakkal betűzdelt, hatalmas nagy tanyavilág, melyet valóban nem az államkormányzat részéről megalapozott és céltudatosan kifejlesztett kultúrális haladás teremtett meg az Alföldön, hanem a haladó kor egészségtelen kényszerűsége erőltetett ennek az elhanyagolt országrésznek a kultúrálatlanságára.

Az Alföld különleges viszonyai dacára is sok alkalom és lehetőség kínálkozott az idők során a tarthatatlan helyzet megváltoztatásához.

A földbirtokreform lett volna igen alkalmas eszköze az ilyen bajok bizonyos, de elég jelentékeny mértékű orvoslásának, vagy legalább is a vázolt értelemben kívánatos tevékenység számottevő arányokban való megkezdésének, ha a törvény megalkotásánál, vagy legalább annak végrehajtásánál, az Alföld körülményeire is figyelemmel vannak.

A földbirtok helyes megoszlását szabályozó rendelkezésekről szóló 1920. évi XXXVI. t.-c. keretében is lehetett volna ezt a célt szolgálni, a telepedés lehetőségeit elősegíteni. A törvény ugyanis csak a házhelyek kijelöléséről rendelkezik, de nem írja elő, hogy azok kiosztásánál a mammut falvak méreteit kell gyarapítani és mindezzel a bajokat tetézni. Kétségtelen ezért, hogy a törvény keretein belül sem lett volna akadálya annak, hogy a házhelykijelölések kapcsán új falvakat létesítsenek. Biztosítható lett volna pedig ennek a célnak az akadálytalan szolgálata akkor, ha a törvény végrehajtási utasítása intézkedést tartalmaz és utasítást ad ahhoz, hogy az Alföldön milyen tekintetek mellett kell az új házhelyeket kijelölni és hogy az új faluhelyek megválasztásánál a törvény adta lehetőségek határain belül milyen különleges körülményeket kell mérlegelni és figyelemben tartani.

Az lett volna azonban még inkább kívánatos, s a feladat nagy horderejű vonatkozásai meg is érdemelték volna, hogy a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

törvénynek külön, tételes rendelkezései gondoskodjanak az Alföld e sajátos bajainak orvoslásáról. Hogy a törvény kifejezetten rendelkezzék a közületek, sőt a felaprózva bérletileg hasznosított, s tanyákkal megszállt holtkézi és egyéni, tehát magántulajdonú nagy birtokok határain belül is az új falvak kialakításáról, vagy a fiókközségek, esetleg tanyai központok helyének tehnikus koncepció szerint való kijelöléséről és ilyenek létesítéséről.

Mindennek hiányában ugyanis egészen másképen és a kívánatos céllal teljesen ellentétben álló módon történt a házhelyek kijelölése az Alföldön.

Egy éppen nem szélsőséges példa, illetékes helyről kerülő adatai kellően megvilágítják a helyzetet.

A csanádmegyei Kunágota község 6229 lakosa a házhelykiosztás előtt 675 házban lakott 416 kat. hold belterületen.

Az új házhelyek céljaira kisgazdáktól vettek igénybe és váltottak meg 184 kat. holdat, amelyért ezek csereingatlant kaptak egy szomszéd középbirtokostól elvont 220 kat. holdban.

Kiosztottak pedig 450 új házhelyet, egyenként 550 négyzetöllel, aminek révén ½ kilométerrel lett hosszabb a 2½ kilométer hosszú falu; ahol az erős őszi idők dágványában ekként 1½ kilométer távolságról is járnak iskolába a távolabbeső házakban lakó családok gyermekei.

A 450 házhellyel egy új nagy falu létesülhetett volna. Így pedig aránytalanul terjedelmes, most már 600 kat. hold belterületet elfoglaló, 1125 házhelyes falu mammut méreteinek vetették meg az alapját, amelyek mellett csak a közművekkel való ellátás és azok fenntartása egy ilyen falu anyagi erejével arányban nem álló költségeket igényelne.

Az Alföldön elég gyakran történő önkéntes birtokfelaprózás engedélyezését is minden esetben olyan tervezet előzetes bemutatásától és jóváhagyásától kellett volna a multban és kellene főleg a jövőben függővé tenni, amelyben többek között nemcsak az azt szelő, vagy szelni tervezett közforgalmi eszközök vonalának biztosítását, hanem szükség esetén valamely új faluhely vagy faluhelyek kialakítását is tervezi a tulajdonos.

Gerliczy báró legutóbb 110 darabra parcellázott csonka torontálmegyei 4800 kat. holdas birtoka bizonyára legalább egy, de talán két falu kialakítását is lehetségessé, sőt szükségessé

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

tette volna; és bizonyára Semsey grófnak a balmazujvárosi határban nemrég végrehajtott parcellázásánál is kívánatos lett volna az ilyen célok szolgálatának az érvényesülése.

Kecskemét város azt az újabb tervét és elhatározását is, amellyel eladni határozta csongrádmegyei kistelki birtokát, az immár keskenyvágányú vasúttal kapcsolatba hozott Bugacz pusztája mezőgazdasági művelésre szánt részét pedig felaprózott kisbérletekként szándékozik hasznosítani, többek között csak azzal a feltétellel lenne, avagy — ha már megtörtént — lett volna kívánatos jóváhagyni, hogy a faluhelyes kialakuláshoz megfelelő módot és alkalmat biztosítson s így ezzel is ellensúlyozza a tanyástelepülés túlhajtott és rendszertelen kialakulását.

A tagosítások is nyujtanak és nyujthattak volna már a multban alkalmat az ilyen közérdekű célok szolgálatára.

A világháború előtti idők mulasztásai folytán elkövetkezett és ilyen tekintetben kedvezőbbre azóta sem módosult alföldi helyzet megjavításához azonban teljesen elhibázott lenne egy olyanféle gondolat érvényesítése, mely a telepítésnek valamely rideg törvény általánosítóan kényszerítő formája keretében szándékoznék változtatni a tanyavilág mai áldatlan állapotán. És még elhibázottabbnak tartanánk az olyan eljárást, mely továbbra is magára hagyná a tanyavilág eddig is már annyi gondot okozott helytelen kialakulását és összetett kézzel nézné a meglévő kedvezőtlen állapot továbbfejlődését.

Az ország közjogi helyzetének gyökeres megváltozása megszüntette a politikai ellentétet az Alföld népe és a mindenkori kormányok között, amiért is az ország talpraállítása érdekében kifejtett óriási erőkifejtésünk joggal elvárt sikerének biztosítása most már „a nemzet egyetemes érdekei" szolgálatában arra utal bennünket, hogy az Alföldnek, csonka országunk e jelentős részének kérdéseivel az eddiginél behatóbban és odaadóbban foglalkozzunk. Azt kívánja meg, hogy a beruházások útján a mai mostoha viszonyaink között is tőlünk telhető arányokban javítsunk sajnálatos állapotán. Azt követeli meg, hogy Széchenyi nagyszerű elgondolásának szemmeltartása mellett egy széleskörű terv fokozatos végrehajtásával és ne ötletszerűen igyekezzünk pótolni az elmulasztottakat.

A nemzet egyetemes érdekei jegyében meginduló efféle

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

munkálatoknak sikerét az Alföld viszonylatában azonban kétségtelenül igen károsan befolyásolná, ha nem volna egybefoglaló, egységes, tehát szerves az elgondolás, mely az ilyen tevékenységnek iránymutatója lenne. Elhibázott dolog lenne, ha a kormányzat egyik ága nem vetne számot azzal, hogy hol és mit tervez a másik és ha nem lenne ugyanígy egységes és egybehangzó a végrehajtás is.

Elhibázott lenne, ha a kereskedelemügyi miniszter mindenek előtt is nem kérné ki az egész kormány egységes elhatározását és hozzájárulását az Alföldön létesíteni kívánatos közforgalmú nagyvasútak és útak hálójának messzebb jövőbe nyuló és Széchenyi módján készülő összefoglaló tervére nézve. Ép úgy hibázna akkor is, ha annak nagy körültekintést igénylő egybeállításánál nem vetne számot azzal, hogy a belügyminiszter hol tervezi az új faluhelyek kialakítását és hol az azok céljait szolgáló tanyai központok létesítését. Ezek a kérdések egyébként sokoldalú érdeket érintő voltuknál fogva megint csak összkormányzati elbírálást igényelnek.

Hiba lenne azután, ha a kultuszminiszter az iskolák révén biztosítani kívánt szellemi fejlődés elősegítésénél nem járna el párhuzamosan és nem összhangban a gazdasági boldogulás előrehaladásával. Ha az annyira szükséges tanyai iskolák elhelyezésénél legalább a továbbiakban nem venné figyelembe a jövő fejlődés konturjait, s a forgalmi eszközöknek a jelzett értelemben egybeállított hálózati tervét. Ha nem számolna azzal, hogy hol létesülnek majd az annyira kívánatos és szükséges gócok, a közigazgatási érdekből is nélkülözhetetlen s a gazdasági célok előmozdításához is annyira szükséges faluhelyek alapjául szolgálni hivatott tanyai központok.

Hiba lenne, ha a földmívelésügyi miniszter minderre való tekintet nélkül megint másutt helyezné el a mezőgazdaság érdekeit szolgáló valamely intézményét, ha másutt és függetlenül ezektől keresne helyet a népjóléti miniszter valamely szociális alkotásához, és megint másutt az egyházhatóság, vagy a nép egy új templom építéséhez.[2]

Azért hangoztatom e tárgyú minden fejtegetésemben és nem tudom eléggé kiemelni e helyütt is, hogy: egy széleskörű

[2] Kaán: Az Alföldi probléma körül. Budapesti Hirlap 1928 június 7.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

koncepcióra, egy szervesen összefoglalt nagyvonalú elgondolásra, egy igen megfontolt általános tervre van szükség, mely a kormányzati ágak közös egyetértésével és a sokoldalú érdekek mérlegelése mellett több évre előrelátóan állapítsa meg a forgalmi eszközök kiépíteni kívánt hálózatának irányadó programmját. Amely gondos körültekintéssel és a kormányzati ágak jól megfontolt közös megállapodása mellett határozza meg azokat a pontokat, amelyek különféle érdekek és célok kielégítésére alkalmas faluhelyekül, vagy községek kialakítását előkészíteni hivatott tanyai központokul szolgálhatnak, s amelyek ezek szerint a közintézmények elhelyezéséhez is mindenképen alkalmasak. A melyekre nézve azután a bizonyos tekintetben szintén közös megoldást igénylő részlettervek feladata lenne annak a lerögzítése, hogy az idők során kialakuló falvak magjaként, a középületek, a közterek és utcasorok milyen terv szerint létesüljenek.

Egy ilyen egységes tervnek kellene magában foglalnia a még hátralévő belvízrendelkezéseket, a folyószabályozásokat és lecsapolásokat, a létesíteni kívánt öntözőcsatornákat, az ezekkel kapcsolatos öntözőberendezéseket s a vízgazdálkodásnak egyéb módjait; a tervbevett erdőtelepítések határait és formáit, a szélfogók elhelyezését, a fásításokat; a talaj melioriációkat; s ezekkel kapcsolatban a szikes földek javításának az Alföld egyes széleit hordalékkal elborító vízmosások megkötésének, valamint a homokkötéseknek stb. mértékét és helyét.

Ekként azután nem következik el az olyan eset, mely egyébként nincs kizárva, akkor, ha hosszú időre előre megállapított egységes tervről gondoskodás nem történnék —, hogy csak az építés előtt és csak akkor állapítanák meg valamely út, vasút vagy csatorna irányát, amikor már feldúlni és megbontani kellene a kisgazdák nagy reábeszélésére, sok fáradsággal és tetemes költséggel létesített öntözőberendezését, vagy a legutóbb megjavított szikes földjeit. Avagy elbontani kellene egy hosszú és elég széles vonalon a végre jól sikerült erdőtelepítést és fásítást.

És így tovább!

Egy egységes terv körültekintő végrehajtása ilyen eshetőségeket mindenesetre kizár.

Itt is hangoztatni kívánjuk azonban, hogy amíg mi pl. a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

mammut falvak emberfölöslegének, s ezek között a fölös számú földmunkásoknak az elhelyezéséhez telepítési akciók megindítását látjuk szükségesnek, addig ezzel ellentétben a tanyavilág mai sajnálatos helyzetének megjavításához az új faluhelyek és az ilyen célt szolgálni hivatott házhelyes tanyai központok elengedhetetlen szükségességének kiemelésénél éppen nem gondolunk arra, mert nem is lehet arról szó, hogy a kormány az Alföld tanyavilágában ily céllal egy nagyszabású áttelepítési akciót hajtson végre. Csak azt valljuk e tekintetben fölöttébb szükségesnek, hogy megvesse az alapjait és megadja a lehetőségeit az annyira kívánatos új községek önkéntes kialakulásának! Megszüntesse tehát az erre irányuló törekvéseknek, főleg az autonómiák egyoldalú állásfoglalásában megnyilvánuló akadályait és megteremtse a községekbe tömörülés előfeltételeit. Azt tartjuk fölöttébb szükségesnek másfelől, hogy mindenütt ott, ahol az ilyen kialakulásra-törekvés még nem jelentkezik, házhelyes tanyai központokat létesítsen, s biztosítsa mindezzel az előrehaladás lehetőségeit, az eddig jórészt annyira kultúrálatlan nagy rónaságon.

Egyáltalán nem irányul tehát ez a javaslat arra, hogy a tanyavilág minden lakosát falvakba tereljük, de sőt még arra sem, hogy efféle elhatározásra reábírni igyekezzünk. Tehát nem a tanyások áttelepítéséről, a tanyás lakottság erőltetett elrendezéséről, szabályozásáról, hanem az önszántú település, elhelyezkedni akarás előfeltételeinek törvényes biztosításáról, a községekbe sűrűsödés elősegítésének olyan módjáról kívánatos szerintünk a gondoskodás, amilyen amellett, hogy az államot nem terheli túlságosan, a nép kívánságainak és érdekeinek is legjobban megfelel.

Nem a tanyásnépet kell tehát törvényes úton arra kényszerítenünk, hogy falvakba sűrűsödjék, hanem a népnek erre irányuló és elég gyakran megnyilvánuló, jóravaló szándékai elől kell az akadályokat törvényes rendelkezésekkel elhárítanunk, s az akadályt gördítők tevékenységét nemcsak hatálytalanná tennünk, hanem tételes rendelkezésekkel eltiltanunk.

Olyan állapot kialakulását kell elősegítenünk, amilyen mellett bizonyára megmarad a tanyáknak községekbe sűrűsödni nem kívánó része, s ez élvezni fogja a kialakult és az akkor már közel fekvő falvak közgazdasági, kultúrális és szociális jó

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

oldalait, s e változott helyzet révén a tanyai gazdálkodás hasznait is jobban érvényesíteni képes.

Idézett munkámban is említést teszek arról, hogy meggyőződésem szerint végeredményében ilyen módon távol sem kerül a tanyavilág minden, vagy legtöbb lakosa, a bármiképen kialakuló községekbe. „Ezek a falvak azonban — mint irom — már nem lesznek távol a magukban álló tanyáktól, főleg ha elégséges új község kialakulását biztosítják az Alföldön."[3]

Ugyanez a megállapításunk vonatkozik az átmenetileg kialakítani javasolt tanyai központokra is!

Korántsem vagyunk tehát ellenségei a tanyáknak, hanem ellenségei vagyunk és kiirtására, mielőbbi megváltoztatására törekszünk azoknak a gazdaságilag sem igazolt, kultúrális szempontból eddig egészen tarthatatlan és a mai kedvezőtlen körülmények között teljesen antiszociális helyzeteknek, amelyekkel az Alföld egy nagyrészében a tanyavilág kialakult és amelyekben manapság sinylődik. Ilyen viszonyok között s a nagy elhagyatottság mellett, a tanyavilág egy jórészének mai helyzetét csak az dicsérheti, az ilyen állapotot csak az találhatja kivánatosnak s a gazdasági és kultúrális fejlődéssel egyezőnek, aki ezt a nagy kérdést sem a nemzeti érdekek szemszögéből, sem a tanyások nagy része boldogulásának érdekeiből kellően mérlegelni és elbírálni nem tudja. Avagy akit ennek a tarthatatlan állapotnak a fenmaradásához valamely helyi érdeknek szálai fűznek!

Nem lehet és nem is kell tehát senkinek sem attól tartania, hogy javaslatunk érvényesülése mellett végképpen megbomlik a tanyai élet. Ezzel csak a kultúra kerül közelebb az eddig mindentől elszigetelt tanyákhoz.

Biztosítja olyan gócok kialakulását, olyan központok létesülését, ahol megtalálja a tanyás, amit gazdasági boldogulásához és kultúrális szükségletei szerény kielégítéséhez manapság már nem nélkülözhet. Biztosítja tehát a bár tanyai, de mégis csak európai ember ilyen és egyéb elemi szükségleteinek a feltételeit.

Lehetőséget teremt az így kialakuló helyzet a ma még fölöttébb gyér nagy-vasúti hálózat további könnyebb kifejlesztésé-

[3] Kaán K. i. m. 209. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

hez, ezzel kapcsolatban újabb vasúti állomáshelyek kialakításához és mindezzel, valamint útak és más forgalmi eszközök kiépültével a minden irányú haladáshoz. Módot nyujt végül annak, aki a földjeit így is elég közelről éri, és annak, aki az idők során bármily más okból a kultúrális élet valamelyes és mind gyarapodó előnyeihez jutni kíván, s öregebb korára lakott helyre, emberek közé kivánkozik, — hogy ezekbe, az új faluhelyes központokba is letelepülhessen és ne fokozza tovább a mammutfalvak ugyis betegen duzzadt arányait. Sőt még az sincs kizárva, sőt valószínűnek látszik, hogy ilyen lehetőségek mellett, egyesek, akár valamely kereset kilátásával, akár azért, hogy bérbeadott, vagy pld. a gyermekeik által ellátott tanyabirtokukhoz közelebb legyenek, a távoli idétlenül nagy öreg falvakból telepednek át majd az ilyen új faluhelyekre, vagy tanyai központokra.

A fejlődésnek a kényszerű helyzet előírta ilyen sorrendjében, annak a most vázolt módján azután már meg lesz a lehetőség a hollandiai viszonyokhoz hasonló kialakulás felé közelednünk!

Pár év előtt a belügyminiszter is foglalkozott a tanyavilág kérdésével.[4] Abból a helyes megállapításból indult ki, mely szerint: „magasabb erkölcsi és hazafias szempont követeli meg, hogy a tanyavilágban élő magyar véreinket éppen azok ne engedjék mai siralmas helyzetükben tovább sínylődni, akik az ő jólétük előmozdítására hivatva vannak."

Leszögezte emellett találó megállapítással, hogy: „A tanyavilág kérdése nem a helyi érdekeltség, nem az egyes vármegyék, városok és községek különálló belső ügye, hanem egyetemes nemzeti közérdek: jobb, kedvezőbb, és a közönségre is hasznosabb élet megteremtése, a magyarság $^1/_5$-ét tevő honfitársainak számára."

Azonban a belügyminiszternek az a jószándékú törekvése, hogy: „a tanyavilág életszínvonalát emelje" s hogy ennek érdekében — mint írja— „a helyi, olykor önző érdekekkel szemben, a magasabb, egyetemesebb szempontokat érvényesítse", sajnálatosképen nemcsak azért nem érte el célját, mert rendelettel nyult a kérdéshez és nem is csak azért, mert az autonómi-

[4] L.: Az 1927. évi 33.307/III. számú belügyminiszteri rendeletet.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

ákra bízta a megoldást olyan felhívással, hogy: „a csonka ország közel felét érdeklő tanyavilág helyzetének javítására váró kérdéseihez szükséges gyakorlati intézkedéseket", tehát a gyakorlati megoldást „az önkormányzat szerveinek kell megkeresniök, megállapítaniok és életbeléptetniök"!

Nem járt a kívánt eredménnyel ez a rendelkezés legkivált azért, mert a változtatni nem kívánt mai tanyai körülmények között, egyedül „a közigazgatás közelebb hozása a tanyai lakossághoz" volt a miniszter célkitüzése. Nem arra törekedett tehát, hogy a tanyások gazdasági, társadalmi és szociális helyzetének megváltozását is elősegítő olyan intézkedést kezdeményezzen, mely a tanyai központoknak és az új községekbe sűrűsödéseknek, mindezzel pedig a miniszterelnök részéről is kívánatosnak elismert „együttélés"-nek fizikai lehetőségeit biztosítani képes. Nem az volt tehát az elgondolása, hogy mindezzel a tanyásokat hozza közelebb egy, a boldoguláshoz segítő európaibb élethez s többek között a közigazgatáshoz is, mely a községek kialakulásával úgy is elkövetkezik.

Annak az egyedüli célnak a kitüzése és szolgálata, hogy a tanyavilág mai adott helyzetében a közigazgatás megjavuljon és közelebb hozassék a tanyákhoz, tollbaadta azután a belügyminiszternek azt az útmutatásszerű megállapítást is, hogy önálló községekké az olyan tanyákat és tanyacsoportokat lehet csak alakítani, „amelyeknek meg van az ehhez szükséges számú lakosságuk, értelmiségük, vagyoni erejük; amelyekben ma is önálló élet van; templom, iskola, gazdakör, szövetkezet, iparosság és az önálló községi élet egyéb feltételei".

Igen kevés kivétellel a tanyavilág teljes egészének mindezt nélkülöző mai tarthatalan gazdasági és szociális helyzete azonban nem engedi meg az olyan sok évtizedre rugó késedelmet, mely addig tart, amíg ez az állapot több helyen valamiképen talán mégis elkövetkezik. Nem várhatnak áldatlan helyzetükben a tanyások, az önmagában való valamilyen kialakulásra, mely akkor is, ha valamikor és valahogy meg is történnék, nem lenne általános, nem az Alföld minden részére kiterjedő. Az autonómiáktól pedig, melyek jórészt eddig is útját állták a faluszerű kialakulásokra törekvéseknek s azokat legkevésbbé sem segítették elő, jövőre sem várhatjuk, hogy az ilyen érdekek javára legyenek. Azok könnyen találnak majd jogcímet ahhoz, hogy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

az önálló községekbe tömörülni kivánókat a belügyminiszter fenntidézett rendeletében felsorolt feltételek valamelyikének ki nem elégítő volta miatt elutasítsák.

Ennek a célnak a megvalósítását nem segíti célhoz az ilyen eljárás. Azt egyedül egy nagyobb koncepcióba illő olyan törvényalkotás biztosíthatja csak, mely „a nemzet egyetemes érdekei" szolgálatában s a gyakorlati céloknak is megfelelően oldja meg a kérdést. Mely intézményesen biztosítja a lehetőségeket, sőt az állam támogatását is az egészséges kialakulásokhoz.

Mindenekfölött olyan törvényalkotásra van szükség, mely egyfelől a tanyásnép falvakba sűrűsödésének hárítja el az akadályait és ahol csak lehet, elősegíti, sőt biztosítja az ilyen önszántú törekvések megvalósításának a lehetőségeit. Másfelől pedig felhatalmazást ad a kormánynak arra, hogy egyebütt tervszerű megosztással, elégséges számban és tehnikus kivitelben házhelyes tanyai központokat létesíthessen s azokat a köztér és középületek céljaira szánt területek kijelölése mellett műszaki kivitelben, a jövő céljaira alkalmasan alakíthassa ki. Olyaténképen létesíthesse azokat, amiként ahhoz Szeged város, ha viszonylag kevés helyen is, de önmagától és kezdeményezően alkalmas példát teremtett.

A tanyai központok kialakítását azonban minden ilyen esetben csak egy helyénvaló átmenetnek lehet tekinteni a mai lehetetlen helyzetből való kilábaláshoz; a faluhelyek, a községi alakulatok megteremtéséhez. Mert a tanyai központok kialakítása korántsem olyan formája a fejlődésnek, a mit a mai életkörülmények között mindenképen megfelelőnek s ezért maradandónak is tekinthetnénk. Nem lehet az, hogy egy alföldi város 100—150.000 kat. holdas határában a nép apró-cseprő bajával 10—20 ,esetleg 30—40,[5] sőt nem egy esetben ennél is több kilométer távolságra is fáradni legyen kénytelen azokig a közhivatalokig, amelyeket minden kultúrország, de a magyar haza más részének lakossága is, vagy a saját falujában, vagy pedig nem nagy távolságra, tehát mindenesetre közelebbfekvő, legnagyobbrészt vasúton megközelíthető helyen, s így nem annyi ide-odajárással és tengernyi időpazarlással megtalál!

[5] Szeged város tanyai vasútja a határig 70 kilométer. Ezért a szélső tanyásoknak nagy távolságra esik most a tanyai kisvasúton, és esett azelőtt tengelyen vagy gyalog, a város.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Meg kell teremteni ezért már itt azt a jogi formáját a helyzet megoldásának, mely a közigazgatás szerveinek decentralizálását az anyaközséggel (város, falu) való függőviszonyban addig is biztosítani képes, amíg az önnálló faluvá való kialakulás elkövetkezik.

Törvényalkotásra van másfelől szükség, mely az előzők szerint kifejtett célok szolgálatában felhatalmazást ad a mammut-falvak emberfölöslegének és főleg a fölös földmunkásságnak egyes új falvakba való fokozatos letelepítésére.

Törvényhozási intézkedések nélkül ezeket a kérdéseket dülőre vinni nem lehet. Ezeknek a rendezése nélkül pedig lehetetlen az alföldi probléma megoldását helyes útra terelni.

A törvényhozásnak kell foglalkoznia a közvagyont képező (városi, községi, közbirtokossági) alföldi nagybirtokokkal is és határoznia azok további sorsa és a nemzeti érdekeknek megfelelő hasznosítása fölött. A törvényhozásnak kell egyben gondoskodnia arról is, hogy ezeknek a birtokoknak közellátásban maradó része jövőre ne csak a belügyminiszter közigazgatási s legkivált költségvetési értelemben alkalmazott vagyonfelügyelete, hanem a földmívelésügyi miniszter gazdasági irányítása és ilyen értelmű kormányzati ellenőrzése alá is kerüljön.

Nem lehet az, hogy közvagyont képező ez a temérdek mezőgazdasági birtok a kormányzat gazdasági ellenőrzése és irányítása nélkül maradjon, s vagyonfelügyelet címén a gazdasági kérdésekben egészen laikus belügyminisztérium kizárólagos ügykörébe tartozzék továbbra is![6]

Nem ismerhetjük el helytállónak azt sem, hogy a városi nagybirtokok igazgatását, s ebbe foglaltan a gazdasági ügyek vezető intézését nem szakértő gazdák, hanem a közigazgatás más képesítésű szervei végezzék. Sikeres gazdálkodás ma már megfelelő szakértelmet igényel.

Nem lehet az, hogy amikor az ország gazdasági boldogulása biztosításáért élet-halál harcát vívja, hogy legyen akkor továbbra is magyar földön olyan városi vagy egyéb közület tulajdonában lévő nagybirtok, mely az ezt szolgálni hivatott tevékenységből egyáltalán nem, vagy nem megfelelő módon veszi ki a részét.

[6] Kaán: A Magyar Alföld. Budapest, 1927. 347. old.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Mert sajnos, ma az a helyzet, hogy ezeknek az alföldi városi, községi, közbirtokossági stb. birtokoknak egy számottevő része nem felel meg kellő és megnyugtató módon ennek a feladatának.

A törvényhozásnak kell átalakítania a tanyás köteléknek a formáját, rendeznie kell tehát a viszonyt a tanyások és az anyaközségek (város, falvak) között.

Nem maradhat fenn továbbra is az egészségesnek nem mondható és még elég helyen előforduló olyan állapot sem, amely mellett a legtöbb nagyhatárú község (város, falu) mint anyahely, a kötelékébe tartozó tanyásokat csak adóalanyoknak tekinti, azoktól már az adózás révén jelentékeny jövedelmet húz, de a tanyavidéknek szóba alig hozható keveset vagy semmit sem nyujt, s a legridegebben elzárkózik a tanyások minden olyan törekvése elől, amellyel azok boldogulásuk és kultúrális előrehaladásuk lehetőségeit keresik.

Nem maradhat fenn tehát a még gyakori és fölöttébb káros olyan eljárás, mely a tanyavidék filléreit is mind lefoglalja az anyahelyek fejlesztésére s az így kialakuló mindenrendű előrehaladás előnyeinek élvezete mellett a tanyavilágot ott felejti az elhagyatottság és elmaradottság sajnálatos körülményei között.

Az ilyen helyzetek megváltoztatására irányuló feladatok pedig nem bízhatók az autonómiák, akárhányszor egyoldalúan befolyásolt vagy tévesen elbírált s már ezért is annyira változatos elhatározásaira. Az Alföld fontos érdekei ezeknek a kérdéseknek egységes rendezéséhez mindenek fölött törvényes jogszabályok tételes rendelkezéseit s a dolgok egyöntetű szabályozását követelik. Végül is az autonómiák egyébként megbecsülést követelő jogkörének ott kell végződnie, ott van annak az igazolt és érintetlen megóvásra érdemes határa, ahol „a nemzet egyetemes érdekei" érvényesítésének szüksége jelentkezik. Az ezen utóbbiakra hátrányos helyzeteket pedig még az autonóm hatáskör rovására is minél hamarább szükséges törvényhozási úton orvosolni! Ilyen intézkedések elmaradása teremtette meg eddig is a jelenlegi sajnálatos helyzetet.

Az autonómiák elhatározásából az utóbbi évtizedekben tudtunkkal tényleg nem, vagy alig történt az egész Alföldön a javasoltakkal bizonyos mértékig egyező, vagy azokhoz valami-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

képen is hasonlatos kialakulás egyebütt, mint Szeged határában, a tanyai központokkal. E helyütt sem a kívánatos számarányban és mértékben, bár kétségtelenül olyan módon, hogy azt figyelemre és utánzásra alkalmasnak tartjuk.

Szeged város, amelynek határában régebb idő óta két szépen fejlett faluszerű telepedés van (Szentmihálytelek 1200, és Röszke 3500 lakossal) centrálisan és a forgalmi út mentén fekvő helyeken már jóval a háború előtt két tanyaközpontot létesített. Ide telepítette a templomot, a plébániát és az iskolát. Ide helyezte el a közigazgatás épületét, a tanyai kapitányságot. Ide került a szövetkezeti ház és itt kapott lakást az orvos, a szülésznő stb.

Amíg azonban Szeged város közönsége ezeknek az elsőrendű kultúrális szükségleteknek ilyen biztosítása körül ennyire példaadóan járt elől,[6a] — addig másfelől érthetetlen módon hosszú időig elzárkózott az elől a kívánság elől, hogy a tanyai központok körül házhelyeket bocsásson rendelkezésre és megengedje ott a faluszerű kialakulást, a tanyai lakosság egy részének összesűrűsödését.

A sajnálatos elzárkózás az ilyen törekvések elől különben az alföldi közületek legtöbbjénél ma is megvan és lépten-nyomon észlelhető. Ez a körülmény teszi legfőképen indokolttá, hogy országos érdekből mielőbb törvényes rendelkezések szabályozzák a kérdést. Ennek a sikere és jó hatása pedig annál bizonyosabban és annál gyorsabban várható, mert a tanyások közül sokan már régebb idők óta kívánkoznak a forgalmi eszközök mentén központokba, gócokba, falvakba tömörülni. Erre irányuló vágyuk és törekvésük főleg a háború óta fokozódott, mert nem egynek a harcok forgatagában, vagy egyéb körülmények során világot látott lelke a mindennapi életszükségleteket és a haladás eszközeit manapság már nehezebben nélkülözi, mint azelőtt. Mert nehéz életkörülményeik között az egymásrautaltságot, az egymás támogatását, a másokkal érintkezést és a másoktól tanulást, a szövetkezést, valamint a községi élet egyéb jó oldalait jobban értékelik mint a multban. Különösen jobban a fiatalabbja, mint az idősebb része.

[6a] Szeged város kétségkivül még legtöbbet létesített a tanyavilág javára.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

A világháború után már nem is tudott, de úgy látszik nem is akart Szeged városa a mind erősebben megnyilatkozó ilyen kívánságoknak ellenállni, s a szegedi ú. n. alsótanyai központban 600, a felső tanyai központban pedig 45 házhelyet jelöltetett ki és bocsátott a jelentkezők rendelkezésére.

Szeged város ezzel az elhatározásával önszántából megtörte a jeget s változtatott addigi indokolatlan elzárkozottságán. Sőt a jelek szerint tovább is megy!

Ujabban egy, ami eszméinkkel egyetértő helyről indítvány hangzott el közgyűlésén, mely további hat tanyai központ létesítését javasolja. A város közönsége pedig bizottságot küldött ki a kérdés tanulmányozására.

Szeged város nagy határára még ez a tagolódás sem elég; mégis kétségkívül jelentékenyen hozzájárul az eddigi állapot megváltoztatásához, mert számottevő lépés az előrehaladásban.

Amint már az előzőkben is reá mutattunk, Kecskemét nagy kertgazdaságát, gyümölcstermelését és szőlőművelését, Szegednek a nemes rózsa-export tenyészetéig fejlett kertgazdaságát, gyümölcstermelését. Nagykőrös földjein a kertgazdasági művelést stb. nem nagy határaik tanyavilága, hanem a vasútállomás és lakott hely, mint góc közelében kifejlett termelés eredményeinek kereslete és értékesítési lehetőségei fejlesztették nagygyá.

Olyan területarányokban terjed ki ez a művelés, amilyen távolságból bizonyos gazdasági terményt a lakott gócig, s benne az értékesítő helyig, tehát a piacig, s az ott levő vasúti állomáshoz szállítani okszerű és célirányos s ezzel jövedelme is.

Világos példája ennek a kecskeméti határ bugaci részének eddigi kultúrálatlansága, a városhoz, mint felvevő piachoz közel fekvő részek látványosan szép és fejlett gazdaságával, nagy előrehaladottságával szemben.

Amint általában világos példája a vasútak menti lakott helyek körzeteinek előrehaladott gazdasági kultúrája, szemben a tengernyi tanyavilág falutlan és vasútnélküli elhagyatottságával és kezdetleges állapotával.

Amilyen arányban szaporodnak tehát a lakott helyek, a gyűjtő gócok, a szövetkezeti központok és értékesítő piacok, amilyen mértékben épülnek emellett majd és ezt meg is előzően a nagyvasútak, a más forgalmi eszközök, és állomáshelyeik, s

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

terjed a kultúra az Alföldön, — olyan mértékben szélesedik ki ott a gócok körül, az álló vízbe hulló vízcseppek gyűrűzően nagyobbodó karikái módján, a belterjes művelés és vele az eszmei virágos kertek határa és alakul ki az Alföld képe hollandiai értelemben.

Az eddigiekben felállított tételünk helyessége kétségtelen, mert mindezt vasúti és más forgalmi eszközök és ezek sűrű állomáshelyei nélkül, ezeket pedig lakott helyek, közel fekvő piacok, kultúrgócok nélkül jó sikerrel megteremteni teljesen lehetetlen!

Az a kézzelfogható tényvalóság tehát, hogy a vasútak mentén fekvő városok és egyéb lakott helyek körzetében látjuk az Alföldön az egészséges gazdasági fellendülés legszebb megnyilvánulásait, míg az ilyen forgalmi eszközöktől távol, a szétszórt tanyák birodalmának kultúrálatlansága mutatja a legkezdetlegesebb állapotokat, már magában is eléggé indokolhatja az alföldi probléma megoldásánál a két feltétel elsőrendű szükségét és mindenekelőtt kívánatos érvényesülését.

Azt pedig — úgy véljük — senki sem vonhatja kétségbe, hogy az ország ennek a visszamaradt részének gazdasági boldogulásához a rendes beruházásokból indokoltan jóval nagyobb összegekre van jogos igénye, mint amennyit a nemzet pl. a fejlettebb, a kultúrában előrehaladottabb Dunántúlra költ!

Nem kívánunk például egy szemernyit sem levonni a Dunántúl villamosításának közgazdasági jelentőségéből és nem kívánjuk kétségbe vonni azt sem, hogy a meghallgatott szakértők véleménye alapján végrehajtásra került ez a munka okszerű és a nemzet egyetemes érdekeinek szolgálatában is kívánatos és indokolt.

Leszögezni kívánjuk mégis, hogy ha van az államnak anyagi ereje ahhoz, hogy a Dunántúl villamosítására igen jelentékeny összegeket beruházhat és ezenkívül az államvasútak révén még mintegy 45 millió pengőt fektethet be a budapest-bécsi vonal villamosításába, akkor kell nemcsak olyan, de jóval nagyobb anyagi erejének lennie ahhoz is, hogy az Alföldön az ennél sokkalta sürgősebb s a gazdasági élet elemi szükségleteit biztosító beruházásokra is megfelelő összegeket fordítson.

Ne tévesszük ugyanis szem elől, hogy csak azzal a közel 45 millió pengővel, amit az államvasút a budapest-bécsi vonal

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

villamosításába fektet, az Alföld könnyű terepén legalább 200 kilométer normál nyomtávú új vasútvonal lett volna építhető, ami a békéscsaba-kondorosi, most tényleg épülő, alig 20 kilométeres, másodrendű rövid vasútvonallal szemben igen jelentékeny lenne és már magában is sokat lendíthetne az Alföld ma még sajnálatos gazdasági viszonyain! Ha pedig a villamos centrálével kapcsolatos beruházásokat is számbavesszük, a 200 kilométerre kiszámított vasútvonal hosszát még majdnem meg is kétszerezhetnők!

Az ilyen beruházásokat sürgető, kétségtelenül jogos kívánságnak a megvalósításához azonban többek között mellőzhetetlen feltétel már az is, hogy a pénzügyi kormányzat tegyen le arról a teljesen tarthatatlan álláspontról, mely az új nagy-vasúti vonalak létesítésébe fektetett tőkéknek, vagy az azok építésének támogatására fordított költségeknek azonnali közvetlen kamatoztatását keresi. Mely mindenekfölött és kizárólag a közvetlen és száraz pénzügyi haszonnal számol és nem hajlandó bizonyos viszonylatok érdekeinek és egyben a nemzet közgazdasági szükségleteinek szolgálatában azokat a közvetett és mihamar jelentkező előnyöket is ilyenekül és kellően értékelni, amelyek a vasútak révén, egy eddig elhagyatott vidék közgazdasági felvirágzása útján, az adóalanyok meggyarapodásában, a népjólét jelentékeny javulásában, a termelés fokozásában s a forgalom állandó emelkedésében nyilvánulnak meg és előbb-utóbb, sőt jórészt mihamar és akkor is meghozzák gyümölcseiket, tehát közvetve akkor is jövedelmesek, ha nem is szállítják azonnal a befektetett tőkék közvetlen kamatait.

Mindehhez, sőt fejtegetéseink úgyszólván egész anyagához okulásul s állításaink bizonyításaképen nem lesz talán érdektelen befejezőül egy tanulságos és meggyőző rövid példát Mussolini országából idéznünk.

Az olasz csizma sarkában, a Taranto, Gallipoli és Lecce között elterülő „Arneo"-ról a közel mult íróinak munkáiból is azt olvashatjuk, hogy régen virágzó városok, jól termőföldek voltak ott, ahonnan annyi idő óta már büzhödt mocsarak lázat lehelnek.

Azt olvashatjuk, hogy az idők forgatagában hova-tovább megsemmisült ennek az emberlakta vidéknek az élete és azon szaggatott tagoltságban ingoványok, mocsarak támadtak. Mér-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

ges gázok és miazmák termelője lett az úttalan nagy vidék. Nincs azon forgalmi eszköz és nincs egészséges víz sehol!

Csak egyes részeit, foltjait tudják legeltetés útján és az azzal foglalkozó mocsárlázas betegeskedés mellett kétes eredményű kevés haszon forrásává tenni.

Kalábria és Basilicata pásztornépe hajtja ide mindennek okából jórészt csak telelőbe a jószágot. Így volt ez még pár év előtt!...

Jön aztán Mussolini, aki arneo-vidéki barátja és munkatársa, Starace Achilles javaslatára elhatározza, hogy életet és boldogulást teremt az átkos vidék elhagyatott földjein; hogy „bonifikál"-ja ezt a kórokat lehelő, büzhödt ingoványokkal terhes vidéket.

Omade mérnöknek olyan utasítással ad megbízást Arneo földjének lecsapolására, hogy ne támadjon ott szárazság, de vesszen ki a sok ingovány és vele a mocsárláz is a vidékről.

Omade mérnök — mint leírják[7] — a szétszórt vadvizeket nagyszerű csatornahálózattal vezette le, s egy hatalmas mesterséges tóban 400 millió m^3 vizet tárolt.

A vadvizek levezetésével megszünnek a miazmás részek, eltünnek a mocsárlázak fészkei. Átalakul a vidék, megindul a gazdasági élet. „Ahol nemrég még fű sem termett, Avetrana környékén ma pompás olaj- és szőlőültetvények sorakoznak fel."

Ebben a munkájukban, a terméketlen területek meghódításának elsőrendű eszközeként az egyidejüleg kiépülő vasútakat használják az olaszok; s e célra 316 kilométer fővasút mellett 148 kilométer villamos üzemü helyi érdekű vasúttal hálózták már be eddig ezt a vidéket.

Eddig már a 44.00 hektár területből 18.000 hetkárt hódítottak meg teljesen a kultúrának, amelyen most „egymásután épülnek a falvak". Új, meg új települők foglalják el ezt a földhódítmányt, amelyen öntöző berendezésekkel is teljesen felszerelt virágzó földek dicsérik a melioraciós munka nagyszerű sikerét.

A belvízrendezésekkel ugyanis nem érte be a kormány,

[7] Dr. Szekeres László: Férfiak és tettek az új Olaszországban. Budapest, 1928.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

hanem az esőben nagyon szegény vidéket egyidejűleg felszerelte öntözőcsatorna-hálózattal is, mely a gyűjtő tóból nyeri vizét, s amellyel ezidőszerint ott már tizenegyezer hektárt öntözni képesek.

„Az eddig elért sikerek — mint Starace Achilles mondja — még nagyobb erőkifejtésre buzdítanak."

Ezen felül Olaszország északi részén, Parmagiana és Moglia között, ilyen eljárással már nagy darab földet nyertek meg a kultúrának. „Kétszázmillió lira befektetés után 100 kis falu és 8000 lélek talált elhelyezést ott, ahol azelőtt csak kóró és királydárda termett."[8]

Olaszország mai földgazdasági és népjóléti politikájáról különben 1928. évi októberében adott egy nyilatkozatában Alessandro Martelli, miniszter, a firenzei egyetem volt geológiai tanára, és Toscana egyik legkiválóbb gazdája, többek között azt mondta, hogy: „ha nem akarjuk más országokéhoz hasonlóan fiainkat kivándorlás útján elveszíteni, akkor csak egyetlen út áll előttünk, amelyre reá térhetünk: valorizálni magát az olasz földet, hogy itt mindnyájan nemcsak elférjünk, hanem meg is éljünk!"

„2,385.000 ha. új föld meghódításával tesszük ezt, mert szakembereink szerint ennyi az a föld, ahol részben a vízkérdést, részben a gyökeres átalakítást elakarjuk végezni."

„Mai napig 304.000 ha-t javítottunk meg. A többi még hátra van. Azonban ebből is 453.000 hektáron szabályoztuk, lecsapoltuk már a vizet; de úgy, hogy nemcsak elvezettük, hanem tárolással kapcsolatban öntöző műveket is létesítettünk." „Ennek a földnek a további gazdasági meghódítására csak ezután jön sor!"

„Tíz év alatt teljesen készen leszünk."

„A terv kettős célt szolgál. Egyrészt védjük vele a meglévő földjeinket, másfelől a lecsapolást, az öntöző-művek létesítését, iható vizű vízvezetékek fölállítását, útak, villamosvezetékek, vasútak, továbbá falvak építését szolgáljuk, hogy ezzel az olasz élet egy új ritmusát indítsuk el."[9]

[8] Dr. Szekeres László: Arneo, az olasz Hortobágy. „A Falu" 1928. IX. évf. 5. szám 280. old. és: dr. Szekeres László: Férfiak és tettek Olaszországban. Budapest, 1928. 90. old.

[9] Dr. Szekeres László: „A fascista kormány harca a földért." Magyarság 1928 október 28.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Tudjuk mi azt, hogy egy megcsonkított, szegény ország pár év alatt az olaszokéhoz mért arányú munkára nem vállalkozhatik. De ha erőhöz jutni, talpraállni kíván, az ilyen természetű, bár lassúbb tempóban, de egy átfogó terv alapján végrehajtott erőkifejtés elől az Alföldön ki mégsem térhet, a megoldáshoz pedig más útat nem választhat! Ezért is, ha egyáltalán indokolt egy nagyobb külföldi beruházási kölcsön felvétele, azt a csonka ország területén ma az Alföld sajnálatos viszonyainak megjavítása jelzi leginkább sürgősnek és helyénvalónak!

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.